

Engin Erkiner

**AVRUPA BİRLİĞİ
ve
TÜRKİYE
SOLDAN BİR BAKIŞ**

ÖTEKİ YAYINEVİ

Mart 2000
Mali

ÖTEKİ YAYINEVİ

Özgür Üniversite Kitaplığı : 21
Güncel Sorunlar Dizisi : 14

Kapak Tasarım
KORAY ARIKAN

Kapak Resmi
DIEGO RIVERA

Redaktör
KEMAL KUTU

Yapım
ÖTEKİ AJANS

Birinci Basım
EYLÜL 1998

İkinci Basım
TEMMUZ 1999

Baskı ve Cilt
ÖTEKİ MATBAASI

YÖNETİM YERİ
Mediha Eldem Sokak 52/1
06420 Kızılay/ANKARA
Tel: 312 435 38 33
Fax: 312 433 96 09

ISBN 975-584-092-3

Engin Erkiner

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE SOLDAN BİR BAKIŞ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	7
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM	: KURULUŞ VE GELİŞME	9
1. KURULUŞ.....		9
2. İLK ADIMLAR.....		12
3. 1959-1969 DÖNEMİ.....		14
4. BUNALIM YILLARI		17
5. GELİŞME.....		19

İKİNCİ BÖLÜM	: MAASTRICHT VE SONRASI.....	23
1. MAASTRICHT ANLAŞMASI.....		23
2. AVRUPA HALKLARI VE MAASTRICHT		26
3. AB ORGANLARI.....		31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	: DÜNYA EKONOMİK BLOKLARI.....	37
1. KUZAY AMERİKA SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (NAFTA).....		39
2. ASYA SERBEST TİCARET ALANI (AFTA)		42
3. AVRUPA BİRLİĞİ (AB).....		45

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	: DOĞUYA DOĞRU GENİŞLEME	53
1. STRATEJİK ÖNEM		54
2. DÖNÜŞÜM.....		56
3. YATIRIMLAR.....		58
4. ORTAK GÜVENLİK POLİTİKASI.....		59

BEŞİNCİ BÖLÜM	: AVRUPA KİMLİĞİ	65
	1. ORTAK TARİHSEL GEÇMİŞ	67
	2. ELİTLERİN, TEKELLERİN VE HALKIN AVRUPASI	69
	3. EKONOMİK VE POLİTİK KİMLİK	72
ALTINCI BÖLÜM	: AB VE SOL	78
	1. KISA TARİHÇE	78
	2. SOL NE İSTİYOR?	81
YEDİNCİ BÖLÜM	: AB VE TÜRKİYE	87
	1. BAŞLANGIÇTAN ANKARA ANLAŞMASI'NA	88
	2. ANKARA ANLAŞMASI'NDAN KATMA PROTOKOL'E	95
	3. KATMA PROTOKOL'DEN 1980'E	100
	4. 1980'DEN GÜNÜMÜZE	102
	5. TÜRKİYE NEDEN AB'NE ALINMIYOR?	106
SEKİZİNCİ BÖLÜM	: AVRUPA BİRLİĞİ, DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI	112
DOKUZUNCU BÖLÜM	: AB VE TÜRK KİMLİĞİ	119
ONUNCU BÖLÜM	: AB VE TÜRKİYE SOLU	125
SONUÇ		131
ABSTRACT		133

GİRİŞ

Kitap, değişik bir amaçla hazırlandı: Avrupa Birliği nedir, nasıl ve hangi aşamalardan geçerek oluştu; iç ilişkileri, genişleme stratejisi, dünyadaki diğer güç odaklarıyla, özellikle ABD ile ilişkisi nasıldır? Bu temel üzerinde AB'nin Türkiye'ye yaklaşımı nedir? Türkiye neden mutlaka AB üyesi olmak istiyor ve üyeliğinin önündeki gerçek engeller nelerdir?

Kitapta, Türkiye'nin AB'ne "üyelik mücadelesi" de kısaca ele alınacak olmakla birlikte, esas olarak, yukarıdaki konular üzerinde durulacak. Türkiye'nin "AB macerası"nı konu alan çok sayıda kitap var. Elinizdeki kitabın amacı bu kronolojiyi değişik yönden tekrarlamak değil. Üye olunmak istenen Birlik'in hangi temel özellikleri taşıdığı, Birlik bünyesindeki son gelişmeler ve olası geleceği konusunda Türkçe'de sağlıklı bilgi ve değerlendirme içeren yayın azdır. Bu konudaki bilgiler eksik -hatta yanlış- olunca, AB'nin nasıl değerlendirilmesi ve Türkiye'nin üyeliği konusunda nasıl bir tutum alınması gerek-

tiği sorusu da açık olarak yanıtlanamamaktadır. Bu konudaki eksikliğin ana nedeni, AB'nin ne olduğunu tam anlamadan, ilişkiye sadece Türkiye yönünden bakmaktır.

AB konusunda önemli eksik yaklaşımlardan bir tanesi de, ekonomik birleşmenin ardından kendiliğinden bir süreç içinde politik birleşmenin geleceğinin sanılmasıdır. Gerçek süreç hiç de böyle değildir. AB'nin tarihi boyunca bu konuda önemli çelişki ve çekişmeler yaşanmıştır, bunların bir bölümü halen sürmektedir.

Kitapta Avrupa ülkelerinde kendilerini komünist, demokratik sosyalist vb. adlarla tanımlayan çeşitli sol partilerin AB'ni nasıl değerlendirdikleri ve tutumlarının ne olduğu da ele alınacak.

AB üzerine İngilizce ve Almanca'da çok sayıda yayın bulunuyor. AB'nin en önemli ülkesi Almanya. Bu ülke aynı zamanda Türkiye için de özel bir önem taşır. Bu nedenle esas olarak Almanca kaynaklardan yararlanma yoluna gidildi.

Avrupa ülkelerinin artan oranda bir araya gelmesi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan (AET) Avrupa Birliği'ne (AB) doğru bir evrim geçirmiştir. Kitapta -bazı alıntılar dışında- başlangıçtan itibaren son aşamadaki ad, AB kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ VE GELİŞME

1. KURULUŞ

Avrupa denildiğinde, yıllardan beri Batı ve Güney Avrupa ile Orta Avrupa'nın bir bölümü anlaşılır. Doğu Avrupa, coğrafi olarak kıtaya ait olmakla birlikte, başka bir Avrupa'dır. AB'nin kıtanın doğusundaki ülkeleri de kapsayacak biçimde düşünülmesi oldukça yeni, 1990 sonrasına aittir.

Batı, Güney ve Orta Avrupa devletlerinin birleşmesi düşüncesi ise yeni değil. Bu anlayış, özellikle 20. yüzyılın başından beri bazı politikacılarca ifade edildi. Pratikte ise tersi bir görünüm söz konusu oldu: Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın başlangıç yeri ve esas alanı Avrupa'dır.

1945 sonrasında "birleşik Avrupa" düşüncesi yeniden gündeme geldi. Şu farkla ki, bu kez birleşmeyi zorlayan ciddi

bir güç vardı: Sosyalizm. Savaş sonunda Doğu ve bir bölüm Orta Avrupa ülkesinin (ardından Yugoslavya ve Arnavutluk'un) sosyalist olması ve Almanya'nın ikiye ayrılmasıyla Avrupa bölünmüştü. Savaşın bitiminden yaklaşık beş yıl sonra, yakın bir dönemde Avrupa haritasında önemli bir değişiklik olmayacağı, olursa da sosyalizmin genişleme olasılığının daha güçlü olduğu anlaşıldı. Yunanistan iç savaşını -İngiltere'nin de desteğiyle- gericiiler kazanmıştı. Sosyalizm Türkiye için yakın bir tehlike değildi. İspanya ve Portekiz'de faşist diktatörlükler vardı. Fransa ve İtalya'da ise sol güçlüydü. Savaşın kıtaya getirdiği büyük yıkım, SSCB'nin Nazi Almanyasının yenilgisinde oynadığı büyük rol nedeniyle prestijinin yüksek olması, Kızıl Ordu'nun gücüyle bazı ülkelerdeki sol güçlerin gelişme potansiyeli dikkate alındığında, bütün Avrupa'nın sosyalist olması güçlü bir olasılıktı. Savaşın kazananlar tarafında yer alan ABD, konuyla yakından ilgiliydi çünkü sosyalist bir Avrupa, ABD'nin dünyada yalnız kalması anlamına geliyordu. Avrupa'ya akan Marschall yardımı, NATO'nun kurulması ve kıtadaki güçlü ABD askeri varlığının amacı, sosyalizmin yayılmasını engellemektir.

ABD'nin büyük ekonomik ve askeri desteği önemli olmakla birlikte, sosyalizme karşı güçlü bir Avrupa'nın yaratılmasındaki asıl sorun, içerde birkaç yüzyıldan beri süren, bazen keskinleşen çelişkiydi. Batı ve Orta Avrupa'da barış ve birleşme, Fransa-Almanya ilişkisine bağlıdır. Coğrafi konumları, askeri-ekonomik güçleri ve nüfus büyüklükleri nedeniyle, iki ülke arasındaki çelişkinin keskinleşmesi, diğer ülkelerin Fransa ya da Almanya'yı tutması nedeniyle çatışmanın her yana yayılması anlamına gelir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda rakip saflarda yer alan bu iki ülke arasındaki ilişki radikal biçimde değişmedikçe, Avrupa'da istikrar olanaksızdır. Şimdiki adıyla Avrupa Birliği'nin Fransa-Almanya ek-

seninde kurulması, şimdi de aynı temelde varlığını sürdürmesi bu nedenledir.

Kuruluşun temel sorununu, Almanya'nın Batı sistemine alınması ve Fransa'nın bu konudaki itirazlarının giderilmesi oluşturdur. İkinci Dünya Savaşı, temelde, Nazi Almanyasına karşı verilmiş bir savaştı. İnsanlığa karşı işlenmiş suçlar bu savaşın önemli bir parçasıydı. Bu nedenle, savaş sonunda Nürnberg Mahkemesi kurulmuş ve Nazi savaş suçluları cezalandırılmıştı. Resmi adı Federal Almanya olan Batı Almanya'nın, müttefiklerin (ABD, İngiltere, Fransa) işgali altında sıkı şekilde denetlenen bir ülke olarak kalması düşünülüyordu. Ne var ki, sosyalizme karşı mücadelenin güncel gerekleri tersini gerektiriyordu. Batı Almanya, Batı'nın Avrupa'daki doğu ucuydu. Kıtada sosyalizmle kapitalizm arasındaki mücadelede, bölünmüş Almanya'nın iki parçası arasındaki güç ilişkisinin büyük önemi vardı. Bu nedenle, "birleşmiş bir Avrupa çerçevesinde B. Almanya'nın güçlendirilmesi" formülü bulundu. Böylece mevcut koşullarda yeniden silahlanması kaçınılmaz olan B. Almanya denetim altında tutulurken, SSCB'ye karşı güçlü bir Batı Avrupa bütünlüğü oluşturulacaktı.

B. Almanya'nın güçlenmesi için asıl destek kıta dışından, ABD'den gelirken; Avrupa'daki "hür dünya"nın en güçlü ülkesi olan Fransa, şimdi sadece batısıyla simgelenen Almanya'nın yeniden yükselmesini olabildiğince engellemeye çalıştı.

1945 sonrasında Avrupa, dünyanın belirleyici alanı olma özelliğini kaybetti. Rönesans, Aydınlanma, ulusal devletlerin kurulması ve iki dünya savaşı dönemini de kapsayarak 400 yıldan fazla sürmüş "Avrupa merkezli dünya", yerini ABD ve SSCB arasında kalmış, bölüşülmüş bir Avrupa'ya bıraktı. İki "süper güç" arasında, ikisine de mesafeli duran üçüncü bir güç olmak anlayışı, bu yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde yay-

gın bir istekti ve sadece egemen sınıfa özgü de değildi. ABD ve SSCB'ye karşı tavır alarak sosyal-demokrasi temeline dayanan Avrupa'nın kendi toplumsal sistemini geliştirmeye çalışmak yaygın bir yönelimdi. "Üçüncü güç" olmaya çalışan Avrupa'nın merkezi gücü -doğal olarak- Fransa'ydı. Ülkenin bu konumu sol için de geçerlidir. 1960'lı yıllarda gelişen, ABD kapitalizmine ve Sovyet sosyalizmine karşı yeni bir toplumsal düzeni savunduğunu iddia eden Yeni Sol'un teorik merkezi Fransa'dır. Bu yılların Batı Avrupa ülkelerinde, komünist partiler dışındaki sol, kendini önce, SSCB'ye karşı tanımlıyordu. Teoride ve pratikte "yeni bir sosyalizm" oluşturma çabası, var olan sosyalizmden duyulan hayal kırıklığından hareketle "daha iyisini yapmayı" amaçlasa da, o yılların egemen yönelimi olan "dünya merkezi Avrupa'yı yeniden kurma" çerçevesinin dışına çıkamadı. Yeni Sol'un 1968 sonrasındaki yıllarda büyük oranda Batı Avrupa kapitalizmiyle bütünleşmesi, bir de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

2. İLK ADIMLAR

Sınırlı bir katılımla, küçükten başlayarak herkesi memnun edebilecek ilk adımlar atıldı. Fransa, Batı Almanya, İtalya ve Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) arasında yapılan ilk görüşmelerden sonra, 1952'de "Avrupa Kömür ve Çelik Birliği" kuruldu. Amaç, zamanın ağır sanayisinde üye ülkeler arasında daha planlı bir üretim ve ticarete doğru gitmekti. 1954'te Birlik ham kömür, çelik, kok kömürü, pik demiri ve hurda demir ticaretindeki tüm engelleri kaldırdı. Merkezi yönetim sabit fiyatlar ve çeşitli üretim limitleri belirledi. Bu yönetim altında 1977'de ilgili endüstrinin rasyonalizasyonu için "Demir ve Çelik Sanayileri Avrupa Birliği" kuruldu. Danimarka, İrlanda ve İngiltere 1973'de, Yunanistan 1981'de, Portekiz ve İspanya ise 1986'da Birlik'e katıldılar.

Benzer bir gelişme Avrupa Savunma Birliği konusunda gerçekleşmedi. B. Almanya'nın yeniden silahlanması ama Avrupa'daki ortak bir örgüt çerçevesinde denetlenmesi görüşü Fransa tarafından kabul edilmedi. Batı Avrupa'nın SSCB'ye karşı savunulması her ülkenin kendi silahlı gücü, NATO ve kıtadaki ABD askerleri çerçevesinde ele alındı.

Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ni oluşturan ülkeler, 1957'de imzalanan Roma Anlaşması'yla, Ortak Pazar olarak da anılan, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurdular. AET'nin amaçları şunlardı:

- Üye ülkeler arasındaki ticaret engellerini kaldırmak,
- Üye olmayan ülkelere karşı tek ticaret politikası uygulamak,
- Ulaşım, tarım ve genel ekonomik politika konularında eşgüdüm sağlamak,
- Sermaye ve emeğin serbest dolaşımını sağlamak.

Anlaşma'nın işlev kazandığı 1 Ocak 1958'le birlikte dört AET organı da faaliyete geçti: Komisyon, Bakanlar Konseyi, Adalet Divanı ve Avrupa Parlamentosu. Bunların dışında özel alanlara ait kuruluşlar (Avrupa Atom Enerjisi Komisyonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Kömür-Çelik Birliği) bulunmaktaydı.

Bu yıllarda "ortak Avrupa projesi"nden, tek Avrupa devletinden yine söz edilmekle birlikte, bunların pratikte yansıması yoktu. AB, bağımsız Batı Avrupa devletlerinin belirli alanlardaki işbirliğiyle sınırlıydı. Bu dönemde, özellikle Fransa örneğinde görüldüğü gibi, yerli tekelci burjuvazinin çıkarlarının sıkı sıkıya korunmasına yönelik bir politika izlenmesi söz konusuydu.

Bu bölümün sonucu olarak; AB'nin ekonomik alanda işbirliği yapan ülkelerin politik amaçlı birlikteliği olarak kuruldu-

đu söylenebilir. "Batı Avrupa'nın SSCB'ye karşı gücünü birleştirmesi" ABD ve tüm Batı Avrupa ülkelerini doğrudan ilgilendiriyordu, bununla birlikte Fransa ayrıca Avrupa içinde işbirliği aracılığıyla B. Almanya'yı denetlemek amacındaydı. B. Almanya ise Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliği aracılığıyla Batı sistemine yeniden katılıyordu. Sınırlı ekonomik işbirliği, politik hedeflerin örtüsü durumundaydı.

Kabaca 1950-58 yılları arasını kapsayan kuruluş dönemi sonunda durum buydu.

3. 1959-1969 DÖNEMİ

Ekonomik gelişme ve çatışma dönemi olarak da adlandırılabilir. Bu on yıllık dönem AB'nin tam ekonomik birliğe geçiş dönemi olarak belirlenmişti ancak Ocak 1959'da Birlik içi geçiş tarifelerinin yüzde 10 azaltılması, Temmuz 1968'de tümüyle kaldırılması ve ortak bir dış gümrük tarifesi belirlenmesinin ötesine gidilemedi.

Birlik'in sonraki yıllarda da en zayıf noktalarından birisini oluşturacak ortak tarım politikası konusunda da ilk çelişkiler bu dönemde görüldü. Birlik'in ortak tarım politikası 1962'de saptanmıştı ve dışardan yapılacak ucuz ithalata karşı sübvansiyonlarla belirlenmiş fiyatları içeriyordu. Ancak tarım ürünleri fiyatlarının belirli düzeyde tutulması ve üretici ülkelerin desteklenmesi AB içinde tarıma sürekli olarak ve yüksek miktarda para akıtılmasını gündeme getirdi. Birlik 1979'da sübvansiyonun aşamalı olarak kaldırılmasına ve yerine tarım ürünleri fiyatlarının belirli bir düzeyin altına düşmemesi için müdahale politikasına geçilmesine karar verdi. Ancak bu önlem de Birlik içinde tarım politikası konusundaki tartışmalara ve çelişkilere son vermedi.

Başlangıçta 6 üyeden oluşan Birlik bünyesinde bile sorun olan tarım politikası, Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ül-

kelerin de AB'ne katılmasıyla genişledi ve şiddetlendi. Bu konuda en şiddetli tepki, yıllardan beri Fransız çiftçilerden gelir. AB üyesi ülkelerden ucuz ürün ithali nedeniyle fiyatların düşmesini protesto eden Fransız çiftçiler, yıllardan beri Paris'e yürüyüp yollara domates dökerler, limanları işgal ederek gemilerin ilgili ürünleri boşaltmalarını engeller, otoyolları kapatıp bu ürünleri nakleden kamyonları ateşe verirler. Fransız hükümeti olayları yatıştırmak için ödün verir ama Birlik içinde kalıcı bir çözüme ulaşamadığı için bir-iki yıl sonra aynı olaylar tekrarlanır.

İngiltere, 1996'da, sığır vebası nedeniyle AB tarafından sığır eti ihraç etmesinin yasaklanmasını protesto amacıyla, AB İçişleri Bakanları toplantısında görüşmeleri kilitledi, Bakanlar Konseyi'ne bir süre katılmadı.

Fransa, AB içinde önder konumda olmak, dolayısıyla Topluluk politikalarını kendi çıkarlarına daha uygun olarak belirlemek için çok uğraştı. Bu uğraş, de Gaulle'ün devlet başkanlığı olduğu 1959-69 döneminde özellikle yoğunlaştı.

De Gaulle'ün ve Fransız yönetiminin amacı, ABD ve SSCB arasında Fransa önderliğinde birleşik bir Avrupa oluşturmaktı. Bu amaç özellikle İngiltere'nin dışlanmasıyla ortaya çıktı.

İngiltere ilk kez Ağustos 1961'de Birlik'e üye olmak için başvurdu. Ardından Danimarka, Norveç ve İrlanda'nın başvuruları geldi. Fransa, İngiltere aracılığıyla ABD'nin Birlik içine gireceği gerekçesiyle bu ülkenin başvurusunu veto etti. Bir başka neden, Fransa'nın AB içinde başka bir güçlü ülke istememesiydi. B. Almanya henüz kendini toparlamakla meşguldü. AB'nin ekonomik ve askeri yönden en güçlü ülkesi Fransa'ydı. İngiliz Uluslar Topluluğu'nun (Commonwealth) da merkez ülkesi olan İngiltere'nin AB'ne girmesiyle bu rakipsizlik sarsılacaktı.

ABD'ye karşı güçlü olabilmek için Fransa, Almanya ile ilişkileri sıkılaştırmaya yöneldi. Ne var ki, Almanya'nın Fransa ile ABD arasında bir tercih yapamayacağı kısa sürede ortaya çıktı. Diğer Avrupa ülkeleri de dış politika ve savunmada NATO çerçevesinden çıkmak istemiyorlardı. Fransa, kendi çevresinde bir Avrupa oluşturmayaacağını anlayınca iki yola birden başvurdu: ABD'den bağımsız bir politika izlemek ve AB'nin kurumlaşmasını engellemek. Fransa 1961-66 arasında ilk atom denemesini yaptı, SSCB ile ilişkilerini geliştirdi, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıdı ve NATO'nun askeri kanadından çekildi. AB içinde ise; ortak tarım politikası konusunda istekleri gerçekleşmezse 1963 sonunda Birlik'ten çekileceğini açıkladı (sorun süre dolmadan çözüldü). Karar yetkisinin artan oranda AB organlarında toplanmasına karşın, Birlik'i oluşturan devletlerin meclis, hükümet ve devlet başkanlarının yetkilerinin devamını savundu. De Gaulle önderliğindeki Fransa yönetimi, Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik bütünleşmenin politik bütünleşmeyi doğurmaması gerektiğini savunuyordu. "Anavatanlar Avrupası" deyimini bu amaçla ortaya atıldı.

De Gaulle'ün politikası 1969'a kadar sürdü. Bu yıl Fransa'yı sarsan 1968 olaylarının ardından, SSCB'nin Çekoslovakya'ya müdahalesi Fransa'nın politika değiştirmesine neden oldu. Politikadan çekilen de Gaulle'ün ardından, Pompidou devlet başkanı oldu. Fransa, İngiltere'nin AB üyeliğini engellemekten vazgeçti.

İngiltere'nin AB'ne girmekteki ısrarı, ekonomik durumunun sarsılmasından kaynaklanıyordu. Çoğu İngiliz sömürgesi olan Commonwealth ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla İngiltere'nin dış ticaretinde daralma ortaya çıkıyordu. AB içindeyse tersi söz konusuydu. Çeşitli iç çelişkilere karşın Birlik üyeleri arasındaki ticaret artıyordu. (1960'lı yıllar-

da AB ülkelerinin birbirleriyle yaptıkları ticaretin oranı yüzde 35'den 50'ye çıkacaktır.¹⁾

1969'a kadar süren Fransa vetosu, İngiltere'yi EFTA içinde daha etkin olmaya yöneltti. EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) 1959 yılı sonunda, AB'ne katılmak istemeyen -ya da katılamayan- yedi ülkenin (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, İngiltere) kendi aralarında serbest ticaret alanı oluşturması amacıyla Stockholm'da yaptıkları anlaşmayla kuruldu. EFTA ekonomik yönden AB'ne benzemekle birlikte (iç gümrüklerde indirim, çeşitli tarım ve endüstri ürünlerinin dolaşımında serbestlik gibi) kuralları daha gevşektir. Bir ülke serbestleşmeyle ekonomisine zarar veriyorsa, bunu yapmamak için çeşitli hakları vardır.

AB-EFTA ayrılığı Ocak 1973'de İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın AB üyesi olmasıyla oldukça azaldı.

4. BUNALIM YILLARI

Yaklaşık olarak 1970-1982 dönemini kapsar. 1971'de doların sağlamlığını garanti altına alan Bretton Woods Anlaşması çöktü. Dolar artık uluslararası para birimi değildi. AB ülkelerinin para birimlerinin kur dalgalanması artmaya başladı. Ardından petrol krizi geldi. Üretici Arap ülkelerinin petrolü silah olarak kullanmaya karar vermelerinin ardından, 1974'te ham petrol fiyatı dört kat arttı. Enerji ihtiyacını büyük oranda petrolden karşılayan AB için bu, sarsıcı bir darbeydi. Bunalım dönemlerinin tipik bir özelliği olarak, her ülke başının çaresine bakmaya yöneldi. 1974'te petrol üreticisi ülkelerin oluşturduğu OPEC'e karşı ortak bir politika izlemek için kurulan Uluslararası Enerji Ajansı içinde Fransa yer almadı.²

1 isw Report, Nr.15, s.3.

2 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu*, Ümit Yayıncılık, 1993, C.1, s.77 ve sonrası.

Aynı dönemde ABD-AB ilişkileri de sertleşti. ABD, ileride kendisine rakip olacağını bilmesine karşın, Soğuk Savaş koşullarında Avrupa ülkelerinin bir araya gelmesini desteklemişti. Uluslararası ekonomik bunalım ve bloklar arası yumuşama koşullarında ise iyi ilişkiler yerini gerilime bırakıyordu.

Ekonomilerdeki bunalım, bütünleşmeye yansdı. 1959-69 döneminde AB üyesi ülkeler arasındaki ticaretin toplam dış ticarete oranı yüzde 35'ten 50'ye çıkarken, bunalım yıllarında bu oran sabit kaldı.

AB bunalım yıllarında genişlemesini sürdürdü ve 1980 sonrasındaki gelişmenin bazı önemli yönlerinin temelini attı. Önce 6'lar Avrupası, 9'lar Avrupası oldu. Yine bu yıllarda Yunanistan, İspanya ve Portekiz'deki faşist diktatörlükler son buldu. Bu ülkelerin üyelik başvurusu, AB'nin etki alanının tüm Akdeniz bölgesine yayılmasını sağlayacağından önemli bir zorluk çıkarılmadan kabul edildi. Bu dönemde AB ile Portekiz'in ilişkileri özellikle önemlidir. Portekiz'de Komünist Parti'nin gücü ve Spínola'nın devrilmesinde ilerici subayların rolü nedeniyle, ülkenin sola doğru gelişme olasılığı vardı. Portekiz'de ortaya çıkacak böyle bir gelişme, en başta İspanya, İtalya ve Fransa'yı etkileyecekti. AB, Portekiz'e birkaç kez ekonomik yardım yaptı. AB içinde önemli bir çelişki konusu olarak varlığını sürdürmesine karşın, tarım alanında ödünler verdi. Portekizli göçmen işçilere bazı haklar tanındı. Sosyalist Enternasyonal ve Almanya SPD'si Başkanı Willy Brandt, Portekiz devriminin gelişmesiyle "yakından ilgilendiler".

Doların dengesizliği bir Avrupa Para Birimi (ECU ya da Euro) yaratılması düşüncesini doğurdu. 1978 sonunda Brüksel'de yapılan toplantıda Avrupa Para Sistemi kabul edildi. AB üyesi ülkelerin paralarının dalgalanma sınırları belirlendi. Fazla değer kazanan ya da kaybeden para birimlerine müdahale mekanizması kuruldu. İngiltere bu sistemde yer almadı.

AB ham petrolün birkaç kat pahalalanmasıyla karşılaştığı krizi, bir süre sonra enerji tasarrufuna yönelik önlemler alarak ve ihracatını artırarak atlattı. Teknolojide asıl sorun başka yerde yatıyordu: AB, "ikinci bilimsel-teknolojik devrim" olarak da adlandırılan gelişmelere ABD ve Japonya'ya göre daha az ayak uydurabiliyor, sanayisini bu doğrultuda yenilemekte geç kalıyordu. Devlet ve hükümet başkanlarından oluşan ve bu dönemde işlerlik kazandırılan Avrupa Konseyi, 1973 sonunda şirketlerin büyümesini ve teknolojik gelişmeyi özendirerek önlemler almayı kararlaştırdı.

AB bünyesinde bu dönemdeki girişimlerden birisi de, Avrupa Parlamentosu'nun gücünü artırmaktı. Parlamento o zamana kadar göstermelik bir kurumdu. Avrupa Konseyi, 1975 sonundaki Roma toplantısında Parlamento'nun genel oyla oluşturulmasına karar verdi. İlk seçim Haziran 1979'da yapıldı. Ülkeler nüfuslarına uygun temsilci sayısıyla parlamentoda yer aldılar. Seçilmiş parlamentonun yaptığı en "etkili eylem", 1979 sonunda Konsey tarafından kabul edilmiş bütçe teklifini reddetmek oldu. Parlamentonun sesi daha çok çıkmaya başlamıştı ama halen etkisiz bir kurumdu.

5. GELİŞME

1983-1991 yıllarını kapsar. Bu dönemin sonunu Aralık 1991'de imzalanan Maastricht Anlaşması oluşturur.

Avrupa Birliği'nin derinleştirilmesi bu dönemin özünü oluşturur. 1980'li yılların başında AB ciddi sorunlarla karşılaşıyordu. Bu sorunlar teknik ya da ülkeler arasındaki çeşitli anlaşmazlık konularının boyutlarını oldukça aşıyordu. AB ya derinleşecek, ülkeler arasında daha gelişmiş bir birlik anlayışına yönelecek, ya da süreç içinde anlamını kaybetme, ülkeler arasında herhangi bir birlik olma tehlikesiyle karşılaşa-

caktı. Bu amaçla hazırlanan "Beyaz Bildiri" AB'nin gelişmesi için dört seçenek öngörüyordu:¹

İlki; Avrupa kurumlarına yetki transfer ederek uluslarüstü otoriteyi güçlendirmeye çalışmaktı. Bu, gerçekleştirilmesi oldukça zor bir yoldu. Fransa "anavatanlar Avrupası" fikrinden uzaklaşmış, bu fikri bir başka önemli ülke, İngiltere almıştı. İkincisi; ortak Avrupa parasına geçişti. Bu yapılmalıydı ancak zamana ihtiyaç vardı. Şu anda iyi bir adım değildi. Üçüncüsü; ortak savunma olabilirdi. Günün koşullarında bunu yapmak hayli zordu. Hollanda eskiden beri NATO dışında bir Batı askeri gücüne mesafeli duruyordu. Önerinin İngiltere tarafından benimseneceği kuşkuluydu. Bunlara bloklar arası yumuşama da eklenince hareket alanı iyice daralıyordu. Dördüncüsü; tek Avrupa pazarının yaratılmasıydı. Bu yola girmekten başka seçenek yoktu.

Tek pazarın yaratılamamış olması; tekellerin büyümesini ve kıta çapında faaliyetini, büyük yatırımları yavaşlatıyordu. Gümrük vergilerinin kaldırılmış olmasının pazar birliğine yetmediği, her ülke pazarının kendine özgü koruyucu mekanizmalarının da olduğu görülmüştü. Haziran 1985'de Milano'da kabul edilen "Beyaz Bildiri", tek pazarın önündeki tüm engellerin kaldırılmasını öngörüyordu.

1988'den başlayarak mallar gümrüğe bildirildiğinde alınan harçlara son verildi ve gümrük işaretleri kaldırıldı. Fransa, B. Almanya ve Benelüks ülkeleri 1985'te Schengen Anlaşması'nı imzaladılar. Buna göre, 1990'dan başlayarak bu ülkeler arasında sınır kontrolleri kalkacaktı (gecikmeli olarak da olsa anlaşma uygulandı).

Tek pazar oluşumunda mal, hizmet ve insanların yanı sıra sermayenin de serbest dolaşımının sağlanması önemliydi.

1 a.g.e. s.101-2

Haziran 1988'de Konsey, kısa vadeli sermaye akımının serbest bırakılmasına karar verdi.

Para birliğinin sağlanması konusunda da çeşitli adımlar atıldı. İngiltere'nin muhalefetine rağmen 1990'da Roma'da yapılan hükümetlerarası bir konferansta, ECU'nun 1997'de para birimi olarak uygulamaya konulması kararı verildi (iki yıl gecikmeyle ve tüm AB üyelerini kapsamayacak şekilde uygulanacaktır).

1980'li yıllarda AB ülkelerinde şirketlerin birleşmesi yoğunlaştı. İleri teknoloji gerektiren alanlara (özellikle bilgisayar) yapılan yatırımlar arttı.

"Beyaz Bildiri" 1992'de tek pazarın oluşumunu öngörüyordu. Ama bundan önce kimsenin beklemediği gelişmeler oldu: Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkeler yıkıldı, iki Almanya birleşti, COMECON dağıldı, SSCB son buldu. AB'nin kuruluşunda Avrupa'nın bölünmüşlüğü, SSCB ve sosyalizm tehlikesi önemli bir faktördü. Topluluğun genişlediği, gelişerek daha sağlamlaştığı bir dönemde, artık bunların hiçbirisi yoktu.

AB ülkeleri, ABD'den farklı olarak özellikle Doğu Avrupa ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmışlardı. Sosyalizmin dışlanarak değil "iyi ilişkiler" kurularak çözüleceğine inanıyorlardı. Bu amaçla çeşitli anlaşmalar imzaladılar, kredi verdiler. Doğu Avrupa'nın zayıf halkası Polonya idi. AB, Polonya'ya kilise ve hükümet dışı kuruluşlar tarafından dağıtılması koşuluyla kredi verdi. AB, bu nedenle, Doğu Avrupa'da sosyalizmin yıkılmasını biraz da kendi çabalarının sonucu olarak değerlendirdi.

1989-1991 arasında gerçekleşen ve tüm dünyayı etkileyen "büyük yıkılış", AB'nin iç ilişkilerini ve gelecekteki gelişme çizgisini de derinden etkiledi. AB içinde Almanya en güçlü ülke olarak ortaya çıktı. B. Almanya güçlü ekonomisiyle AB

içinde zaten önde gelen bir yere sahipti, Birleşmenin ardından üstünlüğü iyice belirginleşti. Artık AB'nin en büyük ve kalabalık ülkesiydi de. İngiltere, iki Almanya'nın birleşmesi (daha doğrusu Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin B. Almanya'ya katılmaması) için çabaladı, ancak başarılı olamadı. Fransa birleşme sonucu Birlik içinde tam anlamıyla ikinci ülke durumuna düşmekten hiç hoşlanmadı ama Almanya'daki Kohl yönetiminin Avrupa Birliği konusunda sürekli garantiler vermesi nedeniyle açık bir tepki gösteremedi.

Almanya'nın yükselen gücü sadece birleşmesinden kaynaklanmıyordu. Orta ve Doğu Avrupa eskiden beri Almanya'nın etki alanıydı. Nitekim bölgenin en önemli üç ülkesi (o zamanki adıyla) Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan'a yönelik etki mücadelesini Almanya kısa sürede kazandı.

SSCB'nin parçalanması, Baltık, Doğu ve çeşitli Orta Avrupa ülkelerinin "serbest piyasa ekonomisi"ne yönelmeleri, AB'nin genişleme stratejisini büyük oranda değiştirmesine neden oldu. Eskiden üyeliği hayal bile edilemeyen ülkeler AB içinde düşünölmeye başladılar. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki ülkelerle imzalanan ticaret anlaşmaları eski önemlerini kaybetti. Birlik'e komşu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi ön plana çıktı.

İKİNCİ BÖLÜM

MAASTRICHT VE SONRASI

1. MAASTRICHT ANLAŞMASI

Hollanda'nın Maastricht kentinde 12 AB üyesi tarafından imzalanan anlaşma, AB'nin gelişiminde yeni bir aşamayı gösterir. Maastricht'ten önce "Avrupa Topluluğu" adını taşıyan Birlik, adını "Avrupa Birliği" olarak değiştirdi. Bu değişiklik bile Maastricht'in Avrupa'daki birliğin derinleştirilmesi konusunda taşıdığı önemi gösterir.

Maastricht Anlaşması, "serbest rekabete dayanan açık pazar ekonomisi"nden söz eder. Avrupa için bu alışılmamış bir belirlemedir. II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda "hür dünya"ya ait olan Avrupa ekonomileri, çalışanların geniş sosyal haklara sahip oldukları "sosyal pazar ekonomisi"ne yönelmişlerdi. Batı'daki sosyal devlet, Avrupa'nın bölünmesinin, sosyalizmin

sonucuydu. 1991 sonu Avrupasında sosyalizm artık tehlike olmadığı için, AB için bir dönüm noktası olan Maastricht Anlaşması'nda "sosyal pazar ekonomisi"nden söz edilmemiştir.

Maastricht'te 12 AB ülkesi "Avrupa ekonomi ve para birliğinin sağlanması"na karar verdiler. Bu kararın gereklerinin yerine getirilmesi, üye devletlerin bünyesinde ciddi yapısal değişimleri gerekli kılar. Avrupa Para Birliği'ne katılmak isteyen bir ülkenin ekonomisinde süreklilik gösterecek yapısal önlemler alması gerekir. Ülkede enflasyon oranı, AB içinde bu konuda en istikrarlı üç ülkedeki oranın en fazla yüzde 1.5 üzerinde olabilir. Faiz oranları için aynı ilke yüzde 2 olarak belirlenmiştir. Bütçe açığı ve borçlanma GSMH'nın belirlenmiş bir oranını geçmemek zorundadır. Ülkenin para değerinde ancak küçük oynamalar yapılabilir. Bu koşulları yerine getirmeyen ülkeler ortak Avrupa para birimi olan ECU kapsamına giremezler. ECU kapsamına girdikten sonra bu ilkelere uymayanları, yüksek para cezaları beklemektedir.

Yukarıdaki ilkeler, ulusal para politikasının sonu anlamına gelir. Ulusal parlamentolar ve merkez bankaları için oldukça dar sınırlar içinde bir "egemenlik alanı" bırakılıyor. Bir parlamentonun en temel yetkilerinden olan "bütçeyi hazırlamak" neredeyse ortadan kalkıyor. Ulusal bütçeyi yine o ulusun parlamentosu hazırlayacak, ama yetkisini oldukça azaltan kısıtlamalara uyarak.

Avrupa'da ortak bir para biriminin hayata geçirilmesinin doğal sonucu, Avrupa Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Bu konuda da Maastricht'te karar alındı. Yeni merkez bankası Almanya'nın isteklerine uygun biçimde oluşturuldu. Merkezi Frankfurt'ta olan Almanya Merkez Bankası, hükümetten ve parlamentodan özerk bir yapıya sahiptir. Seçimle oluşan parlamentonun ve parlamento bileşimine bağlı hükümetin bankanın politikasına karışma yetkisi sınırlıdır. Banka, bu yapısıy-

la, az çok demokratik bir süreç içinde oluşan parlamentoyu, onun oluşumunda az da olsa söz sahibi olan sendikalar da dahil çeşitli kitle örgütlerini temel ekonomik politikaların oluşturulması sürecinden dışlamaktadır. Almanya Merkez Bankası, "Avrupa'yı yöneten banka" diye tanımlanır. Almanya ekonomisinin gücü, ülkedeki enflasyonun düşüklüğü ve markın değer istikrarı dikkate alındığında, kapitalist ekonomi çerçevesinde birleşmiş bir Avrupa'da başka sonuç da beklenemezdi. Sermaye, bankanın temel ekonomik politikalarının saptanmasındaki ana etkileyici güçtür. Temel politikanın sınırları çerçevesinde parlamentonun, sendikaların ve diğer önemli kitle örgütlerinin de payı -kuşkusuz!- vardır.

Benzer bir durum Avrupa Merkez Bankası için de söz konusu olacaktır. Maastricht Anlaşması'ndan sonraki yıllarda, bankanın yeri Almanya ile Fransa arasında çelişki konusu oldu. Fransa yönetimi, doğrudan Paris'i isteyemediğinden olsa gerek, yerin Brüksel'de olması gerektiğini savunuyordu. Sonunda mevcut güç ilişkilerinin gereği yerine geldi ve bankanın yeri Frankfurt olarak belirlendi. Almanya'nın finans merkezi ve Almanya Merkez Bankası'nın bulunduğu kent.

Böylece AB'nin en önemli kentleri de ortaya çıkmış oldu: Londra, Paris, Brüksel, Milano, Frankfurt, Berlin. Bunlardan en küçüğü 650 bin kişinin yaşadığı Frankfurt'tur.

"12'ler Avrupası"nın kararlaştırdığı konulardan bir başkası, ortak bir güvenlik politikası ve dış politika oluşturulmasıdır. Bu alanda hükümetler arasında yakın işbirliği öngörülmele birlikte, kararın uygulanmasında başarılı olunduğu söylenemez.

Bir başka karar, iç güvenlikle ilgilidir. Bunun pratikteki görünümü, "Avrupa polisi"nin kurulması ve ulusal güvenlik kuruluşlarının tersine AB çapında faaliyet gösterebilmesidir.

Kuruluş döneminde çeşitli yayın organlarında adından söz ettiren "Avrupa polisi" daha sonra medyadan kayboldu. Örgütlenmesinin ulaştığı mevcut boyut bilinmiyor. Bu polisin AB içinde hangi organ tarafından nasıl denetlendiği de açık değil. Maastricht, bu anlamda, AB içinde yürütme organının örgütlenme ve yetkisinin de artışı anlamına geliyor.

Maastricht'te alınan kararların sonuçları beş yıl sonra yapılacak bir toplantıyla gözden geçirilecekti. II. Maastricht olarak da anılan bu toplantı, Haziran 1996'da Amsterdam'da yapıldı. AB, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın da katılımıyla artık 15 üyeye sahipti.

Toplantının amacı, AB'nin 2000'li yıllardaki yapısını planlamaktı. İlk toplantıda alınan kararların derinleştirilmesi amacıyla yapılan ikinci toplantıda, özellikle AB'nin karar alma mekanizmasının değiştirilmesi gereği üzerinde duruldu. AB, diğer ülkelerce henüz politik olarak muhatap alınan bir yapı oluşturmuyor. AB dışındaki ülkeler çeşitli konularda AB üyesi hükümetlere başvurmayı seçiyorlar. AB'nin herhangi bir konuda karar alması oldukça karmaşık bir süreçten geçiyor ve uzun sürüyor.

Bunun dışında ortak bir güvenlik politikası ve dış politika oluşturulması yeniden karara bağlandı. İç güvenlik konusu yeniden ele alındı. İlk toplantının ardından gelen tepkiler de dikkate alınarak, sosyal politika ve işsizlik üzerinde duruldu, ayrıca 1998 yılından başlayarak AB'nin genişletilmesine ve ilk olarak on Doğu Avrupa ülkesiyle görüşmeler yapılmasına karar verildi.

2. AVRUPA HALKLARI VE MAASTRICHT

Maastricht Anlaşması, AB ülkelerinde yoğun tepkilere neden oldu. Başlangıçta kararlara karşı önemli bir tepki olduğu

söylenemez. Ne var ki, aradan biraz zaman geçtikten, alınan kararların belirli politikaları da zorunlu kıldığı anlaşıldıktan sonra, yoğun bir tepkiyle karşılaşıldı.

"Avrupa'nın Maastrichtleştirilmesi"nden söz ediliyor ve bu çeşitli yönlerden söz konusu anlaşmanın gereklerine uymayan ülkelerin yapılarının buna uygun duruma getirilmesi anlamına geliyordu.

Maastricht Anlaşması; AB ülkelerinde sosyal devletin ve bununla ilgili uygulamaların ortadan kaldırılmasının ya da iyice azaltılmasının onaylanması demektir. Emeklilik sisteminde reform (emeklilik yaşının yükseltilmesi ve maaşın azaltılması), hastalık sigortasında yeniden düzenleme yapılarak hastalık giderlerinin eskisinden daha büyük bir bölümünün hastaya yüklenmesi, işsizlik parası ve sosyal yardımın azaltılması, genel olarak sosyal ve kültürel faaliyetler için devlet bütçesinden daha az harcama yapılması... AB ülkelerinde bu uygulamalar Maastricht'ten önce başlamıştı, anlaşma bunları onayladı ve hızlandırdı.

"Serbest rekabete dayalı açık pazar ekonomisi", AB'nin dünya pazarındaki gelişmelere duyarlı olması demektir. AB, rekabet gücünü kaybetmemelidir. Bunun anlamı; üretim sürecinin yeniden yapılanması, artan otomasyon aracılığıyla çalışan sayısının azaltılması, çalışma saatlerinin esnekleşmesi, sürekli çalışandan çok geçici personele ağırlık verilmesi, toplu sözleşmelerde ücret artışlarının düşük tutulması, eğer olabilirse haftalık çalışma süresinin uzatılmasıdır.

Serbest rekabet aynı zamanda özelleştirme demektir. AB ülkelerinde büyük devlet işletmeleri, aralarında Telecom gibi stratejik sektörlerde olanlar da dahil, özelleştirilmektedir. Özelleştirilen işletmenin üretimde ve iç örgütlenmede yeni düzenlemelere gitmesi sonucu, bir bölüm çalışan işsiz kalmaktadır.

AB'nin küçük ülkelerinde satışa çıkarılan bazı devlet işletmelerini alacak kadar para, özel sermaye gruplarında bulunmamaktadır. Bu durumda Siemens, Allianz vb. büyük Alman tekelleri devreye girerek özel sermaye açığını kapatmaktadır. AB'de özelleştirme, Almanya sermayesinin her yana girmesinin biraz daha artması demektir.

Maastricht'in en önemli yakın hedefi olan "tek pazar-tek para"nın arkasındaki güç tekelci sermayedir. AB sınırları içinde sermayenin faaliyeti için bütün engeller ortadan kalkmaktadır. Tek para biriminin sermayeye sağladığı olanaklar dışardan görüldüğünden daha büyüktür. Ülkelerdeki finans piyasalarının bütünleşmesinin önünde de engel kalmamaktadır.

İngiltere'nin ortak para sistemi içinde yer almaya karar vermesinde, tekellerin bu yöndeki zorlamalarının da payı var. İşçi Partisi, 1997'de seçimleri kazanmadan önce, İngiltere, AB içinde yer almakla birlikte, Birlik'le ilgili çeşitli gelişmelere de mesafeli duruyordu. Blair'in başbakan olmasıyla İngiltere ile AB arasındaki sorunlar bitmemiş olmakla birlikte, ülke AB'ne eskisine oranla yakınlaştı.

Seçimden önceki haftalarda Siemens'in İngiltere bölümü başkanı bir açıklama yaparak, Londra'nın Euro'yu reddetmesinin şirketin yatırımlar konusundaki kararını olumsuz yönde etkileyeceğini söyledi. Daha önce Toyota başkanı da, İngiltere'nin Avrupa para birliğine katılmaması durumunda ülkeye yeni yatırım yapmayacaklarını açıklamıştı.¹ Öyle anlaşıyor ki, tek para biriminin getireceği kolaylıklar sadece AB merkezli uluslararası tekelleri ilgilendirmiyor.

AB içindeki çeşitli tekelci sermaye kesimleri, sanılanın tersine, Maastricht sonrasındaki gelişmenin dengesizliğinden

1 Süddeutsche Zeitung'un 31.1 ve 21.4.1997 günlü sayılarından aktaran Leo Mayer, Europa, Mitte 1997, Marxistische Blaetter, 4-97, s. 33.

şikayetçi değildirler. En büyük dengesizlik ekonomiyle politika arasındadır. AB içinde ekonomik bütünleşme yönünde önemli adımlar atılmış olmakla birlikte, politik bütünleşme oldukça geridedir. Mercedes'in eski başkanlarından Werner, "para birliğinin politik birliğe bağlı olmasının zararından" söz ederken¹, mevcut durumun tekellere getirdiği geniş serbestlikten hareket etmektedir. Politik bütünleşme, AB çapında yetki ve işlerliğe sahip politik organların da oluşması anlamına gelir. Bu ise, tekelci sermayenin faaliyetlerinin bir oranda da olsa denetlenebilmesi ve istediğini yapsa bile bunu eski kadar serbestçe gerçekleştirememesi anlamına gelir. Bu bakımdan, politik bütünleşmenin gerçekleşmemesi, tekelci sermaye için -en azından bu dönemde- sorun değildir.

Maastricht, AB'ni oluşturan ülkelerin halkları için işsizlik, yoksulluk ve sosyal hakların budanması demektir.

Anlaşma, ulusal parlamentolar tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecekti. Bazı hükümetler, anlaşmanın önemi ve tepkinin büyüklüğü nedeniyle, anlaşmanın onaylanması için halkoylamasına başvurdular.

Almanya'da parlamento Maastricht'i onayladı. Ne AB ne de Maastricht bu ülke kamuoyunda şimdiye kadar ciddi bir tartışma konusu olmadı.

Fransa'da anlaşmanın onaylanması için halkoylaması yapıldı. Özellikle AB'nin tarım politikasına karşı ciddi itirazların olduğu bu ülkede anlaşma küçük bir çoğunlukla kabul edildi.

Danimarka'daki halkoylamasını ise Maastricht karşıtları küçük bir çoğunlukla kazandılar (yüzde 50.7). Bir yıl sonra yapılan ikinci oylamada anlaşma zayıf bir çoğunlukla kabul edildi (yüzde 56.8).

1 a.g.y. s.33.

Norveç hükümeti AB'ne girişı onaylamıştı. Karar halkoylamasına sunuldu ve halkın yüzde 52.2'si tarafından reddedildi. Böylece Norveç, AB'ne katılmadı.

İsviçre yönetimi, AB'ne giriş başvurusu yaptıktan sonra bunu halkoylamasına sundu. Halkın yüzde 50.3'ü karşıt oy verdiği için İsviçre de AB'ne katılmadı.

İsveç, 1 Ocak 1999'da başlayacak ortak para birimi (ECU) kullanımında yer almayacağını açıkladı.

Sadece İrlanda halkı referanduma sunulan Maastricht'i yüzde 68.7 gibi önemli bir çoğunlukla onayladı.

Maastricht'in AB'ne üye ülkelerin halklarında değişik derecelerde güvensizlik yarattığını belirtmek yanlış olmaz. Maastricht, bu nedenle, bazı ülkelerde halkoyuna sunulmadı ve parlamentolar tarafından onaylandı.

İngiliz halkı, bırakalım Maastricht'i, AB üyeliğine bile sıcak bakmamaktadır. Biraz kenarda durmaktan, sınırlı sorumlulukları olan bir üyelikten yanadır. Tony Blair yönetimi, bazı konularda karşı çıkarak, "bağımsızlık göstererek" halkdaki hoşnutsuzluğun belirli bir düzeyin üstüne çıkmaması için çalışıyor.

Fransızlar, Maastricht sonrasında yoğun olarak uygulanmaya başlayan ve çalışanların ücret ve çeşitli haklarına yönelen tasarruf ve kısıntı politikasına karşı en sert tepkiyi gösteren halktı. Demiryolcuların grevi, genel hizmet işkolunda çalışanların direnişleri, kamyoncular grevi bu tepkinin en bilinen örnekleridir. İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da tekelci sermaye AB'den ve Maastricht'ten yanadır.

AB'ne en fazla taraftar olan Almanların bile markın yerini alacak ECU'ye güvenmedikleri, bu nedenle ortak para birimini istemedikleri çeşitli kamuoyu araştırmalarında ortaya çıkmaktadır.

Maastricht, AB merkezli tekellerin savunduğu bir anlaşmadır. Avrupa halklarına mal olmamıştır, hatta çoğunluğun bu anlaşmaya şu veya bu yönden karşı olduğu söylenebilir.

AB projesi yıllardan beri "daha geniş bir demokratikleşme" ile birlikte sunuldu. AB'nin sürekli dikkate aldığı "demokratik ilkeleri" vardır. Fikir özgürlüğü, insan hakları, çeşitli demokratik kurumların varlığı ve demokratik işleyiş mekanizmaları AB'nin vazgeçemeyeceği ilkelere aittir. AB'ne üyelik başvurusu yapan ülkeler, ekonomik yönden olduğu kadar, demokratik gelişmişlik yönünden de değerlendirilir. Varsa eğer, demokratik işleyişteki eksikliklerin giderilmesi istenir.

AB kendi içinde ne kadar demokratiktir? Üye ülke halklarının ciddi itirazlarının olduğu; bütün ülkelerde değişik oranlarda huzursuzluk yaratan Maastricht gibi bir anlaşma, buna rağmen nasıl yürürlüğe konulabilmektedir? AB'de halklar ne derse desin, sermayenin istediklerinin olması söz konusudur. Küçük bir azınlığı oluşturan tekelleri sermaye ve yandaşlarının kendilerini dayatmasıyla, "demokratiklik", "katılımcılık", "çoğulculuk" vb. kavramlar nasıl bağdaşmaktadır?

Eğer AB içinde demokrasiyle bağdaşmayan bir işleyiş olmasaydı, Maastricht gibi bir anlaşma yapılamazdı. Yapılsa da hayata geçmezdi. Bu nedenle Maastricht, aynı zamanda, AB'nin organlaşmasının ve iç işleyişinin bir yansımasıdır. AB'nin iç yapısı bilinmeden Maastricht bütün boyutlarıyla anlaşılabilir.

3. AB ORGANLARI

Avrupa Birliği'nin beş organı vardır: Avrupa Komisyonu, Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Mahkemesi, Sayıştay. Ayrıca her ülkenin devlet ve hükümet başkanların-

dan oluşan Avrupa Konseyi vardır. Bu konsey, AB organları içinde bulunmamakla birlikte merkezi bir işleve sahiptir.

Avrupa Konseyi: Resmi olarak AB organı olmamasına, hatta 1986'ya kadar varlığı bile çeşitli belgelerde açıkça belirtilmemiş olmasına karşın, AB'ni kuran, başlıca politikalarını ve gelişme yönünü saptayan, AB organlarının çalışma kapsamını belirleyen AK'dir. Kararlarını, 1974'ten beri düzenli yapılmaya başlanan zirve toplantılarında alır.

Avrupa Birliği anlaşmasından iki kısa bölüm, Avrupa Konseyi'nin yetkisini daha iyi gösterecektir:

"Avrupa Konseyi ortak dış politika ile güvenlik politikasının temel ilkelerini ve genel doğrultusunu belirler." (Madde 8)

"Konsey, 1 Temmuz 1998'den önce, hükümet ve devlet başkanlarının bileşiminden oluşan toplantısında (...) üye ülkelerden hangilerinin ortak para biriminin uygulanmaya konulmasında gerekli koşulları yerine getirdiğini saptadı."¹

Böyle bir kuruma neden gerek görüldüğü sorulabilir. Sorun, AB'nin ekonomik bütünleşmesiyle politik bütünleşmesi arasındaki büyük farklılıktan kaynaklanır. 15 Avrupa ülkesi tek pazar oluşturmalarına, bu pazarda insanların, hizmetlerin, malların ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanmasına, gümrüklerin kaldırılmış olmasına karşın; Avrupa Birliği bir devlet değildir. Anayasası yoktur. AB dışındaki ülkelerin Birlik üyesi tek tek devletlerle ilişkileri, AB organlarıyla ilişkilerinden daha yoğundur.

Bu durumda AB'nin gerçek yöneticisi olacak bir organ gereklidir ve bu organın gerçekten yetkili olabilmesi de, ancak üye ülkelerin tümünün devlet ve hükümet başkanlarının temsil edilmesiyle mümkündür.

1 Avrupa 2000, Omnia Verlag, 1997, s.27.

Henry Kissinger, AB'nin ABD'nin çanını sıkıldığı bir dönemde, AB'nin mevcut durumunu Avrupa'nın geçmişindeki monarşi düzenine benzetmişti; pek de haksız sayılmazdı.

Avrupa Komisyonu: 20 üyeden oluşur. Görev süresi beş yıldır. AB'ne üye her ülke Komisyon'a bir, en fazla iki üye verir. Komisyonun tüm AB ülkelerinde ve dünyada yaklaşık yüz ülkede temsilcilikleri vardır. Bu temsilcilikler elçiliklere benzer ama AB bir devlet olmadığı için işlevleri benzerlikten öteye gidemez.

Komisyon, Avrupa Konseyi tarafından belirlenen çerçeve içindeki önemli noktaları ele alır ve bunlarla ilgili yasalar hazırlayarak Bakanlar Konseyi'ne sunar.

Bakanlar Konseyi: Her ülkeden bir bakanın katılımıyla oluşur. Böylece üye ülkeler hükümetleriyle doğrudan bağlantı sağlanarak, gerçek bir karar gücünün varlığı sağlanmıştır. Bakanlar Konseyi ancak Avrupa Komisyonu tarafından önerilen yasalar hakkında karar verebilir. Konsey ayrıca Komisyon'dan herhangi bir konuda teklif hazırlamasını isteyebilir.

Bakanlar Konseyi, AB anlaşmasında açık olarak belirlenen konularda yasaların çıkarılması için hemen karar verebilir. Diğer konularda komisyonlar ve parlamento da devreye girer.

Avrupa Parlamentosu: Beş yılda bir üye ülkelerde yapılan seçimlerle belirlenir. Gelecek seçim Mayıs 1999'dadır.

Parlamento 1958'de kurulmuş ve ilk dönem üyeleri AB'ne üye ülke parlamentoları tarafından belirlenmiştir. Üyelerin seçimle belirlenmesi 1979'da başlar.

Parlamento 626 üyeden oluşur. Bunlardan 168'i (yüzde 27) kadındır. Milletvekillerinin ülkelere göre dağılımı şöyledir: Almanya 99; Fransa, İngiltere ve İtalya'dan her biri 87; İspanya 64; Hollanda 31; Belçika, Yunanistan ve Portekiz'den her

biri 25; İsveç 22; Avusturya 21; Danimarka ve Finlandiya'dan her biri 16; İrlanda 15; Lüksemburg 6.

Milletvekilleri uluslarına göre değil, politik gruplarına göre ayrılırlar. Son Avrupa Parlamentosu'nun politik gruplara göre bileşimi şöyledir:¹

Sosyal-Demokratlar 214, Hristiyan Demokratlar 181, Avrupa İçin Birlik 57, Liberaller 43, Birleşik Avrupa Solu 33, Yeşiller 28, Radikal Avrupa İttifakı 20, Uluslar Avrupası İçin Bağımsızlar Grubu 18, Grupsuzlar 32.

Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'den seçilen milletvekillerinin toplamı Parlamento'da çoğunluğu oluşturur. Bu ülkelerden Parlamento'daki başlıca gruplara seçilen milletvekili sayısı şöyledir:

	Sosyal D.	Hristiyan D.	Liberaller	Birleşik Sol	Yeşiller
Almanya	40	47	-	-	12
Fransa	15	12	1	7	1
İngiltere	63	18	2	-	-
İtalya	18	15	6	5	4

Parlamento, Avrupa Komisyonu hakkında güvensizlik belirtebilir. Bunun kabulü durumunda Komisyon'un tümüyle değişmesi gerekir. Sadece bazı üyeler değiştirilemez. Güvensizlik oylamasının olumlu sonuçlanması için, Parlamento üyelerinin çoğunluğunun görüş belirtmesi ve bu görüşlerden de en az üçte ikisinin güvensizlik yönünde olması gerekir.

Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri, tümüyle göstermelik bir organ olduğu yolunda gelen eleştiriler üzerine, Maastricht Anlaşması'yla artırıldı. Parlamento, hazırlanan AB bütçesini kabul etmeyebilir, yasaları Bakanlar Konseyi ile birlikte ya-

1 a.g.e. s.17-21.

par. AB'de bir yasanın kabul edilebilmesi için Konsey ile Parlamento'nun anlaşması gerekir.

Bu durum, Parlamento'nun yetkilerinin "artırılmış" halidir. Parlamento yasama değil, yasaları onaylama organıdır. AB'nin asıl karar organı Bakanlar Konseyi'dir.

AB'nin en önemli organları arasındaki ilişkiler ve işleyiş mekanizması bu şekildedir. Burada Parlamento en az yetkili organ durumundadır. Bir benzetmeye göre, Avrupa Parlamentosu Almanya'nın Kaiser Wilhelm dönemindeki parlamento-dan daha az yetkiye sahiptir. Almanya'nın en büyük gazetelelerinden birisi olan Süddeutsche Zeitung konuyla ilgili bir yazısında, "Eğer bir devlet böylesi 'anti-demokratik bir işleyişle AB'ne üyelik için başvursaydı, demokrasi eksikliği nedeniyle reddedilirdi," derken haksız değildir.

AB sürekli olarak demokrasi, demokratik haklar ve bunların genişletilmesiyle birlikte anılır. AB'nin iç işleyişi ise, parlamenter demokrasiyle yönetilen bir ülkedeki işleyişten geridedir. AB, üye ülkelerin demokrasilerinin üzerinde değil, gerisindedir. İşler yukarıda, ülkelerindeki yönetim için seçilmiş küçük bir azınlık tarafından bağlanmakta, gerekli yasalar Komisyon ve Bakanlar Konseyi tarafından hazırlanmakta, her ülkede AB için ayrı olarak yapılan seçimlerle oluşan Parlamento da bunları onaylamaktadır. Parlamento'nun itirazları olabilir ancak hareket alanı oldukça kısıtlıdır. Yasama yetkisi Parlamento'nun değil, küçük grupların elindedir.

Tekeller, parlamenter demokrasinin en gelişmiş olduğu ülkelerde bile, parlamentoyu etkilemeyi hatta devreden çıkarmayı bilirler. AB'de bu iş daha kolay ve doğrudan yapılabilir.

Böylesi bir işleyişe sahip olan AB, kendini nasıl "demokrasinin gelişmiş bir örneği" olarak sunabiliyor?

Burada eskiden beri varolan ama çağdaş kapitalizmde oldukça gelişen, "yapılanla, sunulan arasındaki fark" üzerinde

durmak gerekir. Bir şey yapılmakta, ama başka bir şey yapılmış gibi gösterilmektedir. Buna kısaca "vitricilik" de denilebilir. AB'nin vitrini, Türkiye gibi ÷lkelerdeki vitrinlere göre oldukça geniş, zengin ve renklidir. Bu vitrinin arkasına bakılıp, iç ilişkiler yakından incelendiğinde ger÷ek durum ortaya çıkmaktadır.

Açıkça belirtmek gerekir ki, Avrupa vitriciliği, medyanın da belirleyici katkısıyla, özellikle Avrupa dışındaki ÷lkelerde oldukça başarılı oldu. Sol düşünceye sahip insanları bile etkiledi. Bu etkinin sadece bilgisizlik ve aymazlıktan kaynaklandığını söylemek mümkün değil. Bir÷ok insan Avrupa'yı böyle görmek istiyor. Ger÷ek böyle değil ama yılların propagandasının, eğitiminin ve Batı merkezli bakış açısının etkisi, tüm bunların birikimiyle böyleymiş gibi gör÷l÷yor.

Avrupa'da demokrasinin Türkiye'ye göre daha ileri olduğuna kuşku yok. Daha doğrusu, Türkiye'deki o kadar geride ki, Avrupa'daki ilerde gör÷n÷yor. "Demokrasinin simgesi" olarak tanınan AB'nin vitrin gerisine bakıldığında ise, meşrutı krallıklardakine benzer bir işleyişle karşılaşılıyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİK BLOKLARI

Reel sosyalizmin yıkılmasının ardından dünyanın ekonomik blok olarak üçe bölünmüşlüğü iyice ortaya çıktı. Gelişme önceden başlamıştı ancak 1990 sonrasında hızlandı. Bu bloklar Avrupa Birliği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ile kurulan bölge ve Asya Serbest Ticaret Alanı'(AFTA)dır. Dünya ekonomi blokları büyük bölgeler içinde kurulmakta, bölgede bulunan ülkelerin aralarında özel ticaret anlaşmaları imzalamaları, ekonomik ve politik olarak çeşitli düzeylerde yakın işbirliği yapmaları hatta bir oranda bütünleşmeleri temelinde gelişmektedir. AB, II. Dünya Savaşı sonrasında bu alanda ilktir, en büyüktür, gelişme potansiyeli ve içerdği çeşitlilik nedeniyle sorunları da en fazla olanıdır.

Günümüz dünyasında ekonomik bloklar ne anlama gelir?

Avrupa, Kuzey Amerika ve Pasifik'teki üç ekonomik blok dünya nüfusunun yüzde 23'ünü barındırmasına karşın, dünya ticaretinin dörtte üçünün gerçekleştiği alanı kapsar. Ekonomik bloklar aynı zamanda blok dışı ülkelere -çeşitli kotalar ve gümrüklerle- kapanmak demektir. Bunun bloklar dışındaki III. Dünya ülkeleri açısından yıkıcı sonuçları vardır. Birleşmiş Milletler'in tahminlerine göre, (bloklar dışındaki) III. Dünya ülkelerinin ekonomik bloklar nedeniyle yıllık kaybı 1992'de 500 milyar dolardır. Bu ülkeler -aralarında Brezilya gibi geniş ekonomik potansiyeli olanlar da vardır- kayıplarını azaltmak ve kapitalist sistemde ortaya çıkan yeni gelişmelere ayak uydurabilmek için ya kendi aralarında -genellikle önemli bir işlevi olmayan- ikili anlaşmalar yapmakta ya da ekonomik bloklar ve/veya onların bünyesindeki önemli ülkelerle ikili yatırım anlaşmaları imzalamaktadırlar.

Dünyada üretim, ticaret ve yatırımların küreselleşmesinde yeni bir aşamaya ulaşıldığı sıkça belirtilir. Çokuluslu şirketler planlarını dünya çapında yaparlar. Hammaddelerin kullanımı, işgücünün değeri, verimlilik dünya ölçeğinde dikkate alınır. Ülke sınırlarının önemini yitirmesi, serbest ticaret ve yatırım bu dönemin önde gelen belirlemeleridir. Ne var ki, bu gelişmeyle birlikte giden bir başka olgu, daha az dikkat çekiyor. Bu olgu, korumacılıktır. Küreselleşme; kendini dünyanın geri kalanına karşı korumak için önlemler almakla, çeşitli yönlerden korumacılıkla birlikte gelişiyor. Küreselleşmenin, korumacılığı büyük oranda ortadan kaldırdığını düşünmek yanlıştır. İlki gibi ikincisi de yeni bir gelişme evresine ulaşmıştır.

Küreselleşmeyi korumacılıktan ayrı ele almak, çağdaş vitrinciliğin ulaştığı yeni aşamayı da gösterir.

Dünya ekonomik blokları ve aralarındaki ilişki yakından incelenecek olursa:

1. KUZEY AMERİKA SERBEST TİCARET ANLAŞ- MASI (NAFTA)

ABD, Kanada ve Meksika arasında kurulmuştur. 1994 rakamlarına göre 370 milyon kişinin yaşadığı bir alanı kapsamaktadır (ABD 253 milyon, Meksika 90 milyon, Kanada 27 milyonluk nüfusa sahiptir). Dünyadaki yıllık ekonomik etkinliğin yüzde 29'unu (5465 milyar dolar) gerçekleştirir. Bu miktarın ülkelere göre dağılımı şöyledir: ABD 5465, Kanada 515, Meksika 230 milyar dolar. Aynı bölge dünya ihracatının yüzde 17'sini yapmaktadır.¹

NAFTA, AB ile benzer ve farklı özelliklere sahiptir.

- Üç ülke arasında birçok malda gümrüklerin kaldırılması-
nı içerir.

- Meksika bankacılık, sigortacılık ve borsa sistemi ABD ve Kanada şirketlerine açılacaktır.

- Avrupa ve Asya'dan gelen ve ABD pazarına Meksika üzerinden giren mallara karşı gümrük önlemleri alınacaktır.

AB'den farklı olarak, NAFTA bünyesinde başlangıçtan başlayarak -işgücü dışında- serbest dolaşım gerçekleşmiştir. Meksika'nın ucuz emeği ABD'ye taşınamayacak, bulunduğu yerde "değerlendirilecektir". ABD, NAFTA aracılığıyla ülkesine Meksika üzerinden gerçekleşen yoğun göçü de engellemeyi amaçlıyor. ABD'nin Meksika sınırına kaçakları engellemek için çekilen "demir perde" bir serbest ticaret bölgesine yakışmamasına karşın kalacaktır.

NAFTA'nın AB'ne göre "daha dar" olması, bölgenin yapısı ve ABD çıkarlarıyla ilgilidir. Meksika, Latin ve Orta Amerika ülkeleri arasında saati iki dolarla işgücünün en ucuz olduğu ülkedir. Meksika'nın güneyindeki ülkeler (El Salvador, Nikaragua, Honduras vb.) hem oldukça küçüktür hem de

¹ isw Report, Nr. 13, s.22.

önemli politik sorunlarla karşı karşıyadır. NAFTA içine alınmaları fazla anlam taşımaz hatta sorun yaratır.

Latin ve Orta Amerika ülkeleri kendi aralarında "serbest ticaret alanları" oluşturmaya yöneldiler. 1991'de aralarında Meksika'nın da bulunduğu beş Orta Amerika ülkesi böyle bir alanı oluşturmak için anlaştı. Ardından Arjantin, Paraguay, Brezilya ve Uruguay arasında aynı yönde bir anlaşma yapıldı. Ardından beş And ülkesi (Bolivya, Ekvador, Kolombiya, Peru, Venezuela) aralarında serbest ticaret alanı oluşturmaya yöneldiler.

Serbest ticaret alanları -ya da ek özelliklere sahip ekonomik bölgeler- sadece gelişmiş kapitalist ülkeler tarafından kendi çevrelerinde oluşturulmuyor. Bu alanlara giremeyen III. Dünya Ülkeleri de kendi aralarında benzer anlaşmalar yapıyor ve buradan hareketle dünyanın üç temel ekonomik blokıyla ilişki kurmaya yöneliyorlar. İlişkinin temel biçimi, ikili anlaşmalardır. Bu anlamda, her ekonomik bloğun kesin sınırlarının yanında, bundan daha geniş bir de etki alanı bulunuyor.

Burada dünya ekonomik bloklarının tipik bir özelliğini görüyoruz: Bloklar, olabildiğince birbirine komşu olan, aralarında doğrudan geçiş yapılabilen ülkeler arasında kuruluyor. Sınır komşusu olmak çeşitli konularda denetimi; ithalat ve ihracatı, taşımacılık masraflarını, sınır güvenliğini, kaçak göçün engellenmesi sorununu önemli oranda etkiliyor. İkili anlaşmalar bile önce daha yakında olanlarla yapılıyor. ABD'nin bütün Amerika kıtasını kapsayan "Alaska'dan Feuerland'a kadar serbest ticaret bölgesi" planı da bunun örneklerinden biridir.

NAFTA içi ilişkiler AB'ne göre daha açık. Bloğun her alanda en güçlü ülkesi ABD. Bu nedenle NAFTA içinde bir

hegemonya mücadelesi yok. Meksika'nın herhangi bir konuda diğer iki üyeye kafa tutması mümkün değil. Bu nedenle NAFTA içi çelişkiler -içerden çok dışa yönelik olarak- ABD ile Kanada arasında çıkıyor.

İlk önemli çelişki Küba konusunda ortaya çıktı. ABD'nin Küba'ya uyguladığı ambargonun kapsamını genişletmesi ve bu ülkeyle iş yapan şirketlere karşı yaptırım uygulayacağını açıklamasına tüm dünya ülkeleri içinde en sert ve kararlı tepki Kanada'dan geldi. Kanada'nın Küba ile ticaret ilişkisi oldukça iyidir ve çeşitli Kanada şirketlerinin bu ülkede yatırımları bulunmaktadır.

NAFTA'nın oluşumu ABD ve Kanada'nın iç yapısında önemli değişim yaratmazken -iki ülke zaten yıllardan beri birçok alanda yakın ilişki içindedir- Meksika'da böyle olmadı. Meksika yıllardan beri böyle bir blokta yer almak için hazırlandı. Hazırlanmanın temelini devlet işletmelerinin özelleştirilmesi oluşturdu. 1982-1992 arasında 1100 devlet işletmesi özelleştirildi. Bu süreç içinde Meksika'nın dış ticaretinde ABD'nin payı sürekli arttı. 1992'de Meksika'nın dış ticaret hacminin dörtte üçlük payı ABD ile gerçekleşmiştir. Endüstri ürünlerinde de Meksika, ihracatının yüzde 85'ini ABD'ye yapmaktadır.

ABD büyük bir pazardır. Dünyanın bütün büyük firmaları bu pazarda yer almak ister. Meksika'nın sanayi ürünleri ihracatının bir bölümünü, bu ülkede yatırım yaparak ucuz işgücünden yararlanmak isteyen "yabancı" şirketlerin üretimi oluşturuyor. Ürün buradan ABD'ye "ihraç ediliyor."

Meksika'da yatırım yapan "yabancı" firmalar arasında AB kökenli olanlar da önemli yer tutar. Şu günlerde oldukça güncellenen, Alman firmalarının II. Dünya Savaşı döneminde zorla ülkeye getirip çalıştırdıkları yabancı işçilerin mirasçılarına tazminat ödemeyi kabul etmeleri, NAFTA pazarıyla ya-

kından ilgilidir. Bu şirketlerin milyonlarca mark ödemeyi işi yokuşa sürmeden ve yıllarca oyalamadan kabul etmelerindeki etmenlerden biri, geçmişte Nazilerle birlikte çalışmış olmak görünümünden kurtulmak ise, diğeri de, aralarında Yahudilerin de bulunduğu mirasçılarının özellikle ABD'de etkin olmalarıdır. Mirasçılarla sertleşecek çelişki, Alman şirketlerinin bu büyük pazardaki payını azaltabilir.

NAFTA içinde yer alması Meksika'nın toplumsal yapısındaki ayrışmayı iyice derinleştirdi. Tahminlere göre nüfusun yarısı yoksulluk, beşte biri mutlak yoksulluk koşullarında yaşıyor. NAFTA ülkeye zenginlik getirmiştir ama bu zenginlik, esas olarak, nüfusun eskiden beri zengin olan küçük bir kesimine yaramıştır. Meksika yine de çeşitli Orta ve Latin Amerika ülkelerine göre daha avantajlı bir duruma ulaşmıştır. Örneğin 1992'de yapılan bir araştırmaya göre, son bir yıl içinde Meksika'da yapılan doğrudan yabancı yatırımlar 27 milyar dolardır. Bu miktar çok daha büyük bir ülke olan Brezilya'ya yapılanın on katıdır.

Chiapas'daki ayaklanmanın Meksika'daki düzeni ve NAFTA'yı tehdit ettiği söylenemez. "Rethinking Marxism"de yer alan güzel bir belirlemeyle "postmodern bir gerilla hareketi" olan Zapatistalar, postmodernizmde belirleyici yer tutan yerelliğın dışına taşabilecek potansiyele sahip görünmüyorlar.

2. ASYA SERBEST TİCARET ALANI (AFTA)

AB ve NAFTA'ya karşı altı Doğu Asya ülkesi (Burma, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland) Ekim 1991'de bir araya gelerek, 2008 yılına kadar "Asya Serbest Ticaret Bölgesi"ni oluşturmayı kararlaştırdılar. Uzak amaç, AB'nin benzerini Asya'da kurmaktır. 1989'da bazı Asya ve Pasifik ülkeleri arasında 1989'da "Asya-Pasifik Ekonomik İş-

birliği Örgütü" kuruldu. Bu örgütte, ABD ve Kanada'nın yanı sıra Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hongkong (daha sonra ÇHC'ne katıldı), Avustralya ve Yeni Zelanda yer almaktadır.

Uzak Asya ve Pasifik bölgesinde sağlam bir ekonomik blok oluşturmak hayli zordur. Bu bölgede Japonya ikili anlaşmalar ve doğrudan yatırımlarla bölge ülkelerinde oldukça yayılmıştır. Ne var ki, bölgede ABD ve AB ülkeleri de faaliyet göstermektedir.

Bölgenin hatta dünyanın en büyük pazarı ÇHC'dir. "Çinlilerin yarısı günde bir aspirin alsa, dünya aspirin tüketimi günde 600 bin adet artar" sözü bu gerçeği açık olarak gösterir. Bu ülkeyle Japonya arasındaki tarihsel düşmanlık, ABD ve AB ülkelerinden Fransa ve Almanya'ya yaramaktadır.

Bölge ülkelerinden Endonezya'da eskiden beri Almanya'nın önemli yatırımları vardır. Almanya, bu nedenle, ülkedeki son olaylarda Suharto'yu desteklemiştir. Bir başka önemli ve yeni pazar sayılabilecek ülke Vietnam'dır. Bu ülkedeki yabancı yatırımcılar arasında Japonlar açık farkla öndedir. ABD'nin yıllarca savaştığı ve yenildiği Vietnam'la ilişkilerini düzeltmeye yönelmesi, pazarı Japonya'ya (ardından AB ülkelerine) kaptırmak kaygısından kaynaklanır.

Bölge ülkelerinden Singapur, Tayvan, Güney Kore, Malezya ve Tayland bir dönem dünyanın ucuz işçi cennetiydiler. ABD ve AB kökenli firmalar özellikle elektronik araçların parçalarını bu ülkelerde yaptırıp, sonra bunları birleştirerek kendi ülke pazarlarına sunarlardı. Sosyalist blokun yıkılması sonucu Doğu Avrupa ülkelerinin AB'nin ucuz işçi cenneti durumuna gelmesi ve NAFTA içinde Meksika'nın rolü, bu ülkeleri pahalı duruma getirdi. İki büyük ekonomik blok için ucuz işçi cennetleri komşu ülkelere taşındı. Siemens yöneticilerin-

den Pierer'in sözleriyle: "Bizim Hongkong ve Kore'miz artık kapımızın önündedir".¹ Ardından yükselen gümrük duvarları ve kotalar nedeniyle üretileni ihraç sorunu ortaya çıktı. Asya kaplanlarının yakın dönemde karşılaştıkları ekonomik kriz, bu anlamda yapısal özelliklere sahiptir.

Japonya kendi çevresinde, malların değişik parçalarının ucuz üretimine yönelik işbölümü temelinde bazı ülkeleri topluyor. Bu bölgede çeşitli oluşumlar da var, ancak AB ve NAFTA benzeri bir ekonomik blok kurulması zor görünüyor.

AB'ne geçmeden önce, hiçbir ekonomik blok içinde yer almayan geniş bir bölgenin durumunu kısaca ele almakta yarar var: Afrika. Akdeniz'de kıyısı olan Afrika ülkeleri AB ile çeşitli ilişkilere sahipler. Kıtanın büyük bölümünün ise ekonomik bloklarla ilişkisi bulunmuyor. Sürekli savaşlar, yönetim değişiklikleri ve büyük iç göçler yatırımlar için Afrika ülkelerini güvenilmez kılıyor. Satın alma gücü oldukça düşük olduğu için iç pazar da dar. Buna karşın kıta ülkeleri büyük doğal kaynaklara sahip.

Güney Afrika iç pazar yönünden ayrı bir öneme sahip. Eskiden beri İngiltere ile yakın ekonomik ilişkisi olan bu ülkeye Almanya da yeni ve büyük yatırımlar yaptı. Kıtadaki bir başka önemli gelişme ise, eskiden sömürgesi olan Afrika ülkelerini, onlar "bağımsız"lıklarını kazandıktan sonra da terk etmeyen Fransa'nın, bu konumunu terk ederek Afrika'dan çekilmeye başlaması. Fransa'nın yerini ABD alıyor.

Çeşitli ülkelerin Afrika'ya ilgisinde artma görülüyor. Bunun nasıl sonuçlar vereceğini yakın gelecekte göreceğiz.

1 isw Report, Nr. 17, s.8.

3. AVRUPA BİRLİĞİ (AB)

Dünya ekonomik bloklarının önemli bir özelliği olan "korumacılık ve serbestlik" en iyi AB'de görülebilir. Küreselleşmenin ulaştığı boyutun bu önemli ilkesi, kısaca, "'vatan'da korumacılık, 'vatan' dışında serbestlik" olarak tanımlanabilir. 'Vatan', bölgesel ekonomik bloklardır. Hiçbir tek ülke 'vatan' olarak çokuluslu bir şirkete yetmez. 'Vatan' büyümüştür. Küreselleşmenin ve çok uluslu şirketlerin gelişmesinin 'vatan'ı ortadan kaldırdığını düşünmek doğru değildir.

Siemens bu konuda iyi bir örnektir. Dünyanın 120 ülkesinde faaliyet gösteren Siemens için 'vatan' AB'dir. Siemens'e göre ancak bu büyük iç pazarda güçlü olunarak, dünyada güçlü olunabilir. Dahası, Siemens yöneticilerinden Kaske, neredeyse on yıl önce, 1989'da şunları söylüyordu: "Sadece Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya gibi üç bölgeden en az ikisinde evinde olanlar uzun süre yaşayabilir."¹

Siemens ile birlikte, diğer Almanya ve diğer AB ülkeleri kökenli şirketler, NAFTA yürürlüğe girmeden önce ABD'ye ve özellikle Meksika'ya yoğun yatırım yaptılar. Ekonomik blokların dışı karşı korumacılığından kurtulmanın tek yolu, blok içinde üretime yönelik yatırım yapmaktır. Aynı olgu ABD için de geçerlidir. ABD kökenli şirketler AB ülkelerine yoğun yatırımlar yaptılar.

Dünyada bazı ülkeler ekonomik blokların tümünün -en az ikisinin- içinde güçlü oranda vardır. Bu ülkelerin başında ABD, Almanya ve Japonya gelir. Onları Fransa izler. Her ekonomik blokta önder konumunda olan, diğer ekonomik blokların içinde de önemli oranda yer almaktadır. Bu arada olan, öncelikle III. Dünya ülkelerine ve çeşitli nedenlerle

1 a.g.y.

bloklar dışında kalanlara, ayrıca bloklar içinde daha az güçlü olanlara olmaktadır.

Almanya'da yayınlanan haftalık ekonomi dergisi Wirtschaftswoche, bu yıl içinde yayınlanan sayılarından birinde, AB ile ABD'nin karşılaştırılmasını ana konu olarak ele almıştı.¹ NAFTA içinde ABD her alanda açık farkla önde olduğundan, bu karşılaştırma iki ekonomik blokun gücü konusunda tam olmasa da yaklaşık bir fikir verebilir. Aralarında Samuel Huntington ve Paul Kennedy gibi politika uzmanı ve tarihçilerin de bulunduğu kişilerin genel değerlendirmesi; ABD'nin uzun süre Avrupa'yı yeterince ciddiye almadığı, bu nedenle şimdi AB'deki gelişme karşısında şaşırıldığı, gelecek yüzyılda Avrupa'nın dünya politikasına ağırlığını koyacağı şeklindedir.

AB ve ABD arasında birkaç karşılaştırma şöyledir: GSMH (1997, milyar DM): AB 13984.3; ABD 14012.5. Doğrudan yatırımlar (1996, milyar DM): AB'ne yapılan 147.3, AB tarafından yapılan 237.6; ABD'ne yapılan 135.3, ABD tarafından yapılan 136.9. İşsizlik oranı (1997): AB 10.6; ABD 4.9. (İşsizlik oranı ABD için gerçekte daha yüksektir. Düşük görünmesi hesaplama tekniğinden ve kapitalizmin ulaştığı bugünkü aşamada iyice yaygınlaşan geçici işlerin değerlendirilmesinden gelmektedir. Son bir ayda bir hafta çalışan kişi "çalışıyor" sayılmaktadır.

Dünyada cirosu en fazla yüz şirket arasında 36 Avrupalı, 24 Amerikalı şirket var. Buna karşın ABD yeni teknolojilerin geliştirilmesi alanında AB'den ileridedir.

Yukarıdaki rakamlar AB'nin ABD'ye henüz yetişemediğini ama ciddi bir rakip olarak ortaya çıktığını gösteriyor. AB ülkelerinin doğrudan yatırımlarının ABD'ye göre oldukça

1 Wirtschaftswoche, 30.4.1998, s.28-34.

yüksek olması, AB'nin (ABD iç pazarı da dahil) yayılma potansiyelinin göstergesidir. AB'nin yakın gelecekte etkisini iyice gösterecek başka üstünlükleri de bulunuyor.

"15'ler Avrupası"nda 1996 rakamına göre 372 milyon kişi yaşıyor. Nüfus bakımından AB ile NAFTA arasında fazla fark bulunmuyor. Ne var ki, AB ile Birlik üyesi olmayan İsveçre, Norveç, İzlanda, Liechtenstein'ın birlikte oluşturdukları EFTA'nın (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) buna eklenmesi gerekir. Yakın zamanda AB'ne katılması beklenen Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti de düşünüldüğünde, AB ile birleşme anlaşması yapmış Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya ve Estonya hesaba katılmasa bile, AB'nin dünyanın en büyük tüketici pazarına sahip olduğu görülür. Ancak AB'nin asıl gücü, üye ülkeler arasındaki ticaretin yoğun olmasından kaynaklanır. Aşağıdaki tablo AB ülkelerinin ticaret ilişkileri yapısını gösterir¹:

AB ÜLKELERİ TİCARETİ (1995)

Ticaret Yapılan Ülkeler	İthalat		İhracat	
	milyar ECU	yüzde	milyar ECU	yüzde
EFTA ülkeleri	70.4	4.7	69.5	4.4
Orta ve Doğu Avrupa	47.1	3.1	58.3	3.7
Bağımsız Devletler Top.	25.3	1.7	20.8	1.3
ABD	103.6	6.9	101.0	6.4
Japonya	54.3	3.6	32.9	2.1
Gelişmekte Olan Ülkeler	212.8	14.2	239.1	15.2
Bunlardan Afrika,				
Karayıpları, Pasifik ülkeleri	19.9		17.5	
Akdeniz ülkeleri	46.3		64.4	
Latin Amerika	30.2		31.9	

1 Avrupa 2000, s.65.

Asya ülkeleri	34.5		36.9	
Çin	26.3		14.6	
Diğerleri	31.3	2.1	47.4	3.0
Toplam dış ticaret	544.7	36.4	569.0	36.2
AB içi ticaret	952.3	63.6	1002.5	63.8
Toplam	1497.0	100.0	1571.5	100.0

AB ülkelerinin toplam ithalat ve ihracatının yüzde 63'ü birbirleriyle yaptıkları ticarettten kaynaklanır. Buna EFTA ülkelerini ve yakında AB'ne katılması beklenen üç ülkeyi de katarsak oran yüzde 70'e çıkar. AB içinde sağlam konumda olan bir şirket, diğer dünya ekonomik blokları içinde beklenmedik gelişmeler sonucu pazar kaybetse bile, "anavatan"da kolay sarsılmaz. Örneğin Siemens cirosunun dörtte üçünü EFTA içinde yapmaktadır.

NAFTA ve AFTA'daki iç ticaret oranı yüzde 40 civarındadır.

AB ülkeleri arasındaki ticaret yoğunluğu, ülke halkları AB'ne katılmak istemeseler bile onlara baskı yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Örneğin 1995'e kadar EFTA içinde olan İsveç, Finlandiya ve Avusturya bu yıl AB'ne katıldılar. Bu ülkeler katılma kararı aldıkları yıl, dış ticaretlerinin büyük bölümünü AB ile yapıyorlardı. Bu oran İsveç için yüzde 54, Finlandiya için yüzde 47, Avusturya için yüzde 65'di. Yapılan halkoylaması sonucu AB'ne girmeyi kabul etmeyen Norveç için bu oran yüzde 59'dur.

Danimarka'da Maastricht Anlaşması, 1992'deki ilk referandumda reddedildi. Bir yıl sonraki yeni bir referandumda ortaya çıkan küçük çoğunluğun sağlanmasında, Danimarka hükümetinin halkı açıkça tehdit etmesinin etkisi oldu. Danimarka, dış ticaretinin büyük bölümünü AB ile yapıyor ve kü-

çük de olsa yardım alıyordu. Hükümet, halkı ülkenin dış ticaretinin çökme olasılığıyla tehdit etmişti.

Bazı ülke halklarının AB'ne bir türlü ısınamamasının nedenlerinden biri de, Almanya'nın açık üstünlüğüdür. Bu olgu bazı halklara Nazi işgalini hatırlatmakta, Almanya'nın Nazilerle yapamadığını, markla yapacağı düşüncesinin doğmasına yol açmaktadır.

AB içinde Almanya kökenli şirketlerin birçok alanda açık üstünlüğü vardır. Bu sadece Almanya'nın ekonomik gücünden değil, hükümetin şirketleri özel önlemlerle desteklemesinden de kaynaklanmaktadır. Örneğin elektronikte rakip iki firma olan Siemens (Almanya) ve Philips'ten (Hollanda) ilki giderek ağır basmaktadır. Bunun nedenlerinden bir tanesi, Almanya hükümetinin Siemens'e sağladığı kredi desteğidir. Ek olarak, dış rekabete, özellikle Japonya'nın araba ve elektronik konusundaki rekabetine karşı, AB içinde ortak bir sanayi politikası izlenmesi yönünde ciddi adımlar atılmaktadır. Bu adımların özellikle değişik sanayi alanlarında en önde gelen Almanya şirketlerine yarayacağı açıktır.

AB ve NAFTA arasında farklı olan bir başka özellik ise, ekonomik ve askeri önderlik arasındaki ilişkidir. NAFTA'da her alanda önder ABD iken; AB'de ekonomik alanda Almanya, askeri alanda Fransa ve İngiltere'dir.

AB içindeki ekonomik güç ilişkisi başlıca dört göstergeyle açıklanabilir. İlki, değişik alanlardaki en büyük üreticilerdir. İlk üç şirket ve ülkeleri şöyledir¹:

Makine üretimi-metal: Thyssen (Almanya), Krupp/Hoesch (Almanya), Usinor (Fransa)

Bilgisayar: Siemens/Nixdorf (Almanya), Olivetti (İtalya), Bull (Fransa)

1 isw Report, Nr. 13, s.6.

Medya: WPP Group (İngiltere), Bertelsmann (Almanya), Saatchi (İngiltere)

Sigorta: Allianz (Almanya), UAP (Fransa), Generali (İtalya)

Elektronik: Siemens (Almanya), Philips (Hollanda), Alcatel (Fransa)

Gıda: Unilever (Hollanda-İngiltere), Metropolitan (İngiltere), Ferruzzi (İtalya)

Enerji-Yağ: Shell (Hollanda-İngiltere), BP (İngiltere), ENI (İtalya)

Bankacılık: Credit Agricole (Fransa), BNP (Fransa), Credit Lyonnais (Fransa)

Otomotiv: Daimler Benz (Almanya), Fiat (İtalya), Volkswagen (Almanya)

Ticaret: Metro (Almanya-İsviçre), Tengelmann (Almanya), Mocatta (İngiltere)

İkinci gösterge teknolojik gelişmişlikle ilgilidir. Dünyanın çeşitli ülkeleri bilgisayar, patent ve araştırma konularında araştırılmış ve bu alanlardaki etkinlikleri 400 puan üzerinden değerlendirilmiştir. AB ülkeleri için sıralama şöyledir¹: Almanya 305, İsveç 231, Hollanda 212, İngiltere 188, Fransa 179, Belçika 144, Avusturya 101, İtalya 91, Danimarka 89, İspanya 13.

AB ülkeleri içinde Almanya'nın teknolojik yönden açık farkla önde olduğu görülmektedir.

Üçüncü gösterge olarak AB bütçesine ekonomik kaynak sağlayanlar ve bu kaynaktan pay alanlar belirtilebilir²:

1994'te milyon ECU olarak AB'ne kaynak sağlayanlar şöyledir: Almanya 13.834, İtalya 2806, Fransa 2801, Hollanda 1811, İngiltere 1585, Belçika 307.

¹ a.g.y.

² The Economist, 3.8.1996.

AB bütçesinden yardım alanlar ve yine milyon ECU olarak miktarları şöyledir: Yunanistan 3812, İspanya 3603, Portekiz 1881, İrlanda 1727, Lüksemburg 250, Danimarka 188.

1997'de de durum değişmedi. AB'ne kaynak sağlayan ülkeler -milyon DM olarak- şöyledir: Almanya 20.290, Hollanda 4490, İngiltere 4060, İtalya 2330, İsveç 1280, Fransa 550, Avusturya 430.

AB bütçesinden yardım alanlar ise -milyon DM olarak- şöyledir: İspanya 11.460, Yunanistan 7780, Portekiz 5430, İrlanda 4410, Lüksemburg 570, Danimarka 420, Finlandiya 140, Belçika 25.¹

AB'ne neden "iki vitesli birlik" denildiği bu rakamlardan da açıkça görülmektedir. Almanya açık farkla öndedir. Nüfusları ve ekonomik güçleri nedeniyle "dört büyükler" olarak adlandırılan Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'ye, Hollanda da katılabilir. AB'nin en zayıf ülkeleri ise Yunanistan, İspanya ve Portekiz'dir. Bunlar, aynı zamanda, şimdiki AB içinde işçi ücretlerinin en düşük olduğu ülkelerdir.

Dördüncü gösterge olarak Batı Avrupa'daki en büyük şirketler alınabilir. Wirtschaftswoche "Almanlar geliyor" kapaklı sayısında² bölgenin en büyük 500 şirketinin listesini verir. Yıllık cirolarına (1997, milyar DM) göre sıralanan şirketlerden ilk onu şöyledir: 1. Royal Dutch/Shell (Hollanda-İngiltere), 183.826. 2. Daimler Benz (Almanya), 124.050. 3. Volkswagen (Almanya), 113.245. 4. Siemens (Almanya), 106.930. 5. BP (İngiltere), 106.899. 6. Fiat (İtalya), 87.092. 7. Nestle (İsviçre), 84.901. 8. Unilever (Hollanda-İngiltere), 84.285. 9. Veba (Almanya), 76.067. 10. Elf (Fransa), 74.701.

Listede yer alan ilk üç Alman firmasının (Daimler Benz, Volkswagen, Siemens) petrol şirketi olmamalarına karşın bu

1 Welt am Sonntag, Nr. 35, s.6.

2 Wirtschaftswoche, 6.8.1998, s.59.

kadar yüksek ciro yapmaları önemlidir. İlk on şirket arasında işçi sayısı en yüksek olan Siemens'tir: 386.000 kişi. Onu 300.100 kişiyle Daimler Benz izlemektedir.

AB'nin önemli özelliklerinden birisi de, önemli bir gelişme potansiyeline sahip olmasıdır. Çok sayıda ülke AB'ne girmek için başvurmuş, bunlardan bir bölümünün aşamalı olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. Doğu Avrupa'nın AB'nin bugünü ve yakın geleceği üzerinde önemli etkisi vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU'YA DOĞRU GENİŞLEME

AB için "Atlantik'ten Urallar'a kadar Avrupa"da hedef artık Doğu Avrupa'dır. Kuzey'de Norveç ve İzlanda dışında bütün Avrupa ülkeleri üyedir. Ortada İsviçre, güneydoğuda eski Yugoslavya'nın parçalanmasından doğan ülkeler (Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Yugoslavya, Makedonya) üye değildir. Bunlara Arnavutluk da eklenmelidir. Bu bölgede politik durum son derece istikrarsızdır, çatışmalar sürmektedir. Ayrıca Slovenya dışında kalan ülkelerin ekonomik gelişme düzeyleri de AB için uygun değildir. Bu durumda AB'nin genişlemesi ancak Doğu'ya (Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Estonya, Letonya, Litvanya) doğru olabilir.

Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ne katılması "yakında ve ucuz işgücü kaynağı bulma"nın ötesinde anlama sahiptir.

Bu anlam sadece AB için değil, NATO ve ABD için de mevcuttur.

1. STRATEJİK ÖNEM

AB, Aralık 1997'de yapılan bir toplantıda, Birlik'e katılma başvurusu yapan ülkeleri iki gruba ayırarak, üye adayları olarak ilan etti. İlk grupta Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovenya, Estonya; ikinci grupta Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Litvanya, Letonya bulunuyor.

AB'nin bu kararıyla, "Yalta'nın son izlerinin de haritadan ve insanların kafasından silindiği", "Avrupa'da tarih ve coğrafyanın nihayet yeniden biraraya geldiği"¹ söylendi. Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ne katılma yolunun açılması, kıtanın 1945 sonrasında kapitalizmle sosyalizm arasında bölünmesinin tam anlamıyla bitmesi demektir.

AB'ne aday ülkeler arasında üç Baltık ülkesi de var. Üçü de son derece küçük olan bu ülkelerin AB'ne alınmasının planlanmasında asıl amaç, Rusya'nın çevrilmesidir. Rusya, "hür dünya" için halen korkulu bir ülkedir. Ekonomik ve politik durum son derece dengesizdir. Komünistlerin halen önemli bir gücü vardır. Rusya, eskisine göre ne kadar zayıflamış olursa olsun, halen çok sayıda atom silahına sahip dünyanın ikinci büyük askeri gücüdür. Rusya'nın stratejik bir öneme sahip olan Baltık ülkelerinin NATO'ya girmesine şiddetle itiraz etmemesi düşünülemez. Bu nedenle -en azından şimdilik- sadece AB'ne alınırlar. AB ülkelerinin çoğu aynı zamanda NATO üyesidir. Bir AB ülkesine dışarıdan saldırı ya da ciddi bir uluslararası anlaşmazlık durumunda, NATO kaçınılmaz ola-

1 Alman hükümet yetkililerinin sözlerini Frankfurter Allgemeine Zeitung'un 15.12.1997 tarihli sayısından aktaran Gegenstandpunkt, 1-98, s.109.

rak devreye girecektir. NATO böylece, dolaylı olarak, Rusya'nın yanına kadar sokulmaktadır.

Üç ülke (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan) aynı zamanda NATO'nun aday ülkeleri olarak belirlendiler. Bu üç ülke konusunda AB ve NATO'nun (dolayısıyla ABD'nin) birlikte hareket ettikleri görülüyor. Sosyalizmin yıkılmasından sonra blokların ortadan kalktığı, gerginlik politikasının bittiği ve Avrupa'ya barışın geldiği söylense de, gerçekte durum böyle değildir. Söz konusu üç ülke Avrupa ve NATO için askeri yönden de önemlidir.

Buradan hemen çıkarılabilecek sonuç; ekonomik yönden birbirleriyle rekabet içinde olsalar da, ABD ile AB arasında halen güçlü bir politik bağ bulunduğuudur. Bunun en önemli aracı NATO'dur. Eskiden olduğu gibi 'bugün de Avrupa'nın savunulmasında NATO'nun önemli işlevi vardır.

Tarihsel olarak Doğu Avrupa, Rusya ile Batı Avrupa arasında bir geçiş bölgesidir. Şimdi Batı, Doğu'yu kendine bağlayarak geçiş bölgesini Rusya'nın etkisinden çıkarmaktadır. Bu bölge her zaman Doğu ya da Batı'ya bağlanmıştır. Kendi başına, içinde az çok birleşik bir güç olarak varolmamıştır. Ülke yönetimlerinin ve özellikle söz konusu üç ülkedeki hal-kın ısrarla Batı kurumlarına girmek istemelerinin temelinde bu tarihsel neden önemli yer tutar.

Üç ülkenin AB'ne katılmasını en fazla Almanya istiyordu. Bunun için sıralanabilecek üç neden var:

Birincisi; bu ülkeler tarihsel olarak Almanya'nın etki sahası içindedir. Böylece Lüksemburg ve Avusturya ile birlikte AB içindeki Alman sahası oldukça büyümektedir.

İkincisi; bu ülkelere en büyük yatırım Almanya tarafından yapılmıştır.

Üçüncüsü; stratejik nedenlerdir. Almanya, 1945'den beri ilk kez "hür dünya"nın Avrupa'daki batı ucu olmaktan kurtulu-

yor. Doğudan gelecek olası düşmanla arasında başka ülkeler yer alıyor. Söz konusu üç ülke, Orta Avrupa'nın savunulması yönünden önemli konuma sahiptir.

Üç ülkenin (genelde Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin) AB'ne alınması sadece ekonomik konularla değil, Birlik'in dış politika, güvenlik, savunma ve ortak silahlı güç projesiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle bu bölümün sonunda, belirtilen konular da ele alınacaktır.

2. DÖNÜŞÜM

Doğu Avrupa ülkeleri gelişmişlik -ya da kapitalizm açısından işe yararlık- yönünden farklı özelliklere sahiptir. Bölgenin en gelişmiş iki ülkesi Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'dir. Eski Yugoslavya'nın parçalanması sonucu ortaya çıkan devletlerden birisi olan Slovenya da bunlara eklenebilir. Polonya'nın konumu daha geri olmakla birlikte bu ülkelere yakındır. Bulgaristan, Romanya ve Slovakya ise bölgenin geri ülkeleridir. AB genişlemeye ilerilerden başlamıştır.

II. Dünya Savaşı öncesinde Doğu Avrupa periferi olarak tanımlanabilecek bir bölgeydi. Sosyalist bir düzenin olduğu 1945-1989 döneminde bu ülkelere hızlı bir sanayileşme gerçekleşti (Batı Almanya ile birleştiği için Doğu Avrupa kapsamına girmeyen Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DAC) ve Çekoslovakya dışındaki ülkeler savaştan önce de önemli oranda sanayileşmişlerdi). Doğunun "Ortak Pazar"ı sayılabilecek COMECON bünyesinde yer aldılar. Her ülkenin üretimde belirli bir görevi vardı. İşbölümü genelde şöyleydi: SSCB, Doğu Avrupa ülkelerine ucuz enerji sağlar, karşılığında onlardan sanayi ürünleri alırdı. Örneğin, COMECON ülkelerinin otobüslerini Macaristan, gemilerini Polonya üretirdi. Sosyalist ülkeler Batı'da 1970'li yılların ikinci yarısında gelişmeye

başlayan ve "bilimsel-teknolojik devrim" olarak da adlandırılan, bilgisayar kullanımı ve otomasyona dayanan gelişmeyi yakalayamadılar. Yıkılışın ardından, özellikle Doğu Avrupa ülkeleri, ekonomik gelişme yönünden Batı'dan ne kadar geride olduklarını hayretle gördüler. Bir dönem "yetişmek ve geçmek" hayaline kapıldılar, ancak olamayacağını anlayınca kısa sürede vazgeçtiler.

1990 öncesinde dünyanın -en gelişmişleri arasında olmasa bile- endüstri ülkeleri arasında sayılıyorlardı. Sonraki konumları ise "gelişmiş III. Dünya ülkeleri" oldu. Bu durum farklı standartlar sistemi içinde bulunmaktan kaynaklanır. DAC tipik bir örnektir. Birleşmiş Milletler tarafından 1990 öncesinde dünyanın en gelişmiş onuncu ülkesi sayılan DAC, daha sonra, Alman tekelci burjuvazisi tarafından altyapısı yetersiz, üretimde çağdışı kalmış bir ülke olarak değerlendirildi. Üretimi Batı standartlarına uymuyordu. O pazarda yer alma şansı yoktu.

Doğu Avrupa'nın en batısında olan söz konusu üç ülke, Batı sermayesinin kendilerine verdiği rolü üstlenmek zorundaydı. Bu rol; ağır sanayiiden vazgeçilmesi, hafif ve orta sanayiye özellikle de emek yoğun alanlarda üretime yönelinmesi ve emeğin maliyetinin ucuz tutulmasıydı. Üç ülke, AB'ne üye adayları olarak kabul edilmeden önce gerekli dönüşümü geçirdiler.

İstenen en önemli dönüşümler: Özelleştirme, ithalatın ve yabancı sermaye girişinin serbestleştirilmesi, merkezi planlamaya son verilmesi, pazar ekonomisine ve özel mülkiyete uygun yasaların bir an önce yürürlüğe konulması, fiyatların serbest bırakılması, dış ticarete devlet tekelinin kaldırılması ve ülkenin dünya ekonomisiyle bütünleşmeye yönelmesi. Büyük dönüşümün bedeli ağır oldu. Bu ülkelerin halkı, pek bilmediği işsizlik ve enflasyonla tanıştı; üretim düştü, özelleştirilen

işletmeleri satın alabilecek özel sermaye içinde bulunmadığından, ülkenin "işe yarar" üretim birimleri yabancı sermayeye satıldı.

Sosyalizmden kapitalizme nasıl geçileceği bilinmiyordu. "Şok tedavi" uygulandığında iyi sonuç alınacağı sanıldı. Sonuç, ekonomik çalkantı ve ardından gelen sık hükümet değışiklikleri oldu. Doğu Avrupa'nın en dengeli kesimi sayılan üç ülkede bile politik istikrarın sağlandığı söylenemez.

3. YATIRIMLAR

AB sermayesinin bu ülkelere yönelimi de mevcut durumları çerçevesinde gerçekleşti. 1990-91 yıllarında Doğu Avrupa'ya yapılan doğrudan yatırımların yaklaşık yarısı Macaristan'a yöneldi (yaklaşık 2 milyar dolar). Alman tekeli Volkswagen'in 1992 yılı yatırımları toplamı ise 9 milyar DM'dir. 1989-90 yıllarında İspanya'ya yapılan doğrudan yatırım 12 milyar, Portekiz'e ise 2.3 milyar dolardır.¹

Batı sermayesi bu ülkelere büyük yatırımlara yönelmedi, zaten kapitalist pazar içinde onlara ayrılan yer de buna gerek bırakmıyordu. Tek farklı durum (o zamanki) Çekoslovakya'da Skoda örneğinde ortaya çıktı. Volkswagen ve Renault arasında dünyaca tanınan bu fabrika üzerinde egemenlik mücadelesini Volkswagen kazandı. VW, Skoda'ya 7 milyar DM yatırım kararı aldı.

Almanya için Çekoslovakya'nın (daha sonra Çek Cumhuriyeti) özel bir yeri var. Bu ülke, diğerlerine göre sanayileşme ve kalifiye işgücünde daha ileridedir. (Örneğin tekstilde Japon dikiş makineleri kullanılmaktadır, emek gücü kalite olarak iyidir ve oldukça ucuzdur.) Ülke Batı'ya açılmaya başladığında, Alman sermayesi pazarı başkasına kaptırmamak için

1 isw Report, Nr.16, s.16.

bu ülkeye özel olarak yöneldi. Alman firmaları, 1991'de bu ülkeye Fransa ve İtalya'ya yaptıklarından daha fazla yatırım yaptılar. Ülkedeki yabancı yatırımların yüzde 70'i Almanya kaynaklıydı. 1992'de ABD ve Fransa'nın devreye girmesiyle Almanya'nın payı yüzde 40'a geriledi. ABD'nin yatırımlardaki payı yüzde 21, Fransa'nın yüzde 15 oldu. Almanya yine de açık farkla öndeydi.

Benzer bir durum diğer Doğu Avrupa ülkeleri ve Birleşik Devletler Topluluğu için de geçerlidir. International Herald Tribune'ün 1993'te yayınladığı bir araştırmaya göre; Doğu Avrupa ve BDT'na yapılan doğrudan yatırımların yüzde 35'i Almanya, yüzde 33'ü ABD, yüzde 14'ü Avusturya, yüzde 13'ü Fransa kökenlidir.¹

Genel olarak iki sonuçtan söz edilebilir: Birincisi; AB'nin Doğu'ya genişlemesi Almanya'nın konumunu daha da güçlendirdi.

İkincisi; Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'yle başlayarak Doğu Avrupa ülkeleri, 1945 öncesi konumlarına, periferi olmaya geri döndüler.

4. ORTAK GÜVENLİK POLİTİKASI

Dış politikada, güvenlik, savunma ve silahlı kuvvetlerde en azından büyük üyeler tarafından benimsenen ortak bir çizgi ve buna uygun örgütlenmeler oluşturmak, başlangıçtan beri AB'nin önemli amaçlarından birisi oldu. AB devlet olmadığından -yakın zamanda olması da mümkün olmadığından- bu doğrultuda fazla ilerlenebildiği söylenemez. Güvenlik, savunma ve ordu konusunda ortak politika oluşturabilmek, her şeyden önce dış politikada ortak bir çizgi tutturulabilmesine bağlıdır.

1 a.g.y.

AB'de beş farklı dış politika uygulaması görülür:

Birincisi; üye bir ülkenin bağımsız dış politikasıdır. Örneğin, Fransa'nın Afrika politikası gibi. Diğer ülkeler, AB'nin genelini ilgilendirmedeği gerekçesiyle bu politikaya karışmazlar.

İkincisi; AB üyesi bir ülkenin özel bir konudaki politikası diğerleri tarafından desteklenebilir. Örneğin, İngiltere'nin Falkland politikası gibi.

Üçüncüsü; bir bölüm AB ülkesi belirli bir konuda ortak politika izleyebilir. Örneğin, AB'nin güneydeki üyelerinin Akdeniz politikası gibi.

Dördüncüsü; AB üyeleri belirli bir konuda tümüyle ortak bir politika izleyebilir. Örneğin, AB'nin genişlemesi, ECU'nün diğer bazı para birimleriyle ilişkisi konularında yapılan uluslararası toplantılarda olduğu gibi.

Beşincisi; bazı uluslararası konularda ortak tavır alabilir ya da yapılanı destekleyebilir. Örneğin AB'nin Libya'ya karşı tutumu ve ABD'nin "terörizme karşı girdiği cezalandırma eylemleri"ni desteklemesi gibi.

AB'nin ortak dış politika geliştirmekte oldukça geri bir düzeyde bulunması açık olarak eski Yugoslavya'daki iç savaşta ortaya çıktı. AB yanı başındaki savaşa, duyarsızlığından değil de anlaşamadığından karışamadı. Almanya, Yugoslavya'nın parçalanmasıyla ortaya çıkacak yeni ülkeler büyük oranda kendi etkisi altında olacakları için bu savaştan yayanaydı, ayrıca bu ülkedeki halkların çeşitli kesimleriyle II. Dünya Savaşı sırasındaki Nazi işgali döneminden bağları vardı. Son olarak Yugoslavya'daki savaştan kaçan 600 bin mültecinin -geçici olarak da olsa- topraklarına göç etmesine izin vererek etkisini artırmıştı. İngiltere ve özellikle de Fransa -Almanya'yı güçlendirecek her gelişmeye karşı oldukça-

rından- farklı bir politikadan yanaydılar. Büyükler anlaşılmayınca AB, Yugoslavya krizine yönelik somut bir girişim yapamadı. Müdahale etmek ABD ve NATO'ya kaldı.

AB'nin ortak bir dış politika oluşturabilmesi için çeşitli girişimler yapıldı ve kurumlar oluşturuldu. Ekim 1970'de Lüksemburg'da üye ülkelerin politik alanda ortak çalışmasının geliştirilmesi için karar alındı. İlk adım, ortak dış politikanın oluşturulabilmesi için dışişleri bakanları arasında danışma mekanizmasının oluşturulması, bu amaçla periyodik toplantıların yapılmasıydı. Bunun için kurulan sekreterlik ancak 1986'da -bu kadar geç!- süreklilik kazanabildi.

AB ülkeleri dışişleri bakanları ilk kez Kasım 1970'de Kopenhag'da toplandılar. Önemli durumlar dışında yılda iki kez yapılan toplantılar sonucu, 1973'te ortak dış politika konusunda bir adım daha atıldı: AB üyesi bir ülke herhangi bir konuda tutum belirlerken daima oluşmuş bu danışma mekanizmasını kullanmak zorundaydı.

Avrupa Parlamentosu'nun AB'nin dış politikasının oluşması konusundaki yetkisi ve katılımı bu yıllarda yok denecek kadar azdı.

Ekim 1981'de, AB ülkelerinin on dışişleri bakanının Londra'da yapılan devlet ve hükümet başkanları toplantısına sundukları raporun ardından gelişme sağlandı ve Parlamento'nun ortak dış politikanın belirlenmesindeki yetkisi artırıldı.

Bütün bu düzenlemeler ve ortaklaşa politika belirleme çabalarına karşın, AB, Henry Kissinger'in 1979'da söylediği türden, "telefon numarası olmayan bir dış politika" izlemek durumunda kaldı.¹ Kısacası, dışardan bir ülkenin AB'de başvurabileceği bir dış politika adresi yoktu.

1 Frank R. Pfetsch, *Die Europäische Union*, Wilhelm Fink Verlag, 1997, s.219.

1992'de önceki kuruluş geliştirilerek "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" adıyla daha ileri bir oluşuma geçildi. Bu oluşumda Parlamento; öneriler yapmak, örgütün bütçesini onaylamak ya da reddetmek, toplantılara katılmak ve bazı konularda oy kullanmak hakkına sahip oldu.

AB devlet olmadığı için, ortak dış politika oluşturulması gibi, ortak silahlı güç kurulması da önemli bir gelişme gösteremedi.

Önceki Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın, Kohl ile yaptığı görüşmelerde Fransız-Alman ortak askeri gücü kurulması gündeme gelmişti. Kurulan ortak tümen, sembolik olmaktan ve yıllarca savaşmış Fransa ve Almanya'nın dostuluğunu simgelemekten başka anlam taşımadı.

1992'de Almanya'da Petesberg'de Batı Avrupa Birliği'nin (WEU) kurulmasına karar verildi. WEU, AB'nin askeri kolu olacaktı ve ilk aşamada 50.000 kişilik bir müdahale gücü olarak örgütlenecekti. AB, böylece NATO dışında ve ortak bir askeri güce sahip olacaktı. Ne var ki, bu alanda ciddi sorunlar hemen ortaya çıktı. Almanya anayasasına göre, Alman ordusu ancak savunma amaçlı olarak harekete geçebilir, bu nedenle Almanya'da askerlerin Birleşmiş Milletler bünyesinde uzak ülkelere gönderilmesi bile sorun olmaktadır.

Almanya'nın ve Batı Avrupa'nın bu ülkenin Nazi tarihiyle sorunu bitmedi. Almanya, bu nedenle, ABD'den sonra dünyadaki en büyük ekonomik güç olmasına karşın, bu durumunu askeri alana yansıtmıyor. BM'de Güvenlik Konseyi üyesi bile olamıyor.

AB, ülke orduları arasında eşgüdüm sağlamaya da çalışıyor, ancak bu konuda da pek başarılı olduğu söylenemez. Örneğin, Körfez Savaşı sırasında Fransa ve İngiltere savaşa doğrudan katılırlarken, Almanya asker göndermedi. Hatta ül-

ke içinde savaşa karşı yapılan gösteriler yüzünden hükümet zor günler yaşadı. ABD'ye lojistik destek sağlamakla yetindi.

Ardından 1995'de Fransa'nın nükleer denemeleri geldi. (AB'de nükleer silaha sahip diğer ülke İngiltere'dir.) Yeni Cumhurbaşkanı Chirac, AB'den de gelen protestolara rağmen denemelerin yapılmasında ısrar etti. Askeri yönden bakıldığında öne sürülen gerekçe yetersizdi: Nükleer başlıkların denenerek işlerliklerinin kontrol edilmesi. Aynı iş bilgisayar teknikleri kullanılarak da yapılabilirdi. Fransa'nın nükleer denemelerinin amacı, dünyaya, bu arada AB'ne, özellikle de Almanya'ya gücünü göstermekti. Birleşmeden sonra Almanya, AB'nin en kalabalık ve en geniş ülkesi olmuş, ekonomik üstünlüğü daha da artmıştı. Fransa ise, AB içinde askeri olarak en güçlü ülkeydi ve bunu herkese bir kere daha göstermek istedi. Hatta Chirac -Fransızların ulusal gururunu okşamak amacıyla- AB'nin Fransız nükleer şemsiyesi altında korunmasını bile önerdi.

Fransa aynı anlayışı halen koruyor. 1998'de yapılan Fransız devriminin yıldönümü töreni her zamankinden görkemli oldu. Fransa, bu törende askeri gücünü göstermeye her zamankinden fazla özen gösterdi. (Gücü göstermek de onu bir çeşit kullanmaktır.)

Fransa, ABD ve Rusya'dan sonra dünyanın üçüncü büyük silah satıcısıdır. Dünya silah ticaretindeki payı sürekli artmaktadır.

Fransa'nın nükleer denemelerine en yumuşak tepki Almanya'dan geldi. Alman hükümeti Fransa'yı "anlayışla" karşıladığını açıklarken, nükleer reaktörlere bile karşı olan Yeşiller'den hiç ses çıkmadı. Bu garip durum şöyle açıklanabilir: Almanya, II. Dünya Savaşı'nda Nazilerin insanlığa karşı işlediği ağır suçların ağırlığından kendini bu kadar çabuk kur-

tarabilmesini AB'ne borçludur. Bu birlik, Fransa ile kurulan ittifak temelinde oluşmuştur. Bu nedenle Almanya'da resmi olarak yapılabilecek en tehlikeli iş, Fransa'nın eleştirilmesi ve iki ülke arasındaki ilişkinin bozulmasıdır.

Benzer bir durum AB'nin ortak silahlı güç oluşturmaları için de söz konusudur. Almanya -bilinen nedenlerle- askeri olarak öne çıkmak istemiyor. AB'nin en güçlü ülkesi askeri konularda geri durunca, ortak bir askeri güç oluşturmak hayli zorlaşıyor. Bu konuda karar alınmış olsa bile, WEU'nun savunma amacı dışındaki her çeşit hareketi Almanya'da önemli sorun yaratacak, devlet ve hükümet anayasayla ters düşecektir. Nazi döneminden çıkarılan derslerin bir bölümünün de yansıtılmasıyla hazırlanan Alman anayasası, Avrupa ordusunun önünde önemli bir engeldir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KİMLİĞİ

Birleşik Avrupa'nın oluşmasında, AB'ne üye halkların ortak bir kimliğe ulaşmasının önemli yeri var. Bu ortak kimlik -geçmişte görülen örneklerden farklı olarak- sadece halkların elit bölümlerine değil, olabildiğince geniş kesimine ait olmalıdır. Bu yapılamadığı zaman, ne kadar fazla ortak örgüt kurulup işbirliği yapılsa da, AB'nin gelişmesinde önemli bir zayıflık var demektir.

AB'nin kuruluş anlaşmasında, Avrupa kimliğinin ortak dış politika ve güvenlik politikası izlenmesi ve bunların ortaklaşa savunma politikasına yol açmasıyla kurulacağı belirtilir. 1973'de AB Dışişleri Bakanları "Avrupa Kimliği Üzerine Belge"yi kabul ettiler. Ortak kimliğin temelinde; ortak tarihsel miras, çıkarlar, Birlik'in dünyanın geri kalanına karşı ulaştı-

ğı birliktelik düzeyinin getirdiği görevler bulunmaktadır.¹ Bu toplantıda, Avrupa kimliğinin gelişmesinin Avrupa'nın birleşme düzeyine bağı olduğu belirtildi.

Avrupa kimliğinin gerekliliği, AB'nin bir üreticiler ve tüketiciler birliğinden ibaret olarak değerdendirilmemesine dayanır. AB sadece bir ekonomik birlik değildir, aslında ortak bir kimlik gelişmeden, ekonomik konular ve uzantılarında birlik olmakla yetinen ülkelerin ne kadar süre bunu sürdürecekleri de belli değildir. Zorunluluklar gerektirdiği için birlikte olunur, zorunluluk kalkınca birlik çatırdamaya başlar.

Bu anlamda Avrupa kimliğinin sorunları, AB'nin ekonomik bütünleşme sorunlarından oldukça fazladır. AB'nin ağırlıkla politik bir birlik olarak oluştuğunu, bunda da sosyalist sistemin önemli rol oynadığını gördük. Sosyalizmin yıkılmasının ardından AB, ekonomik bütünleşme ve bununla ilgili çeşitli ortak kuruluşların işlevi anlamında gerilemedi. Avrupa ülkelerinin tekelleri için ABD ve Japonya karşısında ayakta durabilmenin yolu, AB'ni geniş ve dışarıya olabildiğince kapalı sahaları haline getirmelerinde yatıyordu. Bu anlamda tekellerin Avrupa kimliği var. Avrupa onların "anavatanı". Halkın Avrupa kimliği ise bunun oldukça gerisindedir.

Ulusal kimliğin oluşumunda tarihsel geçmiş, vatan olarak sınırları belirlenmiş bir toprak parçası, kitle kültürü, ortak ekonomik alan, yurttaşlar için belirlenmiş haklar ve görevler, diğer uluslardan belirgin farklılıklar vb. gereklidir. "Avrupa ulusal kimliği"nin oluşması -en azından uzun bir zaman için beklenmiyor. AB'de ulaşılmaya çalışılan, ülkelerin ulusal kimliklerinin yanında Avrupalı kimliğinin de olmasıdır. Halkın önemli bir bölümünün kendisini İngiliz, Fransız, Alman... ve Avrupalı olarak görmesidir. Bu Avrupalılığın da az çok

1 a.g.e. s.97-8.

benzer içerikte anlaşılmasıdır. (Unutulmamalıdır ki, I. ve II. Dünya Savaşları'nda Batı Avrupa'nın savaşıyan taraflarının tümü kendilerini Avrupalı olarak görüyordu.) Avrupa kimliğinin giderek bir üst kimlik olması planlanıyor. "15'ler Avrupası"nda 11-tane dil var. Herkes dilini konuşup, bazı başka dilleri öğrenip, eskisine göre zayıflamış olan ulusal kimliğine sahip olup, kendisini Avrupalı olarak hissedebilir. Üst kimlik için tek dil gerekli değildir. İsviçre örneğinde görüldüğü gibi, ulusal devletler bile birden fazla resmi dile sahip olabiliyor.

1. ORTAK TARİHSEL GEÇMİŞ

Avrupa'nın ortak tarihsel geçmişi denince akla önce Hristiyanlık gelir. Hristiyanlık ilk ortak kimliktir. Buradan hemen çıkan sonuç, Avrupa kimliğinin oluşumunun başlangıcında İslam'ın ve "İslamın kılıcı" olan Türklerin önemli bir yer tuttuğudur. A. Nuri Yurdusev bunu şöyle belirtiyor:

"Avrupa'daki toplulukların kimliğini 'Avrupalılık' değil, Hristiyanlık oluşturmaktadır. Hristiyanlık asıl kimlik ögesidir. Avrupa'nın kültürel birliğini sağlayan en önemli hadise Haçlı Savaşları'dır. Kolayca görülebileceği gibi, bu dönemde İslam Avrupa'nın en etkili 'öteki'si olmuştur."¹

İslam'ın ve Türklerin Avrupa üzerindeki baskısıyla onların ortak şekillenmelerini hızlandırması, kendilerini dışa karşı tanımlamalarına yardımcı olması Osmanlı İmparatorluğu döneminde de sürdü. Uzun bir dönemi kapsamına rağmen Türklerin Avrupa kimliğinin oluşmasındaki rolünün abartılmaması gerekir. Avrupa, İslamın kendisi için tehlikeli olduğu zamanlarda bile, hiçbir zaman az çok kalıcı bir iç bütünlüğe ulaşmamış, sürekli birbiriyle savaşmıştır. Fransa ve İngiltere-

1 A. Nuri Yurdusev, *Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği*, "Türkiye ve Avrupa" içinde, İmge Kitabevi, 1997, s.36.

re arasındaki "Yüz Yıl Savaşları" (1337-1453), Katolik Avrupa ile Protestan Avrupa arasındaki "Otuz Yıl Savaşları" (1618-1648), 19. yüzyılda devrimci Avrupa'ya karşı restorasyon Avrupası, I. ve II. Dünya Savaşları, Avrupa'nın sosyalizmle kapitalizm arasında bölünmesi. Avrupa kimliği denilince sadece dışarıya karşı oluşmuş bir kimliği değil, önemli oranda birbirine karşı oluşmayı da içeren, çatışmalı ulusal kimlikler "birliği"ni de anlamak gerekir.

Hıristiyanlık Avrupa'yı tanımlamakta oldukça yetersizdir. Sömürgecilik ve Hıristiyanlaştırma birçok ülkede birlikte yürüdü. Sömürge halkları Hıristiyanlaştıkça Avrupa kendini tanımlamada, farklılığını vurgulamada başka öğeleri öne çıkardı. Bunların en önemlisi; dünyanın merkezi, her şeyin kıstası olmaktır. Gelişmişlik, çağdaş uygarlık düzeyi, kültürlü olmak, insan hakları, özgürlük vb. birçok öğenin belirlenme yeri Avrupa'dır. (Batı) Avrupa bunun için önemli bir birikime de sahiptir: Dünyanın en büyük iki sömürgecisi (Fransa ve İngiltere) ile küçük sömürgeciler (Hollanda, İspanya, Portekiz) bu alandadır. Rönesans ve Aydınlanma, Batı ve onunla birlikte değerlendirilen İtalya'da başlamıştır. Avrupa edebiyatı, dünya edebiyatı sayılır. Bu alandaki ülkelerin ayrıca güçlü doğa bilimleri, felsefe, müzik ve resim gelenekleri vardır. Avrupa bu konumunu I. Dünya Savaşı'na kadar kesin, iki savaş arasında ise biraz sarsılmış olarak sürdürdü. 1945 sonrasında ABD ve SSCB karşısında geriledi. Sosyalizmin yıkılmasından bir süre öncesinden başlayarak, ABD karşısında halen geri olmakla birlikte, yeniden yükselişe geçtiği söylenebilir.

AB'de Hıristiyanlık, kültürün ortak bir ögesi olarak varolmakla birlikte, hiçbir zaman öne çıkmadı. Batı Almanya'da Adenauer, bir dönem sosyalizme karşı Hıristiyanlık değerlerine sarıldıysa da, bu uzun sürmedi. Sonra, hangi Hıristiyanlık? Polonya yıllarca Protestan Almanya ile Ortodoks Rusya

arasında kaldı ve Katoliklik ulusal kimliğinin önemli bir bileşeni oldu. Hristiyanlığın farklı kiliselerinin dışarıya karşı genel olarak Hristiyanlığı öne çıkararak birleşmeleri, günümüz koşullarında beklenemez. Sosyalizm bunu bir oranda sağlamıştı ama İslam'ın gerek gerçek gücü gerekse de derin iç bölünmeleri nedeniyle böyle bir sonuç yaratması mümkün değildir.

Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan çok sayıda göçmen aşamalı olarak bulundukları ülkenin vatandaşlığına geçiyor. Hiçbir ülke vatandaş olmak için din değiştirme koşulunu getirmiyor. Fransız, Alman, İngiliz... vatandaşı olan Müslümanların sayısı sürekli artıyor. Batı Avrupa'da çok sayıda camiyle, tarikatların örgütlendiği dernekler ve Kuran kursları var. İslamcılarının çeşitli kesimleri Alman vatandaşı olan Türkiyeli, kitle içindeki en büyük bölümü oluşturuyor.

Sonuç olarak, Hristiyanlığın Avrupalı kimliğinin önde gelen bileşeni olduğunu hele de Avrupa'nın 'öteki'sinin halen İslam olduğunu söylemek mümkün değildir.

2. ELİTLERİN, TEKELLERİN VE HALKIN AVRUPASI

Avrupalı kimliği, birleşik bir kimlik olarak düşünüldüğünde, yıllarca bir elit kimliği olarak varoldu. Yurdusev'in yazısında yaptığı aktarmalarla, "... Avrupa kimliği sadece elit düzeyde vardır. Baudrillard'ın deyimiyle '19. yüzyıl burjuvazisinin bir rüyasıdır.'" "Üst kimliğe karşılık gelen bir üst teşkilatlanma yoktur". Yurdusev birkaç sayfa ileride, "... Avrupa'nın birliği ve bütünlüğü konusunda bu yetersizlik neden?" diye soruyor ve şöyle yanıtlıyor: "Bunun bir nedeni Avrupa kimliğinin hep bir elit kimliği olmasıdır. Avrupa kimliği Avrupa genelinde toplumsallaşmamıştır. Avrupa kimliğinin Av-

rupa'da bireylerin bilincinde önemli bir yere sahip olmadığı söylenebilir."¹

Burada eskiden doğru olan bir belirlemenin önemli bir yanılsa yol açtığını belirtmek gerekir. Avrupa kimliği bugün elitlerden (aydınlardan) daha fazla tekellerin kimliğidir. I. ve II. Dünya Savaşları'nda görülen, dünyanın Avrupa'nın değişik ülkelerine ait tekeller (dolayısıyla ülkeler) arasında yenden paylaşım savaşı artık tekrarlanamaz. AB içindeki başlıca ülkelerin (Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya) tekeli burjuvazisi Avrupalılığı artık benzer biçimde anlıyor. Aynı anlayış büyük oranda birlik içindeki diğer ülkeler burjuvazisi tarafından da paylaşılıyor. Bu anlayışla -bir kere daha belirtilirse- "anavatan Avrupa"dır. AB'nin büyük pazarında güçlü olmak, dünyada ayakta kalabilmenin vazgeçilmez koşuludur.

Tekellerle elitler arasında büyük fark var. Tekeller görsel ve yazılı medyayı yönlendirebilir. İnsanların yaşamlarında yer alan örgütler kurabilir, Euro ya da ECU gibi hem daha ileri bir ekonomik bütünleşmeye hizmet edecek hem de insanların günlük yaşamında yer alacak araçları devreye sokabilir. Elitlerin bunların küçük bir bölümünü bile yapabilmesi düşünülemez. Bu nedenle Avrupalılık, Avrupa halklarının bilincinde bir üst kimlik olarak -yeterli olmasa bile- küçümsenemeyecek bir yere sahiptir.

12'ler Avrupası döneminde yapılan bir araştırmanın sonucu şöyledir:

Soru: AB sizce iyi mi yoksa kötü mü bir olgudur? Cevaplar şöyledir;²

1 a.g.e. s.48, 56.

2 Die Europaeische Union, s.115.

	iyi	kötü	kararsız	yanıt yok
Belçika	61	7	29	3
Danimarka	53	22	23	2
Almanya	61	10	24	5
Yunanistan	65	8	22	5
İspanya	48	18	28	6
Fransa	58	12	27	3
İrlanda	82	5	10	3
İtalya	70	51	7	8
Lüksemburg	80	5	13	2
Hollanda	77	4	15	4
Portekiz	56	11	28	5
İngiltere	43	22	28	7
AB 12	58	12	25	5

AB'ni "iyi" olarak görme oranı ülkelere göre değişiyor. En düşük oran 43'le İngiltere'dedir. Bunda İngiliz politikacılarının ve aydınlarının yıllarca Avrupa'yı "kara Avrupası" olarak görmüş olmalarının önemli payı vardır. Her durumda İngiltere'de bile "iyi"lerin oranı yarıya yakındır.

Burada şu sorulabilir: "iyi" ya da "kötü" denilince ne anlaşılıyor? AB'nin içinde bulunduğu genel durumdan anlaşıldığı kadarıyla, "iyi", Avrupa vatandaşlığını istemek, "kötü" de buna karşı çıkmak değildir. Olumlu ve olumsuzun belirlendiği düzey daha geridedir. Halklar kendilerini Avrupalı olarak hissetmekte, geçmişten farklı olarak "birbiriyle savaşan Avrupalılar" olmayı düşünmemekte ama ortak bir vatandaşlık düşüncesinden de henüz uzakta bulunmaktadır. AB'de 1 Ocak 1999'dan başlayarak ortak para biriminin kullanılmaya başlamasıyla birlikte, günlük yaşamın benzeşmesi artacaktır.

Sorun, ilerletici olmakla birlikte, bunun Avrupa kimliğinin yaratılmasında ne oranda etkili olacaktır.

3. EKONOMİK VE POLİTİK KİMLİK

AB'nin uzun bir dönem, Avrupalılık kimliğinin oluşmasını, gelişen bir sürecin kendiliğinden ortaya çıkacak sonucu olarak gördüğü söylenebilir. AB halkların yaşam düzeyini yükseltecek, dolayısıyla Avrupalı olmak çekici olacaktır. Yakın zamanda -özellikle Maastricht'ten sonra- böyle olmayacağı görüldü. Tersine, Avrupa'da sosyal devletin yıkılması, çalışanların durumunu iyiye değil kötüye götürüyor. Yeni katılacak ülkelerde ya da Birlik'in ikinci sınıf ülkelerinin en gerisinde olan Yunanistan'da AB içinde olmak, ülkenin konumunda ilerleme sağlayabilir. Özellikle sürekli dış ekonomik yardım nedeniyle halkın yaşam koşulları biraz yükselebilir. Aynı durum AB'nin başlıca ülkelerinde yaşayanlar için geçerli değildir. Burada AB için ABD'deki oluşumun örnek alınamayacağı ortaya çıkar.

Bir göçmen ülkesi olan ABD'de, yeni göçmenlerin topluma hızla girmesinde ekonomik koşullarındaki düzelme, önemli yer tutar. ABD'de egemen olan WASP (beyaz, Anglo-Sakson, Protestan) kültürünün (hakim kültür anlamında) benzeri AB'de yok. Dört büyüğün kültürünün zamanla ağır basacağı söylenebilir ama bunlar arasında -AB'nin geleceği konusunda- uyum bulunmuyor.

Avrupa'da tekellerin istediğı oldu, oluyor. Avrupa'nın büyük ülkeleri artık birbirleriyle değil savaşmak, ticaret savaşına bile girmeyecekler. Gümrüksüz, engelsiz, tek paranın geçerli olduğu kocaman bir alan Avrupa. Bu "asgari müşterek", bu derecede Avrupalılık bütün AB ülkelerinde var. Tekeller için gerekli olanın ötesinde ise yollar ayrılıyor.

Ekonomik bütünleşmenin kendi başına ortak kimlik yaratması oldukça zor, hatta mümkün değil. Avrupa kimliğinin nasıl gelişeceği, AB'nin geleceğinin nasıl şekilleneceğine doğrudan bağlıdır. Üye ülkeler, AB içindeki reform önerileri ve yönelinmesi gereken son şekillenme yönünden üçe ayrılıyorlar. Ülkeleri tek tek ele alacak olursak:

Almanya: AB'nin organlarının güçlendirilmesinden yanadır. Almanya için bu güçlenme, ulusal devletlerin organlarının yetkilerini aşacak, onların üzerinde yer alacak bir yapıya yönelme anlamına gelir. Güçlenmek, daha fazla işlev sahibi olmak demektir. Almanya, bu nedenle, AB organlarında çoğunlukla karar alınabilmesini, ortaklaşa faaliyetin sanayi politikası, dış ve iç politika ile adalet alanlarına da yayılmasını istiyor. Almanya ayrıca "değişik hızlarda Avrupa"dan yanadır. Bütünleşme konusunda en ağır hareket eden ülkenin konumu (İngiltere kastediliyor) AB'nin genelini belirlememelidir.

Fransa: AB'nin konfederasyon tarzı örgütlenmesinden ve bazı alanlarda hükümetlerarası örgütlenmelerden yanadır. Avrupa Komisyonu ve Parlamento'nun yetkilerinin artırılmasına karşıdır. Parlamento'nun yanında ulusal parlamentoların üyelerinden oluşacak bir Senato'dan yanadır. Fransa, AB içindeki ortak çalışmanın sağlık, sosyal, enerji gibi diğer alanlara da yayılmasını savunur. AB'nin askeri örgütü olan WEU'nun güçlendirilmesi de Fransa'nın talepleri arasındadır.

Fransa, ulusal devletler temelinde AB'nin etkinliğinin artırılmasından yanadır.

İngiltere: Ulusal egemenlik haklarının azaltılmasına, federalizme "Birleşik Avrupa Devletleri"ne kesinlikle karşıdır. İngiltere'ye göre ulusal devlet ve parlamento, AB içinde de temel organlar olarak kalmalıdır. AB organlarında çoğunlukla

karar alınmasına karşıdır. Avrupa Komisyonu'nda büyük devletlerin ağırlığının olmasından yanadır. Ulusal güvenlik anlayışının ülke savunmasının temelini oluşturduğu inancındadır. Avrupa savunmasında NATO'nun rolünün vurgulanmasından yanadır.

Benelüks Ülkeleri: Üç ülke de federal yapıda bir AB'nde küçük ülkelerin daha iyi korunacağı inancındadır. AB içinde farklı gelişme süreçleri, Birlik'i dağılmaya götürmemesi koşuluyla mümkündür. AB organları içinde Komisyon ve Parlamento'nun yetkilerinin artırılmasından yanadırlar. Parlamento, Komisyon'un üyelerini seçebilmelidir. Üç ülke içinde Belçika'nın bazı konulardaki görüşleri farklıdır.

İtalya: AB içinde farklı hızlarda gelişmeye karşıdır. İtalya, böyle bir durumun "iyi ve kötü üyeler" ayırımına yol açacağı endişesini taşımaktadır. (Haksız da sayılmaz. Ekonomik olarak gerekli koşulları yerine getirmediğinden, başlangıçta Avrupa Ortak Para Birimi'ne ikinci aşamada katılması öngörölmüş, sürekli ısrar ederek ilk aşamada katılımı sağlamıştır.) İtalya, AB organlarının gücünün artırılmasından, çoğunlukla karar alınabilmesinden ve "Birlik vatandaşlığı"nın içinin doldurulmasından yanadır.

Danimarka: AB'nin federal yapıya yönelik olarak gelişmesine karşıdır. Parlamento'nun yetkilerinin artırılmasını da savunmamaktadır.

Yunanistan: AB organlarının işlerliğinin güçlendirilmesinden, küçük ülkelerin korunması amacıyla Avrupa Komisyonu'nun ancak oybirliğiyle karar almasından, "Avrupa halkları" için vatandaşlık kavramından, Avrupa Konseyi'nin bugünkü durumunu korumasından, ortak faaliyetin kültür, eğitim ve çevre konularına da yayılmasından yanadır. WEU'ü savunan Yunanistan, AB içinde farklı hızlarda gelişmeye karşıdır.

Portekiz: Küçük bir ülke olarak AB içinde farklı hızlarda gelişmeye karşıdır. Ülkeler arasındaki ortak faaliyetin farklı alanlara da yayılmasını savunur.

İspanya: AB'nde ulusal parlamentolarla Avrupa Parlamentosu'nun ortaklaşa toplantılar yapmasından ve bu temelde yakınlaşmadan yanadır. WEU'u, NATO ile birlikte savunur.

İrlanda: AB'nin derinleştirilerek geliştirilmesinden yanadır. Tarafsız bir ülke olarak WEU'a girmemesine karşın, bu örgütü Avrupa güvenliğinin temeli olarak görür.

Avusturya: AB içinde koşullara bağlı olarak farklı hızlarda gelişme süreçlerinin olabileceğini savunur. Parlamento'nun yetkilerinin artırılmasından yanadır. Yeni bir üye olarak, kurumlara yönelik fazla reform önerisi yapmamıştır.

İsveç: AB organlarında oybirliğiyle karar alınmasından yanadır. Tarafsız bir ülke olarak WEU'dan uzak durur. Baltık ülkelerinin AB'ne alınması konusunda özellikle ısrarcıdır.

Finlandiya: AB'ni ekonomik büyüme, işsizliğe karşı mücadele, çevre koruması, dış politika ve güvenlik konularında ortaklaşa hareket eden bağımsız devletler topluluğu olarak görür. Devlet başkanları ve başbakanlardan oluşan Konsey'in, AB'nin merkez karar organı olarak kalmasını savunur.

AB'nin yönelimi konusunda esas olarak üçe ayrılan görüşleri; "hükümetlerarası konfederasyon", "uluslarüstü yapı" ve "federasyon şeklinde birlik" olarak belirlemek mümkündür. Bazı ülkeler esas ve ikincil olmak üzere iki yönelime sahiptir. "15'ler Avrupası"nın bu konudaki görüşleri bir listede toplanacak olursa:¹

1 a.g.e. s.261-85.

	Hükümetlerarası K.	Uluslarüstü Y.	Federasyon
Belçika			x
Danimarka	x	(x)	
Almanya			x
Finlandiya		x	
Yunanistan	(x)	x	
İsveç		x	
İspanya		(x)	x
Fransa	(x)	x	
İrlanda		x	(x)
İtalya		x	(x)
Lüksemburg			x
Hollanda			x
Avusturya			x
Portekiz		x	
İngiltere	x		

AB'nin gelecekte Almanya'nın bugünkü yapısına benzeyen -eyaletler birliği yerine ölkeler birliği- federatif bir birliğe yönelmesini açık olarak isteyenler Almanya ve Almanya etkisindeki ölkeler diye bilinen Hollanda, Lüksemburg ve Avusturya'dır. Bunlara, Benelüks ölkeleri olarak birlikte hareket edildiğinden Belçika da eklenmelidir. Bu tür bir yönelime İspanya, ardından İtalya ve İrlanda da yakındır. Yunanistan da buraya çekilebilir, çünkü bu ölkenin AB'ne yaklaşım derecesini daha çok Türkiye'nin üye olma çabalarının yoğunlaşması belirlemektedir. Portekiz ve Finlandiya'nın durumu biraz ortadadır. İngiltere'nin federatif Avrupa'ya karşı açık tutumu vardır. Buna Fransa, İsveç ve Danimarka'nın tutumları da eklenebilir.

Nasıl bir Avrupa kimliğinin oluşacağı, nasıl bir Avrupa'nın kurulacağına bağlıdır. Sorun yeni üye olacak ya da kü-

çük boyuttaki ülkelerle değil, AB'nin büyükleri arasındadır. Burada Fransa'nın tutumu özellikle önemlidir. Bu ülke de federatif bir Avrupa'yı savunsaydı eğer, Almanya ile birlikte yanlarına alacakları diğer ülkelerle İngiltere'yi dışlamaları zor olmazdı. Fransa için "ulusal bağımsızlık"ta ısrar, AB içinde Almanya'ya teslim olmamanın tek yoludur.

Fransa ve İngiltere "bağımsızlık"larını göstermek için ortaya çıkan fırsatları kaçırmazlar. AB ülkeleri arasındaki sınır kontrollerini kaldıran Schengen Anlaşması'nı İngiltere imzalamadı. Fransa ise "terörizme karşı mücadele" gerekçesiyle birkaç kez erteledikten sonra anlaşmayı uygulamaya yöneldi.

Yeni üye olacak Doğu Avrupa ülkeleri ile birlikte AB içindeki ağırlığı iyice artan Almanya'nın, federal birlik konusunda gelecekte Fransa ve İngiltere'ye karşı daha ısrarlı olması beklenebilir.

Dünyanın belirsizliklerle dolu bu bölgesinde gelişmelerin nasıl olacağı, bu arada AB'nin de nasıl şekilleneceği Rusya'nın durumuna yakından bağlıdır. Rusya'da ekonomik ve politik istikrarsızlık sadece Doğu Avrupa'yı değil, tüm kıtayı etkiler. AB ülkeleri içinde Rusya'daki krizden en dolaysız etkilenecek olan, ara bölge ülkeleriyle komşu olan Almanya'dır. Rusya'daki olası bir iktidar değişikliği, komünistlerin etkinlik kazanması, kapitalist reformlar politikasından uzaklaşılması; Doğu Avrupa'nın, Baltık ülkelerinin, Almanya'nın ve AB'nin gelecekteki gelişimini kuvvetle etkiler.

AB'nin gelecekteki şekillenmesinin nasıl olacağı, buna bağlı olarak Avrupa kimliğinin hangi yeni özellikleri kazanacağı, şu anda yönelimi kesin olarak bilinemeyen gelişmelere bağlıdır. Görülen odur ki, Avrupa halklarının federatif bir devlet kimliği içinde bir araya gelmeleri bile oldukça zordur. AB'nin, görünebilir bir gelecekte de, ekonomik bütünleşmesi politik bütünleşmeden oldukça ilerde bir konumda olmaya devam edecektir.

ALTINCI BÖLÜM

AB VE SOL

Bu bölümde sol olarak belirlenen Fransız Sosyalist Partisi, Almanya Sosyal-Demokrat Partisi, Almanya Yeşiller'i vb. partiler değildir. Bunlar sol değil, özde sağ partilerdir. Sol'un olmazsa olmaz koşulu -parti olarak adı ne olursa olsun- kapitalizme karşı çıkmaktır. Bu kapsama komünist partiler, radikal sol örgütler, demokratik sosyalist partiler vb. girmektedir.

1. KISA TARİHÇE

1990'lı yıllara kadar Avrupa ülkelerindeki sol partiler genellikle AB'ne karşı oldukça eleştirel bir tutum takınırlar ve fazla da ilgilenmezlerdi. Bunun başlıca iki nedeni vardı:

Birincisi; Avrupa'nın birleşmesi sağ'a ait bir düşüncedir.

İkincisi; AB, herhangi bir kıta ülkesindeki çalışanlara yönelik "dış zorunluluklardan kaynaklanan" yeni kısıtlamalar demektir.

Fransız Komünist Partisi, ülke ekonomisinde dışa karşı koruyucu önlemlerin kalkması sonucu küçük ve orta burjuvazinin zarar göreceğini, birleşik Avrupa'dan sadece tekellerin kazançlı çıkacağını savunurdu. Haksız da değildi.

AB'nin sol partilerin gündeminde önemli bir konu olarak yer alması; sosyalist blokun çökmesi, Batı Avrupa'da sosyal devlet ilkesinin terk edilmesi ve ardından yapılan Maastricht Anlaşması'ndan sonradır. AB'nde ilk kez bir anlaşma tüm ülkelerde etkisini kısa sürede gösterdi. AB bu anlaşmayla insanların gündelik hayatına girdi denilebilir. Sol partiler, ülke içindeki kutuplaşmanın bir benzerinin Avrupa çapında da bulunduğunu görmeye başladılar.

Maastricht, ortak para birimi kullanımına katılmak isteyen ülkeler için uyulması zorunlu ekonomik kriterler belirlemişti. Bunlara uymak, ücret ve maaşlara zam yapılmaması, fiyat artışları, devletin sosyal harcamalarının kısılması ve üretimin rasyonalizasyonu sonucu işsizliğin hızla artması demektir. Avrupa'nın Maastrichtleştirilmesi, en sert ifadesini Fransa'daki eylemlerde bulan tepkiyi de birlikte getirdi.

1996'da İtalya'da, 1997'de İngiltere ve Fransa'da klasik sağ partiler seçimlerden yenilgiyle çıktılar. Özellikle Fransa'da solun seçim zaferi Avrupa'da birşeylerin değişeceği umudunu da birlikte getirdi. Almanya'da 1998 yılının Eylül ayı sonunda yapılacak genel seçimler sonucunda gerçekleşmesi beklenen iktidar değişikliği ile, AB'nin en güçlü ülkesinde Hristiyan Demokratlarla (CDU/CSU) Liberaller (FDP) iktidarı kaybedecek, yerlerine SPD ve Yeşiller gelecek, böylece Avrupa'da sollaşma tamamlanacaktır.

Öyle bile olsa, değişen fazla bir şey olmayacağını İngiltere ve Fransa örnekleri göstermektedir. Tony Blair'in başkanı olduğu İşçi Partisi, Maastricht'in çalışan halkın çıkarlarına karşı yönlerinin değiştirilmesini değil, ülkenin AB'ne daha fazla yönelmesi gerektiğini savundu. Fransa'da bir işkolundan ötekine grevler sürüyor. İşsizler büyük eylemler yaptılar. Sosyalist Parti hükümeti, işsizliği azaltmak için devlet destekli geçici işler yaratmaktan başka çözüm bulamadı. Her iki parti de Maastricht'i savunuyor.

İtalya'da, İtalyan Komünist Partisi'nin parçalanmasıyla ortaya çıkan ve yönetime gelen Solun Demokratik Partisi, Maastricht'i onayladı.

Benzer bir durum Almanya'da var. Maastricht'in parlamentoda görüşülmesi sırasında büyük bir koalisyon ortaya çıktı. Sadece iktidar partileri olan CDU/CSU-FDP değil, SPD ile Yeşiller'in büyük bölümü anlaşmanın kabul edilmesi doğrultusunda oy kullandı. Sadece PDS (Demokratik Sosyalizm Partisi) ortak para birimi Euro'yu reddetti. Maastricht ve Euro'nun halkoylamasına sunulmasını istedi.

AB'nin büyük ülkelerindeki sosyal-demokrat ya da bunlara benzer yapıdaki partiler, Maastricht'in ve genelde AB'nin tekelinin lehine, çalışanların aleyhine olan çeşitli yönelim ve uygulamalarına karşı çıkmayacaklarını gösterdiler. Avrupa'nın Maastrichtleştirilmesi biçim değiştirerek sürüyor. Önümüzdeki aylarda değişik Avrupa ülkelerinde işçilerin, memurların, öğretmenlerin, öğrencilerin, köylülerin doktorların direnişleri yeniden gündeme gelecektir.

Sol, bu gelişme karşısında hazır mı? Onca tarihsel deneyim ve birikime rağmen hazır değil!

2. SOL NE İSTİYOR?

AB, tekellerin, klasik sağ ve sosyal-demokrat savunucuları ile birlikte, kapitalist küreselleşmeye Avrupa için verdikleri cevaptır. ECU, dolar ve yene; AB ise ABD ve Japonya'ya rakip olacaktır. AB, bu anlamda, tekellerin Avrupasıdır. Geçmişte olduğu gibi bugün ve gelecekte de tüm önemli gelişmeler tekellerin çıkarına göre belirlenecektir.

Tekeller Avrupasına karşı sol ne istiyor?

Sol'un ne istemediği belli: "Tekeller Avrupasına hayır!" Ama ne istemediğini bilmek, ne istediğini de bilmek anlamına gelmiyor.

Sol'un Avrupa çapında düşünmek ve örgütlenmek yönünden kıtadaki tekellere göre geri olduğunu belirtmek gerek. Geçmişte sol partiler birbirlerinden kopuk değildiler. Ortak toplantı ve açıklamalar yapar, bazen birbirlerinin etkinliklerine katılırlardı. Ortak örgütlenmeyi, Avrupa çapında kurumlar yaratmayı kimse düşünmedi. Düşünenler olduysa da hayata geçirmek için ciddi adımlar atılamadı. Sol, tekellere göre ülke sınırları içinde daha fazla kapalı kaldı.

Bu anlamda Avrupa çapında politika yapmayı düşünmek, bunun araçlarını oluşturmaya çalışmak sol için oldukça yenidir. Birçok ülkede yıllarca kamuoyunda tartışma konusu bile olmayan AB, artık halkın yaşamına girmiş durumdadır. Solun AB konusunda susması ya da genel ifadelerle yetinmesi artık mümkün değildir.

Tekeller Avrupasına karşı sol nasıl bir Avrupa istiyor? Buna nasıl ulaşılabileceğini düşünüyor? Solun Avrupa çapında örgütlenmesi hangi durumdadır? Oluşturulması görece daha kolay olan sendikal örgütlenmeden başlayalım.

Sendikalar: Avrupa Sendikalar Birliği (EGB), merkezi Brüksel'de olan bir kuruluş ve 22 ülkeden 50 milyon üyesi

var. Ama hepsi bu kadar demek gerekir. EGB, sınıf sendikacılığına yabancıdır. Bir Avrupa örgütü olmasına karşın, değişik ülkelerdeki sendikaların eylemleri arasında eşgüdüm sağlamaz. Avrupa çapındaki eylemlerle bile fazla ilgilendiği söylenemez. 28 Mayıs 1997'de Amsterdam'da bütün sendikaların ortak eylemi olarak düzenlenen "Avrupa İş İstiyor" eylemiyle ilgili olarak birçok fabrikada duyuru yapılmadı. Bu nedenle katılım, Avrupa çapındaki bir eyleme göre oldukça azdı. İnsanlar akşam TV haberlerinde böyle bir eylem yapıldığını öğrendiler.

EGB eşgüdüm konusunda herhangi bir çaba göstermediği gibi, ulusal düzeyde örgütlenmiş sendikaların da bu konuda belirgin bir çabası yoktur. Komşu iki ülke, Almanya ve Fransa arasında bile, yapılan büyük işçi eylemleri arasında eşgüdüm yoktur. Bunun önemli nedenlerinden bir tanesi, konfederasyonlar arasındaki farklılıktır. Alman Sendikalar Birliği (DGB), Almanya'nın açık farkla en büyük konfederasyonudur. DGB; sosyal-demokrat özellikleri olan; komünistlerin, bünyesindeki herhangi bir sendikada fazla yükselmemesine dikkat eden, işçi eylemlerinin belirli bir sınırı geçmemesine özen gösteren bir yapıya sahiptir. Fransa'nın iki büyük konfederasyonundan CGT Komünist Parti'ye, CFDT ise Sosyalist Parti'ye yakındır. Başka işçi örgütleri de vardır. Almanya'nın tersine Fransa'daki sendikal örgütlenme oldukça parçalıdır.

Fransa'da 1996 başlarındaki büyük grevler sırasında (yeni-liberalizme emperyalist ülkelerde verilen en açık ve şiddetli cevaptı), Almanya'da DGB'nin somut bir destek eylemi görülmeydi. Fransa'da işsizler harekete geçtiklerinde de benzer bir durum görüldü. Fransa'nın etkisiyle bir süre sonra Almanya'da da işsizlerin eylemleri gündeme geldi ama daha yumuşak, anlayışla karşılanabilir (sonuçta çok sayıda insan işsiz, elbette seslerini duyurmaya çalışacaklar) düzeyde.

EGB dahil aynı sendikal örgütler, sermayenin işçi haklarına saldırısının korkunç boyutlarda olduğunu gösteren yayınlar yapıyorlar. Toplu sözleşmelerde "sıfır zam", yıllık izin süresinin kısaltılması, noelde alınan ikinci ücretin azaltılması, haftalık çalışma saatinin artırılmak istenmesi, sermayenin AB içinde (Portekiz) ve dışında (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan) işçi ücretlerinin düşük olduğu ülkelere yönelmesi... Sermayenin Avrupa çapında emeğe yönelik saldırısına karşı sendikaların organize bir direniş gösterdikleri söylene-
mez.

Bu durumun bir başka nedeni, sendikaların güçsüzleşmesidir. Avrupa'da sendikalar, 1980'lerin başından beri sürekli olarak üye kaybediyor. Sadece üyeleri, değil, pazarlık güçleri de azalıyor. İşyerlerindeki yeni üretim örgütlenmesi sendikaları -bugünkü yapılarında- gittikçe daha da gereksiz kılıyor. Yeni sendikal yapı konusunda ise henüz belirgin bir gelişme bulunmuyor.

Ek sorunlar da var: İtalya'da sendikalar parlamento dışı muhalefette, etkinliklerini yeniden kazandılar. Ne var ki, 1970'li yılların aksine, işletmelerdeki harekete geçirme güçleri azalmış durumda. Fransız sendikaları ise sadece genel hizmet işkolunda güçlü bir konuma sahipler. Başlıca bütün işkollarında birden harekete geçerek hayatı durdurmak (genel grev), bugünkü koşullarda sendikaların yapmayı düşünseler bile gerçekleştiremeyecekleri bir eylem türü.

Partiler: Çeşitli ülkelerden tekelci sermayenin Avrupa çapındaki ortaklığı ve bunun çeşitli örgütsel biçimlerde yansıması, sol partilerin ortaklığından hayli ilerdedir. Bu durum solun önemli bir bölümünü rahatsız etmekte ve çıkış yolu aranmaktadır. Yayınlarda konuyu ele almanın ötesinde ilk ciddi ve ortaklaşa adım, birlikte düzenlenen toplantılar oldu. Bunların ilki, 1 Mayıs 1996'da Avrupa'nın 15 ülkesinden sol

ve komünist partilerden 5000 kişinin katılımıyla Paris'te yapıldı. (Daha sonra bu toplantılar yılda bir ya da iki kez yapılarak sürdü.)

Paris toplantısında bir araya gelenler; ultra-liberal bir mantıkla birleşen Avrupa'yı kabul etmeyeceklerini açıkladılar. Avrupa çapında ilk kez neo-liberalizme, krizin derinleşmesine ve sosyal devletin yıkımına karşı sol bir ittifakın adımları atıldı.

AB'nin en önemli sol ve/veya komünist partilerinin bazılarının yöneticileri bir araya gelmenin ve ortak politika oluşturma'nın gereğini şöyle açıklıyorlardı:¹

Demokratik Sosyalizm Partisi (Almanya) Başkanı Lothar Bisky: "Bu dönemde büyük işverenler ve sermaye uluslararası hareket ederken, Avrupa çapında farklı sol ve demokratik güçlerin birlikteliğinin büyük önemi vardır. (...) Doğayı koruyan sosyal bir Avrupa için mücadele etmek gerekir."

Fransız Komünist Partisi Ulusal Sekreteri Robert Hue: "Bugün solun büyük bir günüdür. Tüm Avrupa'da mücadele eden yoldaşların sözleri, bütün doğal farklılıklarımıza rağmen mevcut durumu kabul etmediğimizi, tolerans göstermeyeceğimizi ve yeni bir dünya kurmak için ortak duygularımız olduğunu gösteriyor. Avrupa, halkların birbirine karşı kışkırtıldığı ve dünya çapında ekonomik savaşın yapıldığı bir alan ve araç olmamalı, tersine, insanlığı ileriye götürmelidir."

Portekiz Komünist Partisi Genel Sekreteri Carlos Cavallhas: "Ne Portekiz'de ne de Avrupa çapında halklar sermayenin sömürüsüne boyun eğmek zorunda değildir. Tarih gösteriyor ki, hiçbir sosyal kazanım mücadelesiz elde edilmemiştir."

Daha küçük çapta toplantılar yine çeşitli komünist ve sol partilerin katılımıyla birçok Avrupa kentinde "Tekeller Avru-

1 Avrupa'da Emek, Sayı: 65, s.2.

pasına Hayır!" başlığı altında düzenlendi. Birlikte mücadele etmek ve örgütlenmek niyeti herkeste vardı ama bunun nasıl yapılacağı, birlikte toplantılardan sonra hangi adımların atılması gerektiği belirsizdi. Somutlaşmayan, amaca uygun örgütsel biçimlerin (genel deyimle politik araçların) oluşmasını hedeflemeyen, bu hedefe ulaşmayı planlı bir gelişme içinde öngörmeyen isteklerin politikada fazla anlam taşımadığını -bu pek bilinen gerçeği- yeniden belirtmek gerekir. Bunu değişik komünist ve sol parti yöneticileri de görüyorlar. Şu anda görülen çıkışsızlık başlıca iki nedenden kaynaklanıyor:

Birincisi; günümüzün sorunları hakkında kafa yoran ve düşünce üreten birçok kişi, duruma göre dünya ya da ülke çapında düşünüyor. Ülke ile dünya arasında Avrupa henüz yer almıyor. Örneğin, AB'nin kurucularından İtalya'da İKP'nin parçalanmasından sonra kurulan reformist sol partide yer almayan, kendilerini "alternatif sol" olarak adlandıran, Komünist Yeni Kuruluş Partisi'ni oluşturanlar, "Avrupa sorunu"nun varlığını oldukça yakın bir dönemde fark ettiler.¹

Sol ve komünist partiler ancak Maastricht'ten sonra AB'ni dikkate alarak düşünmeye başladılar.

İkincisi; Avrupa fikrinin içi tekellere yetecek kadar doldurulmuştur. Bu kadar çeşitliliğin birliğini genel olmayan bir analiz içinde sağlamak, bunları az çok gevşek de olsa, bir yapı içinde birleştirmek kolay değildir. Görüldüğü kadarıyla, kapitalizmin ulaştığı yeni aşamanın Avrupa özgülünde aldığı biçim, önce iyice oluşacak, sonra analiz edilecektir.

Fredric Jameson, "Five Thesis on the Actually Existing Marxism"² başlıklı yazısında, yeni dönemin bütün ilişki ve

1 Bruno Carchedi, Die italienische Linke und die EU-Integration, Zeitschrift Marxistische Erneuerung, Nr. 32, Aralık 1997, s.53.

2 Adı geçen yazı Monthly Review, Nisan 1996'da yayınlandı. Yazının Türkçesi için bkz. Sosyalist Politika, Sayı: 11, Aralık 1996.

örgütlenme biçimleriyle henüz ortaya çıkmadığını belirtiyorsa da, gelişme yönünün bile bilinmediği söylenemez. Bu süreç içinde belki tekелci sermaye de, ortaya çıkacak gelişmelere göre üretim sürecinde ve diğer unsurların örgütlenmesinde değişiklik yapmak zorunda kalacaktır. Sosyalistler, kapitalizmin bu yeni döneminde -biraz da zorunlu olarak- sermayenin yeniden şekillenmesinin tamamlanmasını bekliyorlar.

Marx'ın, "Filozoflar dünyayı yorumlamakla yetindiler, aslolan onu değiştirmektir," sözünün eski geçerliliğini kaybettiği bir dönemde yaşıyoruz. Değiştirmek için yeniden yorumlamak gerekiyor. İyi anlaşılmayan bir dünyada köklü değişiklikler yapılabilir mi?

İlişkilerin oturması, çelişkilerin olgunlaşması için bir yarıdır. Ama politika kimseyi beklemez. Almanya Komünist Partisi'nin teorik yayın organının bir sayısında yapılan belirlemeler, Avrupa'daki bütün sol ve komünist partiler için acil olarak çözüm bulunması gereken sorunları içerir.¹

"Avrupa politikası değiştirilmedikçe ulusal düzeyde sosyal hakların kısıtlanması durmayacaktır. Avrupa politikası artık uluslararası ilişkiler ya da dış politika değildir. Avrupa politikası, iç politikadır."

"Sol, Avrupa sorununda atağa kalkmalı ve uluslararası yapıları inşa etmelidir. Ulusal kapsamda kalmamalı, ulusal alana geri çekilerek (Avrupa'yı) sağ'a bırakmamalıdır."

Son olarak; sol, tekeller Avrupa'sının karşısına kendi "Birleşik Avrupa" seçeneğini çıkarmalı, Avrupa'nın birleşmesine sosyalist bir perspektifle farklı bir içerik ve yön vermelidir.

1 Marxistische Blaetter, 4-97, s.41.

YEDİNCİ BÖLÜM

AB VE TÜRKİYE

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihi, esas olarak Türkiye'nin tarihidir: Hayal kırıklıkları, dayatmalar, hırçınılıklar, çocukluklar, boş övünmelerle doludur bu tarih. AB için Türkiye, üyelik başvurusu sevinçle karşılanan bir ülke olmaktan, içeriye alınmayacak ama uzakta tutulmaması gereken bir ülke durumuna geldi. Görülebilir bir gelecekte tam üyelik görünmüyor. İmzalanan Gümrük Birliği Anlaşması üyelik yolunu açıyor ama bu yolun ne kadar uzun olduğu bilinmiyor.

Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri sık sık "AB'ne üye olmanın Türkiye'nin hakkı olduğu"nu söylüyor ve yıllar önce yapılan çeşitli anlaşmalardan örnekler veriyorlar. Bu anlaşmaların nasıl imzalandığı, imzadan sonra nasıl bir evrim yaşandığı kısa bir tarihçe olarak ele alınacak. Anlaşmalar kadar onla-

rın hangi tarihsel ortamda yapıldığı ve özellikle Türkiye yetkililerinin konuya yaklaşımı da önem taşıyor. AB'ne üye olmaya yönelik ilk girişimlerin ardından neredeyse 40 yıl geçmiş olmasına karşın, Türkiye'nin yaklaşım özellikleri bazı konularda neredeyse hiç değişmemiş durumdadır. Benzer bir olgu AB'nde de görülüyor. Tarih, böylece yeni olgularla sürekli çeşitlenerek, bazı konularda kendini tekrar ediyor.

Aşamalar içinde incelenecek bu kısa tarihçede, Türkiye solunun AB'ne karşı tutumu da ele alınacaktır.

1. BAŞLANGIÇTAN ANKARA ANLAŞMASI'NA

Türkiye, eğer Yunanistan -o zamanki adıyla- Ortak Pazar diye de anılan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üye olmak için başvurmasaydı, böyle bir şeyi ya hiç düşünmez ya da belki yıllar sonra -o da pek gönüllü olmayan biçimde- üyelik girişiminde bulunurdu.

AB, oluşmaya başladığı dönemden başlayarak Türkiye'de "dikkatle izlenmiş" ama üyelik konusu üzerinde pek durulmamıştı. Bunun başlıca iki nedeni vardı:

İlk olarak; o sırada Batı Avrupa ülkeleri ile sınırlı olan AB'nin başarı şansı oldukça zayıf görünüyordu. B. Avrupa'nın iki büyük ülkesi, Fransa ve İngiltere arasındaki uzlaşmazlık, AB'nin gelişimi için fazla olanak bırakmıyordu.

İkincisi; Türkiye, cumhuriyetin kuruluşundan başlayarak yerini Batı'da belirlemiş, bu tutumunu 1945 sonrasında iyice somutlaştırmıştı. ABD ile yakın ilişki kurulmuş, NATO'ya üye olunmuş, Kore'ye asker gönderilmiş, Soğuk Savaş'ta aktif bir taraf olarak yer alınmıştı. Batı'daki her önemli kümelene-meye ilgi gösteren ve dışında kalmamaya çalışan Türkiye, hem AB bu durumda olmadığından hem de en önemli ülke ve kuruluşla yakın ilişkide bulunduğundan, belli oranda rahattı.

Bu rahatlık 15 Temmuz 1959'a kadar sürdü. Yunanistan, Ortak Pazar'a başvurmuş ve Gümrük Birliği'ni istediğini belirtmişti. Bu, ilerde tam üye olunması için geçilmesi gerekli bir aşamaydı. Ankara'daki Dışişleri Bakanlığı'nda o sırada kimse "Ortak Pazar"ın ne olduğunu bilmiyordu, ancak Yunanistan üyelik için başvurduğuna göre dikkate alınması gerekiyordu.

"İşte kilit formül buydu: 'Türkiye Batı içinde yerini almalı ve Yunanistan'ı yalnız bırakmamalı.' Bugün dahi, AET'ye tam üyelik tartışması yapıldığında, dönüp dolaşıp geline temel gerekçe yine aynıdır: 'Yunanistan tam üye olarak AET'de istediği gibi hareket ediyor. Türkiye de Batı dünyasında yerini almalı ve Yunanistan'ı yalnız başına bırakmamalıdır.'"¹

Bu konuda 40 yıl sonra da değişen bir şey yoktur: Yunanistan ve Türkiye karşılıklı olarak birbirlerini izlemekte, bir taraf diğerrinin herhangi bir yeni yönelimine karşı hemen önlem almaya çalışmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu sona ermiş ama komşu iki ülke arasında imparatorluktan kalanın paylaşılması bitmemiştir. Kafkaslar'da ve eski Yugoslavya'daki çatışmalar dikkate alındığında, çatışmalı bir tarihsel mirasın sosyalizmde ne kadar biteceği tartışılabilir ama kapitalizm koşullarında bitmesinin zor, hatta olanaksız olduğu açıktır. Osmanlı'nın bitiş sürecinde oluşan devletlerin sınırları o anki uluslararası ortama ve güçler dengesine göre belirlendi. Bir kentin neden şu devletin değil de ötekinin sınırları içinde olduğunun başka açıklaması yoktur. İzmir ne kadar Yunansa, Selanik de o kadar Türktür. Osmanlı yıkılırken özellikle Balkanlar'da ve Ege'de bugün bile çözülemeyen sorunlar bıraktı. Buna Yunan kimliğinin oluşumunda Türklerin

1 M. Ali Birand, *Türkiye'nin Gümrük Birliği Macerası, 1959-1996*, Milliyet Yayınları, 1996, s.49.

(olumsuz) rolü ve tersi de eklenmelidir. Türkiye Cumhuriyeti devleti, Yunanistan'la yapılan savaşların ardından kuruldu.

İki ülke arasındaki çekişme ve birbirini kollama AB ile ilişkilerde de günümüze kadar sürdü.

Türkiye, Yunanistan'dan geride kalmamak için, inanılmayacak kadar kısa sürede -iki hafta- başvuru için hazırlandı ve 31 Temmuz 1959'da ortaklık için başvurdu. Bu arada gerekli yerlerden onay alınması da ihmal edilmemişti.

"... Türkiye, böyle bir girişimin ana müttefiki olan ABD ve NATO tarafından da olumlu karşılandığından emin olmak istiyordu. Özellikle AET'deki gelişmelerden endişe duyan ABD'nin onayını almayı gerekli görmüştü. Bu başvuru eğilimi, ilk kez onlara bildirildi. Olumlu yanıt alınması üzerine..."¹

Bu iki başvuru AET tarafından Eylül ayında yapılan bir toplantıda sevinçle kabul edildi. Sevincin nedeni, iki başvurunun Topluluk'un ciddi zorluklar yaşadığı bir dönemde yapılmış olmasıydı. Fransa'nın İngiltere'nin üyeliğini sürekli veto etmesi sonucu, İngiltere, birkaç ülkeyle birlikte, EFTA'yı kurmuş, Avrupa ikiye bölünmüştü. AET'nin "bir Batı Avrupa kulübü olarak kalmak" tehlikesi vardı. İki ülkenin EFTA'yı değil de AET'yi seçmiş olmaları, o sırada 6 üyeden oluşan Topluluk için başarı sayılıyordu. (Türkiye'nin bu seçimi bilinçli yaptığı söylenemez. Eğer Yunanistan başlangıçta EFTA'ya başvurmuş olsaydı, Türkiye de aynısını yapardı.)

Türkiye'nin o zamanki ekonomik durumuna bakıldığında AET'ye başvurunun düşünce düzeyinde bile şekillenmemiş olması gerekirdi. Türkiye, dünyanın en gelişmiş ülkelerinden bir bölümünün aralarında kurdukları Birlik'e üye olmak istiyordu ama bırakalım sanayileşmiş bir ülke olmayı daha sana-

1 İ. Tekeli-S. İlkin, a.g.e. c.1, s.127.

yileşme programı bile belli değildi. "Türkiye'nin AET dışında kalması durumunda mal ve işgücü satma olanakları, mali yardım sağlanması, AET kökenli özel sermayenin Türkiye'ye getirtilebilmesi gibi olanakların, hiç olmazsa bir bölümü, Yunanistan'a kayabilecekti"¹ ama buna karşı Türkiye ateşle oynamaktan da beter bir iş yapıyordu. Türkiye ekonomisi iflasın eşiğindeydi; büyük kamu maliyesi açığı ve enflasyon doruktaydı; zamanın Demokrat Parti hükümeti IMF ile anlaşmadan uluslararası piyasadan kredi bulamayacak duruma gelmişti. Temmuz 1958'de IMF ile anlaşma yapılmış, ardından devalüasyon gündeme gelmiş, bu sayede ciddi döviz sıkıntısı içindeki Türkiye bir miktar dış borç bulmuş ve borçlarının bir bölümünü de erteletmişti.

Türkiye için AET aynı zamanda yeni kredi bulma alanıydı. Türkiye'nin AB'ne bu yaklaşımı sonraki yıllarda da değişmeyecektir.

Türkiye'nin üyelik başvurusu B. Almanya tarafından açık olarak desteklendi. Bunun nedeni, "tarihsel dostluk bağları" değil, Soğuk Savaş'tır. İki Almanya'nın varlığı nedeniyle Batı Avrupa'da kapitalizmin sosyalizmle en ciddi ve doğrudan sorun yaşayan ülkesi B. Almanya'dır. Türkiye, NATO'nun güneydoğu ucudur. Soğuk Savaş'ın ileri bir karakoludur ve B. Almanya için sadece bu nedenle bile önemlidir. Almanya bu tutumunu Berlin ablukasının gerçekleştiği, Duvar'ın inşa edildiği 1960'lı yıllarda da sürdürecektir, AB içinde Türkiye'ye karşı özellikle "anlayışlı" olunması gerektiğini savunacaktır. Türkiye'nin -ekonomik durumuna bakmadan- Birlik'ten sürekli isteklerde bulunmasının ardında bu "stratejik önem" yatar. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle Batı'dan istediği birçok şeyi alabileceğini düşünmüştür, halen de düşünmektedir. Bu

1 a.g.e. s.127.

büyük isteğin -özel dönemlerde bile- hayal kırıklığıyla sonuçlandığını belirtmek gerekir. Türkiye önemliydi ama Batı ülkelerinin de kendilerine göre çıkar hesapları vardı. Türkiye hep öneminin gerektirdiğinden fazlasını istemiş, elde edemeyince kızmış, küsmüş ya da ne olduğunu anlamamıştır.

B. Almanya'nın tutumu en açık örnektir. B. Almanya, Avrupa'daki yumuşama politikasıyla birlikte AB içinde Türkiye'ye yönelik destekleme tutumunu biraz değiştirmiş, köklü değişiklik ise iki Almanya'nın birleşmesi ve sosyalizmin yıkılmasından sonra gelmiştir. Almanya için artık ön planda olan, Türkiye'nin eski stratejik önemi değil, bu ülkenin AB'ne girmesi durumunda kendisi için yaratacağı ek sorunlardır. Türkiye'nin AB ile 40 yıllık ilişki süreci, bir yönden Almanya'nın tutum değiştirme tarihi olarak da incelenebilir. Bu tarihin kısaca somutlanmasını sürdüreceğ olursak:

AB'nin başlangıç döneminde en önemli ekonomik uygulamayı, üye ülkeler arasında gümrük duvarlarının azaltılması, giderek tümüyle kaldırılması oluşturur. Bu, Türkiye'nin duymaya bile katlanamayacağı bir uygulamadır. Ülkede 1960'lı yıllarda esas gelişimini gösterecek olan montaj sanayisi yeni kuruluyordu. Ülkenin kalkınma (sanayileşme) planı henüz belli değildi ama yönelinen rota "ithal ikameci sanayileşme" idi. Bu, dayanıklı tüketim mallarının parçalarının dışarıdan getirilerek ülke içinde monte edilmesi ve pazara sürülmesi anlamına geliyordu. Bu tür bir sanayileşmede korumacılık esastır. Gümrüklerin indirilmesi, montajı yapılan malların daha iyi ve ucuz olarak ülkeye dolması ve söz konusu "sanayi"nin çökmesi anlamına gelir. Türkiye, bu nedenle, korumacılığı sürdürerek Birlik'e üye olmak gibi garip bir istekle üyelik görüşmelerine başlayacaktır. Türkiye'nin dış borçları ve genel ekonomik durumu hakkında yakından bilgilendikçe gözü kor-

kan karşı taraf ise, ek olarak himayeciliğin sürdürülmesi talebi de gelince bir dönem ne yapacağını şaşıracaktır.

Türkiye'nin talepleri iki maddede özetlenebilir:

"(i) AET, Türkiye'ye dış ticarete her türlü tahdidi tek taraflı kararlar koyabileceği yeter derecede uzun bir hazırlık dönemi tanınmalıdır.

(ii) Hazırlık Döneminde Türkiye'nin AET'ye yapacağı dış-satım, AET ülkeleri arasındaki gümrük tarife vb. indirim ve ayrıcalıktan 'aynen istifade' etmelidir."¹

"Benim özel durumum var, birşey vermem ama isterim" anlayışı başlangıçta bu kadar açık ifade ediliyordu.

1959-1963 döneminde Türkiye ile Topluluk arasında on görüşme yapıldı. Bu arada 27 Mayıs darbesinin olduğu, ülkenin Başbakanı da dahil üç kişinin idam edildiği, Talat Aydemir'in darbe teşebbüsünde bulunduğu, askeri yönetim ve idamlar sonucu Topluluk'la ilişkilerin biraz soğuduğu da düşünülecek olursa, oldukça yoğun bir dönem yaşandığı ortaya çıkar. Görüşmelerin özünü, Topluluk açısından Türkiye'nin istekleriyle verebilecekleri arasında denge kurma çabası oluşturur. Bu arada 9 Temmuz 1961'de Topluluk'la Yunanistan arasındaki anlaşmanın resmen imzalanması, iç politik sorunların yoğunluğuna karşın Türkiye yönetimini iyice telaşlandırdır. Bu dönemde Topluluk içinde Türkiye'ye özellikle olumsuz tutum takınan ülke Fransa'dır. Bu ülke, Türkiye'de seçimle işbaşına gelmiş bir yönetim olmadığından dolayı, görüşmelerin süresiz ertelenmesini istemektedir.

Seçim yapılır, hükümet kurulur ve 1962 yılında Türkiye, Fransa'dan üyeliği konusunda güçlük çıkarmamasını ister. Bu sırada cumhurbaşkanı olan De Gaulle'ün, dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e söyledikleri manidardır: "Ge-

1 a.g.e. s.130.

neral De Gaulle ise, Yunanistan'ın aksine Türkiye'nin büyük bir ülke olduğunu belirterek AT'na girmesinin şart olmadığını ileri sürmüştür.¹

Benzer bir değerlendirme 1990'lı yıllarda Almanya tarafından yapılacaktır. Türkiye'nin büyüklüğünden kasıt, AB için büyük sorunlar oluşturacak olmasıdır. Bu anlamda, AB'nin Türkiye'ye yönelik tutumunda yıllar içinde önemli bir değişiklik olduğu söylenemez. Değişen, sorunların çeşiti ve ülkesidir. Fransa, 1960'lı yılların başında Türkiye'deki askeri yönetimin "batılıların vicdanında uyandırdığı tepkilerden" söz etmekte, gerçekte ise, Yunanistan'ın yanı sıra esas olarak tarım ürünleri ihraç eden Türkiye'nin Birlik'e girmesini istememektedir. Tarım üretiminin ekonomilerinde önemli yer tuttuğu Fransa ve İtalya, o dönem Türkiye'nin en koyu karşıtı durumdadırlar. O zaman Fransa'nın söylediğini şimdi Almanya söylüyor. Alman karakterinin gereği olarak daha kaba ve açık konuşuyorlar. Almanya, AB üyeliği durumunda Türkiye'den er ya da geç gelecek büyük insan göçünün kendisine yönelmesinden ve bu ülkeye yapılacak büyük yardımın esas olarak kendi kasasından çıkmasından endişelidir.

Türkiye ve AB'ni "Gümrük Birliği"ne götürecekt ve ilerde tam üyelikle sonuçlanabilecek Ortaklık Anlaşması, 12 Eylül 1963'de Ankara'da nihayet imzalandı. Gerek Anlaşma, gerekse de imzalandığı tarih, Türkiye'nin geleceğinde önemli rol oynayacaktı ama o sırada kimse bunun farkında değildi. Sonraki yıllarda büyük önem kazanacak bir konu, Anlaşma'nın 28. maddesindeki bir belirlemeye de dikkat edilmedi:

"... Anlaşmanın işleyişı, topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlölüklerin tümünün Türkiye'ce üstlenilebileceği

1 a.g.e. s.171.

gözlendiğinde akit taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler."¹

Türkiye'nin tam üyeliği zannedildiği gibi bir hak olarak değil, bir olanak olarak formüle edilmişti.

Ortaklıkta ilk aşama hazırlık dönemidir. Türkiye ekonomisinin az gelişmiş yapısının (anlaşmada kibarca "özel durum" denilmiştir) ileri dönemlerde üstleneceği yükümlülüklerle hazırlanabilmesi için en az 5 yıl olan, 12 yıla kadar uzayabilecek bir hazırlık dönemi öngörülmektedir. Ankara Anlaşmasıyla Türkiye bir miktar kredi elde etti. Dört ihraç malına (tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) AB ülkelerinde gümrük indirimli kontenjan sağlandı. Türkiye'nin bu anlaşma ile ekonomik ve sosyal yaşamın birçok alanındaki politikalarında AB ile uyum sağlama yükümlülüğü altına girdiğine dikkat edilmedi. AB'ne giriş adımı atılarak "Avrupalı" olunmuş, Yunanistan yalnız bırakılmamış, biraz ihraçat kolaylığı sağlanmış ve kredi bulunmuştu. Bu kadarı yeterdi! Türkiye yöneticilerindeki "günü kurtarma" zihniyeti sonraki yıllarda çok az değişecektir.

2. ANKARA ANLAŞMASI'NDAN KATMA PROTOKOL'E

Bu dönem, 1963-1973 yılları arasını kapsar. Hazırlık dönemi bittiğinde -ya da Türkiye kendini yeni yükümlülükler için hazır hissettiğinde- "geçiş dönemi" başlayacaktır. Bu dönem için "katma protokol" adı verilen bir anlaşma yapılacaktır.

AB, 11 Mayıs 1966'da, öngörülenden daha kısa sürede üye ülkeler arasındaki gümrüklerin kaldırılmasına karar verdi. Birlik yavaş da olsa ciddiyet kazanıyordu. Türkiye, hazırlık

1 a.g.e. s.197.

sürecinin başlamasından 2.5 yıl sonra, geçiş dönemi için başvuru kararı aldı. Bu süre içinde ülkede AB'ne hazırlık için ciddi hiçbir adım atılmamıştı. Başvuru kararında ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durum dışında her faktör rol oynadı denilebilir. Bunların başlıcaları şunlardı:

a) Ülke sola kayıyordu. TİP, 1965 seçimlerinde 15 milletvekili çıkarmıştı. Üniversiteler, aydınlar, işçiler ve köylüler kayınıyordu. Cumhuriyet tarihinde ilk kez sol, kitlesel olarak ortaya çıkıyordu. Türkiye'de her şey sorgulanıyor, özellikle ABD ve NATO ile ilişkilerin gözden geçirilmesi isteniyordu. Bu ortamda AB ile bütünleşme doğrultusunda atılacak yeni bir adım, Türkiye'nin Batı'ya iyice bağlanmasını sağlayacak, anti-emperyalizmin ve III. dünyacılığın önünü bir oranda kesecekti.

b) Fransa, İngiltere'nin AB'ne katılımını yeniden veto etmişti. AB, zengin bir Batı kulübü görüntüsünden kurtulmak için Türkiye'nin taleplerine daha olumlu yaklaşabilirdi. Topluluk sürekli olarak yeni ülkelerle ikili anlaşmalar yapıyor, böylece Türkiye'nin elde ettiği tavizler anlamsızlaşıyordu. Türkiye'nin acele etmesi gerekiyordu.

c) 1967'de Yunanistan'da askeri darbe oldu. Albaylar Cuntası işbaşına geldi. AB, Yunanistan'la ilişkilerini dondurdu. Böylece, eğer acele ederse, Türkiye için Yunanistan'ı yakalama olanağı doğuyordu.

Türkiye sanayisi AB ile yakınlaşmaya hiç hazır değildi. Yüksek gümrük duvarları arkasında korunarak geliyordu. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Planlar, AB ile yapılan Anlaşma dikkate alınmadan, ithal ikamesine dayalı sanayileşme anlayışı temelinde hazırlanmıştı. Ama dönemin Başbakanı Demirel ve bazı yetkililer, AB ile yeni bir yakınlaşmanın Türkiye sanayisi için zorlayıcı olacağı inancındaydılar. Önce adım atılır, istim de arkadan gelirdi!

AB ile yeni sürece ilişkin pazarlık başladı. Türkiye yeniden AB organlarının toplantılarına katılmak istedi, üye olmadığı gerekçesiyle reddedildi. Böyle bir isteğin hiçbir haklılık taşımadığı hatta saçma olduğu düşünülebilir ama Türkiye istiyordu ve "özel statüde" bir ülke olduğuna inanıyordu. ("Özel" olma inancı sonraki yıllarda daha da artacaktır.)

AB, özellikle Türkiye'nin kendisinden alacağı malların geçiş süreci için öngörülen 22 yıl içinde nasıl serbestleşeceği- nin takvime bağlanması gereği üzerinde duruyordu.

"Gümrük vergilerini hem Türkiye, hem de AET'nin 22 yılı geçmeyen bir süre içinde yavaş yavaş kaldırmaları gerekiyordu. AET bu vergilerin hangi yıllarda, hangi oranlarda kaldırılacağı ve hangi ürünlere uygulanacağını şimdiden kesin listelerle saptanmasını istiyordu. Böylece Türkiye yavaş yavaş yapacağı indirimlerle 22 yıl sonunda AET'nin hiçbir ürününden vergi alamayacaktı."¹

Türkiye'de ise, başında Turgut Özal'ın bulunduğu Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) dahil hiç kimse, ülke ekonomisinin beş yıl sonra bile hangi durumda olacağını bilemiyordu. Söz konusu olan yetersizlik değil, ülkenin dengesiz ve çalkantılı durumuydu. Buna vurdumduymazlığı da eklemek gerekir. DPT'nin hazırladığı 22 yıl korunacak ürünler listesinde Türkiye'nin üretmediği ürünlerin yanı sıra Hacı Bekir lokumu ve makarna da bulunuyordu.

Türkiye, AB ile yapılan görüşmelerde tarımda inanılmaz isteklerini yeniledi ve reddedildi.

"... Tarımda isteklerinizi karşılamamıza imkân yok. Zira siz, Topluluğun kendi içinde uyguladığı rejimden daha da iyisini istiyorsunuz. 6'ların tarım politikasını yürütebilmek için yüklendiği mali yükümlülöklere girmeyecek, çeşitli disiplin-

1 M. Ali Birand, a.g.e. s.204.

lere uymayacak, ancak mallarınızı aynı koşullarda satacaksınız. Bu olamaz."¹

1969'da devlet içinde Dışışleri Bakanlığı-DPT arasındaki çekişme, tam bir komediye yol açıyordu. AB ile yapılacak görüşmelerde Türk tarafının neler isteyeceği, hangi noktaya kadar gerileyebileceği ve sonunda neyi kabul edebileceği hükümet tarafından saptanmış ve Brüksel'deki Türk delegasyonuna şifreyle bildirilmişti. Türkiye'nin bu "gizli" damgalı müzakere talimatı 27 Mart tarihli Resmi Gazete'de yayınlandı. Ortalık birbirine girdi ama bunu yaptıranlar bulunamadı. AB heyeti de bunu yeni bir görüşme taktiği sanarak iyice şaşırdı.

Devlet kurumları arasındaki çelişkinin ülkeyi dünyaya rezil etme düzeyine gelmesinin -sanırım- ilk örneği budur. Türkiye sonraki yıllarda bu alanda çok gelişecek ve 1990'lı yılların sonlarında yeşil pasaportun işportaya düştüğü, kırmızı bültenle arananların kırmızı pasaport taşıdığı, devletin her kesiminin ayrı bir çetesinin olduğu, bunların Avrupa ülkelerinde de faaliyet gösterdiği ve bazen birbiriyle çatıştığı düzeye ulaşacaktır.

Sonunda AB'nin öne sürdüğü "iyileştirilmiş koşullar" kabul edilerek 23 Kasım 1970'de Karma Protokol imzalandı. İki taraf da Protokol'ün hemen yürürlüğe girmesini istiyordu. Üye ülkeler parlamentosunda onaylanması uzun süreceği için hemen uygulamaya yönelik "Geçici Ticaret Anlaşması" imzalandı. "Uygulamanın başlaması ile Türkiye dışsatımında elde edeceği kolaylıklar karşılığında, dışardan aldığı mallarda, 12 ya da 22 yıllık listeleri göz önüne alarak, gümrük vergisini yüzde 10 ya da 5 oranında düşürecekti. Türkiye, uygulamanın başlamasından bir gün önce gümrük resimlerini yüzde

1 a.g.e. s.216.

120 oranında artırdı. Ertesi gün aldığı bir kararla eski oranları yeniden yürürlüğe koydu. Böylece yapacağı indirimleri yükseltmiş gümrük oranları üzerinden hesaplama hakkını elde etmiş oldu."¹

Türkiye'nin Karma Protokol'le ilgili ilk uygulaması böyleydi. AB'nin sonraki yıllarda Türkiye'nin verdiği sözlere hatta imzaladığı anlaşmalara güvenmemesi, bu örnekten hareketle, nedensiz değildir.

AB-Türkiye ilişkilerinin özelliği gittikçe değişiyor ve bu değişim Türkiye'nin aleyhine gerçekleşiyordu. İngiltere nihayet AB'ne girmişti. Bu EFTA'nın da büyük oranda dağılması, üyelerin AB'ne katılması ya da Birlik'le yakın ilişkisi olan ülkeler durumuna gelmesi anlamına geliyordu. AB sadece üyeler yoluyla değil, birçok ülkeyle yaptığı ikili anlaşmalarla da genişliyordu: Kuzey Afrika, İran, Latin Amerika ve olabilirse başka ülkeler. AB bu nedenle ABD ile sürekli çelişki içindeydi, çünkü ikili anlaşmalarla AB'ne bağlanan ülkeler ABD'nin sahasından büyük oranda çıkıyordu. AB dünyada yeni bir ekonomik güç olarak ortaya çıkıyordu, 1960'lı yıllarla kıyaslanamayacak kadar genişlemiş ve güçlenmişti. Türkiye ise halen kendisini "başvurusu sevinçle kabul edilen" bir ülke olarak görüyordu. AB tarafından Birlik dışındaki diğer Akdeniz ülkelerine benzer biçimde değerlendirildiğini anlamamak için oldukça direndi, sonra -şimdi bile tümüyle olmasa da- anlamak zorunda kaldı.

Katma Protokol'un imzalanmasının üzerinden iki yıl geçmeden, Türkiye anlaşmanın revizyonunu istedi. "O zaman neden imzaladınız?" sorusuna açık bir cevap vermek yerine, ülkenin AB ile ticaretinde sürekli açık verdiğini, bu durumda Birlik'in Türkiye'nin tarım ürünlerine daha fazla pazar sağla-

1 İ. Tekeli-S. İlkin, a.g.e. c.2, s.141.

ması gerektiğini savunuyordu. Hiç kimse, "Bu ülkede iki yıl sonra ekonominin ne durumda olacağı bilinemez" diyemiyordu. Aynı özellik sonraki yıllarda da sürmüş, yıllık enflasyon oranı hükümetler tarafından ancak büyük yanılgılarla önceden "bilinebilmiştir".

3. KATMA PROTOKOL'DEN 1980'E

Türkiye'nin AB ile ticareti sürekli açık vermektedir. Bu açık 1976'da 1383 milyon, 1977'de 1602 milyon, 1978'de 730 milyon dolardı.¹ Son yıl azalmakla birlikte açık sürekliydi ve ciddi boyutlardaydı. AB'ne göre bazı tarım ürünlerinde Türkiye'ye ek kolaylık sağlansa bile, bu açık kapanmayacaktı. Çözüm, AB kaynaklı özel sermayenin Türkiye'ye gelmesiydi. Bunun için de Türkiye'deki ilgili yasanın değiştirilmesi gerekiyordu. "1971'den sonra yabancı sermaye için getirilen, kurulacak şirketlerin yüzde 50'den az hissesine sahip olmak, tek başına bir Türk firması tarafından gerçekleştirilemeyecek büyüklükte yatırım yapmak, ileri teknoloji getirmek ve dışsatıma yönelik olmak gibi kısıtlamaların kaldırılması"² gerekiyordu.

Yeni uluslararası işbölümü buydu. Az gelişmiş ülkelerin -Türkiye az gelişmişliğin ön sıralarına yakın yerdeydi ama sonuçta bu kategori içindeydi- belirli sanayi dallarında uzmanlaşarak ihracata yönelmeleri, gerekli işletmelerin kurulmasında yabancı sermayenin doğrudan ya da ortaklıklar yoluyla önemli rol alması, ülkenin ucuz emek gücünün -Almanya gibi metropollere getirilerek değil- yerinde değerlendirilmesi. Türkiye ise yaptığı beş yıllık planlarla sanayileşmeyi hedefliyordu. Bundan kasıt, ağır sanayinin kurulmasıy-

1 a.g.e. s.210, 216, 238.

2 a.g.e. s.190.

dı. Ne var ki, dünyada ağır sanayi kavramı da değişmişti. Eskiden ağır sanayi olan demir-çelik, şimdi gelişmiş ülkeler için hantal, kazancı az, kurtulunması gereken bir yük durumuna gelmişti. Elektronik ve bilgisayar, yeni "ağır sanayi"lerdi.

Türkiye yönetimi dünyadaki genel ekonomik gelişmelerden, teknolojinin son durumundan, yeni uluslararası işbölümünden o kadar habersizdi ki, 4. Beş Yıllık Plan için AB'nden finansman sağlamasını istiyordu. Korumacılığa karşı olan AB, korumacılığı esas alan bir planın hayata geçmesi için kredi verecekti (!)

AB ile yapılan pazarlıklar sonucu Türkiye'nin Katma Protokol'den doğan yükümlülüklerinin 5 yıl ertelenmesi kabul edildi. AB bu kabulü kendi yükümlülüklerinin iki yönden dondurulması koşuluna bağlamıştı: Tarım ürünlerine gümrük indirimi ve işçilerin serbest dolaşımı da beş yıl boyunca dondurulacaktı. Biraz da kredi alan Türkiye'nin bunu kabul etmekten başka çaresi yoktu. Bu arada Yunanistan 1981 başından itibaren AB üyesi oldu ve böylece Türkiye'ye karşı ciddi bir öncelik elde etmiş oldu.

Türkiye yönetimlerinin bu sırada AB ile uğraşacak durumları yoktu. Milliyetçi Cephe koalisyonlarında her kafadan bir ses çıkıyor, AB'ne yönelik ortak bir yaklaşım oluşturulamıyordu. MSP ve MHP, AB'ne karşıydılar. MSP, AB'den çıkılmasını ya da Birlik'in sadece ekonomik bir olgu olarak kabul edilmesini istiyordu. Gerekçesi, Hristiyanlarla aynı devlet çatısı altında yer almamaktı. Erbakan birçok doğruyu içeren şeyler söylüyordu: AB sömürücüydü, Türkiye'nin sanayileşmesini engelliyordu, yapılan anlaşmalar Türkiye'nin aleyhineydi, AB ile sadece ikili anlaşmalar yapılmakla yetinilmeliydi.

MSP ve onun izleyicisi olan partilerin sonraki gelişme ve uygulamalarında da görüldüğü gibi, sorun "milli burjuva-

zi"nin emperyalizme karşı çıkması değil, burjuvazinin büyük ama henüz tekelleşememiş kesiminin emperyalizmle işbirliğinden yeterli payı alamamasıydı. MHP ise küçük ve orta burjuvazinin bir kesiminin, yabancı büyük sermayeden duyduğu korkuyu kullanmaya çalışıyordu.

Türkiye 1970'li yılların ikinci yarısında döviz darboğazına girdi. Dünyadaki petrol fiyatlarının yükselmesinin bunda payı vardı, ama asıl sorun ithal ikameci gelişme anlayışıydı. Montaj sanayisi -bazı parçalar artık ülke içinde yapılıyor olsa da- sürekli ithalata bağılıydı. İthalat sağlam döviz gerektiriyordu, bu da ancak ihracatla sağlanabilirdi. Türkiye'nin ihracatı yeterli döviz sağlayamıyordu. Ülke ekonomisi iflasın eşiğindeydi. Politik çatışmalar hızla tırmanıyor, bazı günler çıkan olaylarda 20 kişinin öldüğü oluyordu.

24 Ocak 1980 Kararları ekonomide çalışanların aleyhine önemli kısıtlamalar getirdi. Uygulanamadı, az çok normal bir yönetimle uygulanması mümkün de değildi. 12 Eylül darbesi geldi.

4. 1980'DEN GÜNÜMÜZE

12 Eylül 1980'den sonra birkaç yıl, "demokrasiye geçince tam üyelik için başvuracağız" denilmesine karşın, AB önemli oranda Türkiye'nin gündeminden düştü. Üyelik konusunun yeniden gündeme gelmesi 1980'lerin ikinci yarısındadır.

Türkiye, 24 Ocak Kararları ile sanayileşmekten, Batı'nın gelişim düzeyini yakalamaktan, muasır medeniyet seviyesine ulaşmaktan vazgeçmişti. Resmi söylemde ne kadar "dünyanın en güçlü ülkeleri arasında yer alacak Türkiye"den söz edilse de, Türkiye gerçekte yeni uluslararası işbölümündeki yerine razı olmuştu. Yerinin daha iyi olmasına çalışması, statüsünü değiştirmiyordu.

İç pazar için üretim yapan ithal ikameci sanayinin yerini, ihracata yönelik sanayileşme alıyordu. Devlet işletmelerinin özelleştirilmesinin gereğinden söz ediliyor, yabancı sermaye yasası değiştiriliyordu. Herhangi bir alanda dünya standartlarında üretim ancak yabancı sermaye ile birlikte yapılabilirdi. Türkiye ekonomisinin karşısına ciddi bir dış pazar sorunu çıkmaya başlıyordu.

Türkiye'nin çevresi pazar doluydu. Ortadoğu ve Karadeniz çevresindeki ülkeler vardı. Ne var ki, bu pazarların alım gücü istikrarsızdı. Dahası, satılan malın parasını almak da her zaman güvencede değildi. (Libya'daki Türk inşaat şirketlerinin tahsilat sıkıntısı gibi.) AB, Türkiye için bu kez başka bir önemde ortaya çıktı: Sürekli genişleyen, istikrarlı, kocaman bir pazar. Türkiye asil üye olarak bu pazarda yerini almalıydı.

Ne var ki, aradan geçen yıllarda köprülerin altından da çok sular geçmişti. AB için Türkiye artık istenen bir üye değil, ikili anlaşmalarla çevrede tutulması gereken bir ülkeydi. Herşeyden önce ekonomik durumu uygun değildi. Yeterince özelleştirme yaparak karma ekonomiden uzaklaşmamıştı. Büyük bir ülke olarak gelişme düzeyi AB'ne uygun değildi. Türkiye'nin üyeliğine özellikle AB'nin maliyecisi sayılan Almanya karşı çıkıyordu. Almanya'yı rahatlatmak için Türkiye'nin üyeliğini desteklemesi koşuluyla serbest dolaşımdan bir süre için vazgeçilebileceği söylendi ancak razı edilemedi. Almanya üyeliğin sonunda mutlaka serbest dolaşıma varacağını, aradan 5-10 yıl geçtikten sonra da Türkiye'nin ekonomik durumunda ve yüksek işsiz sayısında önemli bir değişme olmayacağını biliyordu. Türkiye'nin üyeliği demek bu ülkeden en az 5-10 milyon kişinin Avrupa ülkelerine -özellikle de Almanya'ya- dolması demekti. AB ülkelerinde işsizlik zaten büyük boyutlardaydı.

Türkiye çeşitli AB ülkelerinin başkentlerinde yaptığı nabız yoklamalarından olumsuz sinyaller almasına karşın, 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusu yaptı. Başvuru, Komisyon'a havale edildi. Bu arada 12 Eylül 1980'den sonra Avrupa Parlamentosu'yla dondurulan ilişkiler yeniden gelişmeye başladı. Karma Parlamento Komisyonu kuruldu. AB, Türkiye'nin başvurusunu Berlin Duvarı yıkıldıktan 1.5 ay sonra, 18 Aralık 1989'da yanıtladı: Ne Türkiye ne de AB tam üyelik için hazır değildir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni geliştirmesi yerinde olur. Bu karara karşı Türkiye'de büyük bir tepki ortaya çıkmadı. Hükümet yetkilileri de AB'ne üye olamayacaklarını biliyorlardı, sorun üyeliğin gelecekte garantiye alınması için takvime bağlanmasıydı.

Sonraki birkaç yıl içinde AB ile çeşitli görüşmeler yapıldı. Gümrük Birliği (GB), Türkiye için Ankara Anlaşması'ndan doğan bir haktı. AB, bu anlamda, yeni hiçbir şey vermiyor ama Türkiye'nin tam üyeliğini belirsiz bir geleceğe erteliyordu. "GB'ne ulaşan ülke gelecekte mutlaka tam üye olur" deniliyordu ama bu söz bugünün koşullarında söylenmişti. Beş yıl sonra başka bir şey de söylenebilirdi. Türkiye, buna rağmen, kısa erimde aleyhine olan GB'ne girdi. AB tarihinde nimetlerinden yararlanmadan GB'ne giren ilk ülke oluyordu.

GB, Avrupa Parlamentosu tarafından 13 Aralık 1995 günü onaylanarak kabul edildi. 1 Ocak 1996'dan başlayarak da uygulamaya girdi.

GB ile Türkiye kısa erimde tekstil satışında yeni olanaklar elde edecek, AB ise daha geniş olanaklarla ülke pazarına girebilecekti. Türkiye'nin avantajları uzun vadede ortaya çıkacaktı.

Türkiye sonraki yıllarda da her fırsatı kullanarak AB'ne üye olmaya çalışmaktan kaçınmadı. T. C. yetkilileri, GB teo-

rik olarak kendilerine gelecekte tam üyelik olanağı sağlasa da, kimlerle danssettiklerini biraz olsun anlamışlardı. AB, kendi içinde özellikle diğer ülkelerle ilişkilerde tam bir birlik sağlayamamış olsa bile, ayrılıkları keskinleşmeyen, ortak çıkarları söz konusu olunca birlikte hareket eden, dünyanın en güçlü devletlerinden bir bölümünün çekirdeğini oluşturduğu bir yapıydı. Türkiye'nin pazarlık şansını iyice azaltacak kadar güçlüydü ve giderek güçleniyordu. Geçmişteki örneklerde de görüldüğü gibi, bugün bir konuda söz verilmesi, gelecekte o sözün tutulacağı anlamına gelmezdi. Burada sadece güncel ve görülebilir bir gelecekteki politik durum, çıkarlar ve güç belirleyicidir.

İlginçtir, AB konusunda oldukça gerçekçi değerlendirmeler yapan Mehmet Ali Birand bile, kitabının sonunda, GB'ni önemli bir başarı olarak sunmakta ve böylece Türkiye'nin AB'ne giriş yolunun kapanamayacak biçimde açıldığını belirtmektedir. Oysa ki, bu GB bildiğimiz GB bile değildir. "Türkiye-AB Gümrük Birliği sadece sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerini içermektedir. Bu açıdan, GB, Roma Anlaşması'ndan olduğu kadar genel kuraldan da ayrılmaktadır, çünkü üretim faktörlerinin serbestliğinden, hatta işçilerin serbest dolaşımından dahi bahsedilmemektedir. Gümrük Birliği ne tarım ürünleri, ne de AB Tarım Politikası'nın benimsenmesi olasılığını kapsamamıştır."¹

1997'de AB'ne üye olacak yeni adaylar belirlenecekti. Adaylar iki gruba ayrılmıştı: Yakın dönemde üyeliğe kabul edilecek olanlar ve görünebilir bir gelecekte üye olacaklar. İkinci grupta yer alanlar için üyelik daha zordu ama en azından -biraz uzak da olsa- gelecekteki üyeler listesine alınıyor-

¹ Süreyya Yiğit, *Buradan Sonsuza Türkiye, Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği*, "Türkiye Avrupa'nın Neresinde?" içinde, Ayraç Yayınları, 1997, s.74.

lardı. Türkiye ilk listeye olmasa da ikincisine girmek için çok uğraştı olmadı. İkinci listede Bulgaristan ve Romanya bile vardı, ama Türkiye yoktu. GB'nin AB'ne üye olmak için yetmediği açık olarak anlaşıldı. GB -biraz geç de olsa- sorgulanmaya başlandı ama yapılacak bir şey de yoktu. Türkiye gitmeye kalkarsa, AB telaşlanmış gibi görünür, küçük tavizler verir, Türkiye sonuna kadar dayatırsa da, "Git," derdi. Onun için bağıırıp çağırıp ama sonunda da boyun eğip gitmemek gerekliyordu.

Türkiye, NATO'daki konumunu AB'ne karşı kullanmaya çalışmış, bunda da başarılı olamamıştı. Türkiye, GB üyesiydi, Körfez Savaşı'nda Batılılar'ın askeri üssü olarak görev almış, Irak'a yönelik ambargoya katılmıştı, bu bağılılık ve özverisinin karşılığını görmeliydi. Zamanın Başbakanı Çiller her zamanki blöf politikasını uyguladı ve "Türkiye'nin gerekirse NATO'nun doğuya doğru yayılmasını veto edeceğini," duyurdu. Üç yeni ülke (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan) AB ile birlikte NATO'nun da aday üyeleri oluyorlar ama Türkiye'nin AB üye adayları arasında adı geçmiyordu. Çiller'e yanıtı ABD Dışışleri Bakanı Albright verdi ve "Türkiye ile veya Türkiye'siz NATO'nun doğuya genişleyeceğini" söyledi. NATO bile bu yanıtı verdikten sonra, Türkiye'ye kendisinden istenileni yapmak düşüyordu. Öyle de yaptı, genişlemeyi onayladı.

5. TÜRKİYE NEDEN AB'NE ALINMIYOR?

Türkiye'nin görülebilir bir gelecekte -en az on yıl hatta daha fazla- AB'ne alınmamasının, ülkenin kötü ekonomik durumuyla sınırlı olmayan nedenlerinin olması gerekir. Bulgaristan ve Romanya'nın da ekonomik durumları hiç iyi değildir ama bu ülkeler ikinci aday üye listesine alındılar. Türkiye'nin

ekonomik durumunun, iç pazarının büyüklüğünün ve stratejik öneminin bu ülkelerden daha iyi olduğunu söyleyen Türkiye yöneticileri haksız değildir. Özellikle Almanya'nın, Türkiye'nin üyeliğine şiddetle karşı çıkmasının başka nedenlerinin olması gerekir.

Türkiye neden görünebilir bir gelecekte AB üyesi olamıyor? Nedenleri şöyle sıralanabilir:

Birincisi; emperyalist ülkeler yüzyılların deneyimine sahip büyük güçler olmalarına karşın her şeye güçleri yetmez, gelişmeler planladıkları gibi olmayabilir. Bu gerçek ABD için olduğu kadar AB için de geçerlidir. 1990'lı yılların başından beri ABD ve AB'nin karşısındaki en önemli sorun, Doğu Avrupa'yı Rusya'nın etkisinden kurtarmak, buradaki ülkeleri kendi egemenlik alanları içine almaktır. AB ve ABD, bu konuda, ortak olmasa bile paralel davranmaktadır.

Türkiye, NATO için halen önemli bir ülkedir. Büyük, vurucu gücü yüksek ve 14 yıllık savaşta deneyim kazanmış bir ordusu var. Topraklarında, Irak dahil Ortadoğu'ya yönelik bütün operasyonlar için ABD tarafından kullanılabilecek üsler bulunuyor. Orta Asya'daki petrol ve doğal gazın Batı'ya ulaştırılmasında kullanılacak boru hatlarının geçebileceği önemli bir stratejik konumda bulunuyor. AB ve ABD sermayesi için Ortadoğu ve Orta Asya pazarı için uygun bir sığırama noktasında bulunuyor. Türkiye'nin önemli sorunları olmakla birlikte, ek olarak iç pazarı geniş, el emeği ucuzdur. Yabancı sermayeye her türlü olanak sağlanmaktadır. Türkiye yıllarca Batı'ya bağlı kalmış ve bunu çeşitli kereler açıkça göstermiştir. AB ile kuruluş yıllarından beri ilişki içindedir. Türkiye'nin bu durumda AB üyeliğini istemek hakkı vardır. Ne çare ki, öncelik başka yerdedir.

Doğu Avrupa'nın Batı etkisine alınması uzun ve oldukça masraflı bir süreçtir. Üç küçük ülkenin NATO'ya katılması,

orduların eski Kızıl Ordu standardından çıkarılarak yeni standartlara uygun duruma getirilmesi, hem bu ülkeler hem de NATO için önemli harcamaları gerektirir. AB bu ülkelere (ek olarak Slovenya ve Estonya'ya) gelişme yardımı, kredi, borç vb. yollarla önemli oranda para akıtmak, ayrıca yatırım yapmak durumundadır. Bunların bir bölümü geçtiğimiz yıllarda yapıldı, ancak büyük bir yüzölçümüne sahip olmayan eski DAC'nin bile birçok yönüyle yeniden düzenlenmesinin Almanya ekonomisini nasıl sarstığı hatırlanacak olursa, altına girilen ekonomik yükün boyutu anlaşılır. Bu koşullarda büyük olanakların öncelikli alana bile ne kadar yeteceği belirsizdir.

İkincisi; Doğu Avrupa olabildiğince hızlı egemenlik kurulması gereken bir alandır, çünkü Rusya'nın ve bu bölgedeki gelişmelerin sonucunda elden kaçabilir. Türkiye'nin ise bir yere gitme olasılığı yoktur. Ülke Batı'ya bağlıdır, politik yaşamda önemli yeri olan ordu bu bağlılığın güvencesidir.

Rusya'da ne olacağı -son ekonomik krizin de gösterdiği gibi- belli değildir. Bu ülke yeniden sosyalist olmasa bile, güçlendiği oranda değişik alanlarda etkinliğini yaymaya çalışacaktır. Bu alanların başında Doğu Avrupa ülkeleri gelir.

Rusya'da ne olursa olsun, daha uzun bir süre Doğu Avrupa'da -Batı egemenliğinin kurulması için gerekli- istikrar, Rusya'daki istikrara bağlıdır. ABD, AB ama özellikle Almanya, bu nedenle, Rusya'daki durumla yakından ilgilidir. 1989 sonundan 1997 sonuna kadar Almanya bu ülkeye, kredi ve borç olarak toplam 78.3 milyar dolar vermiştir. Rusya'nın 171.1 milyar dolarlık dış borcunda en büyük pay sahibi Almanya'dır.¹ Gelişmelerin gösterdiği kadarıyla bu borcun önemli bir bölümünün ödenmesi hayli kuşkuludur. Rusya hiç

1 Jungle World, Nr.35, 26.8.1998, s.6.

durmadan ve büyük miktarlarda para istemekte, Batılı ülkeler koşullar ileri sürerek (en önemli koşul, kapitalist reformlara devam edilmesidir) istenildiği kadar olmasa da yüklü bir miktarı vermektedirler. Bu para büyük oranda üretim ve yatırıma değil cari harcamalara gitmekte, bir bölümü de doğrudan mafyanın eline geçmektedir. ABD, AB (özellikle Almanya) için Rusya'da "dost" bir yönetimin işbaşında bulunması şu anda her şeyden önemlidir.

Rusya'dan ayrı olarak Doğu Avrupa ülkelerinde de "istenmeyen" gelişmeler ortaya çıkabilir. Polonya'da komünistler son derece zayıf. Macaristan'daki seçimlerde yüzde 5 barajını aşamadılar. Çek Cumhuriyeti'nde ise üçüncü büyük parti oldular. (Slovakya'da da benzer bir durum var.) Bulgaristan'da da komünistlerin güçlü olduğu biliniyor. Şimdilik tehlike yok çünkü partiler sosyalist bir çıkış konusunda açık değiller, ama komünistlerin gücü halkın bir kesimindeki kapitalizme karşı hoşnutsuzlukla birleşir, uluslararası ortam da biraz uygun olursa, ne olacağı bilinemez. Doğu Avrupa, bu nedenle, öncelikle egemenlik kurulması gereken bir alandır.

Kısacası şimdi kimsenin Türkiye ile uğraşacak durumu yok. Batı'ya bağlı bu ülke verilenle yetinip, bağlılığını sürdürmelidir.

Üçüncüsü; Almanya'da ve diğer AB ülkelerinde çok sayıda işsiz var. Bu sayı -hükümetler tarafından verilen çeşitli sözlerle ve yapılan uygulamalara karşın- artıyor ya da ancak geçici olarak azalıyor. Üretime gittikçe daha fazla uygulanan yeni teknolojiler toplumdaki insanların bir bölümünü "gereksiz" kılıyor. Tekelci sermaye -ücretler aynı kalmak koşuluyla- hıfızlık çalışma süresinin kısaltılmasına yanaşmıyor. Israr etmeleri durumunda sendikaları işgücünün ucuz olduğu başka ülkelere gitmekle tehdit ediyor. Bu nedenle, özellikle Almanya'da toplu sözleşmelerde "sıfır" -ya da buna yakın zam- iş-

yerinin kapatılmaması veya işçi sayısının azaltılmaması koşuluyla kabul ediliyor. Sendikalar tümüyle savunma durumundadır. Ücret zammından çok işyerini korumak ön plana çıkmıştır.

Bu koşullarda işsizi bol Türkiye'nin -başlangıçta serbest dolaşım uygulanmasa bile- görünebilir bir gelecekte AB üyesi olması düşünülemez. Üyelik durumunda Türkiye, Yunanistan ve İspanya'ya verilenin çok üzerinde ekonomik yardıma da hak kazanacaktır. Bu da üyeliğinin istenmemesi için bir başka nedendir.

Dördüncüsü; ülkede 14 yıldır süren savaştır. Bu savaş belirli oranda AB'ne -özellikle Almanya'ya- taşınmıştır. (Sadece bu ülkede 400 bin Kürt yaşamaktadır.) Türkiye'nin üyeliği durumunda, AB, Kürt sorununda doğrudan taraf durumuna gelecek ve savaş -çeşitli biçimlerde- Avrupa'ya daha da fazla taşınacaktır.

AB bu savaşta doğrudan taraf olmak istemiyor. AB ülkeleri Yugoslavya örneğinde politik birliklerinin ne kadar zayıf, dış politikada ortak tavır almalarının ne kadar zor olduğunu gösterdiler. Sonuçları Ortadoğu'da sınırların yeniden çizilmesine kadar gidebilecek bir savaşa, kesinlikle doğrudan karışmak istemiyorlar. Türkiye hükümetlerinin istediği gibi, "terörizme karşı savaş" söylemi çerçevesinde destek veriyorlar ama Kürt halkının haklarının tanınmasını ve hükümetlerin akılsız politikaları sonucu işin bu duruma geldiğini de sık sık belirtiyorlar.

Türkiye'deki ağır insan hakları ihlalleri de -öne çıkarıldığı kadar olmasa da- AB'ne üyelik önündeki engellerden biridir.

Beşincisi; AB ülkelerindeki Türkiyelilerin durumudur. AB ülkelerinde yaklaşık üç milyon Kürt ve Türk yaşıyor. Bunların üçte ikisi Almanya'dadır. Türkiye, 1990'lı yıllarda bu kitle

içinde örgütlenmeye hız verdi. Amaç, AB üyesi ülke hükümetlerine -özellikle de Almanya'ya- içerden de baskı yapmak, ülkenin Türkiye'ye yönelik politikasında etkili olmaktır. Bu yılın Eylül ayı sonunda yapılacak genel seçimlerde 160 bin kadar Türkiye kökenli Alman vatandaşı oy kullanacak. Gelecek seçimlerde bu sayının yarım milyona çıkacağı tahmin ediliyor. Almanya'da Türk lobisi, henüz kurulmamış olmakla birlikte, belirli bir güce ulaştı. Türkiye, Almanya'da artık bir iç politika sorunu durumundadır.

Hiçbir aday üyenin böyle bir durumu yok. Almanya, Türkiye'nin ülkesindeki etkinliğini kırmak ve/veya yönlendirmek peşindedir. Bu konuda önemli adımlar atmadan Türkiye'nin AB üyeliğini onaylaması beklenemez.

Son olarak; Türkiye'nin AB ile ilişkili olduğu yıllar boyunca oldukça dengesiz bir politika izlediği, iç istikrara bir türlü kavuşamadığı, anlaşmalar imzalayıp ardından düzeltme istediği, bu nedenle de AB'nde yeni dengesizlikler yaratmak için üye olarak istenmediği eklenebilir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ, DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI

AB kendini, demokrasi ve insan hakları temeli üzerinde kurulmuş bir birlik olarak tanımlar. Bununla birlikte iç işleyiş kuralları, Avrupa Parlamentosu'nun düşük işlevi, Maast-richt gibi Birlik'e üye ülkelerin halklarının yaşamında son derece önemli olan bir anlaşmanın bazı ülkelerde halkoyuna sunulmaması gibi demokrasiden uzak birçok uygulama da yine AB içinde vardır. İnsan hakları genel bir kavram olarak kullanılmaktadır. İçeriği; işkenceye karşı olmak, fikir özgürlüğü, seyahat hakkı vb. bilinen maddeler olsa gerektir. Örneğin, çalışma hakkının bir insan hakkı olduğu, AB'nde kabul edilmektedir. Edilseydi, çok sayıda işsiz olduğu AB ülkeleri insan haklarından sınıfta kalırdı. Benzer bir durum yeterli bir konutta yaşama hakkı için de geçerlidir.

Kendimizi AB'nin dışarıya -özellikle Türkiye'ye- karşı demokrasi ve insan hakları konusundaki tutumuyla sınırlandırılm. İlk örnek, 12.Mart 1971'deki muhtırayla ilgilidir.

AB, Türkiye'de ordu muhtırasıyla hükümetin istifa ettirilmesi karşısında hiçbir tavır almadı. Parlamentonun kapatılmamış olması önemli oranda durumu hafifletici bir etki olarak değerlendirildi. 2 Nisan 1971'de Ankara'da yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye, eleştiriyle değil anlayışla karşılaştı. Bu durum karşısında dönemin Dışişleri Bakanı Osman Olcay, "Memleketimizde önemli bir değişim anında bulunduğumuz şu sırada, bize özel bir anlayış gösterildiği intibaindayım. Bu Türkiye'ye olan güvenin ve Türkiye'nin Batı dünyası içindeki yerinin bir kere daha ne kadar büyük sempati ile karşılandığının tezahürüdür"¹ dedi. "

AB kendini "demokratik ülkeler bloku" olarak gördüğünden, parlamenter çoğulcu demokrasi kurallarının işlemediği ülkelerle ilişki kurmuyordu. 1967'deki Albaylar Cuntası'ndan sonra Yunanistan'la ilişki bu nedenle kesilmişti. Ama, Yunanistan, yine de, AB'nin sağladığı olanaklardan yararlanıyordu. Karşılıklı anlaşmaların AB tarafından tek taraflı iptali söz konusu değildi. Türkiye görüntüyü koruduğundan ilişkilerin dondurulmasına da gerek kalmadı.

Brüksel'de bir sohbetimizde, 12 Mart darbesi sonrasında yurtdışına çıkmak zorunda kalan Doğan Özgüden anlatmıştı: "Türkiye'de yoğun olarak işkence yapılıyordu. Bulabildiğimiz bütün bilgileri, kime nasıl işkence yapıldığına kadar bir dosyada topladık. Avrupa Parlamentosu'na gittik. Şimdi oldukça tanınmış olan bir kişi dosyayı okudu ve 'Bu işkenceler komünistlere yapıılıyor, değil mi?' diye sordu."

Bu soru AB'nde tipik olan bir anlayışı yansıtır. İşkence bazen gerçekten, bazen usulen protesto edilir. Komünistlere

1 İ. Tekeli-S. İlkin, a.g.e., c.2, s.142.

yapılıyorsa bazen ses bile çıkarılmaz, ya da konuşulur ama resmi olarak bir şey yapılmaz.

Almanya'da Almanya Komünist Partisi üyeleri, parti yasal olduğu yıllarda bile öğretmen, postacı vb. mesleklerde çalışmazlar, yani kamu görevlisi olamazlardı. Almanya'da bazı eyaletler sosyalizm yıkıldıktan sonra da bunu uygulamaya devam ettiler. KP üyesi oldukları anlaşılınca öğretmenlikten atılanlar, AB mahkemelerinde yıllarca uğraştıktan sonra haklılıkları doğrultusunda bir karar çıkarabildiler.

Türkiye'de 12 Eylül 1980'de parlamento kapatıldı ve kitle-sel tutuklamalar başladı. İlk tepki Avrupa Komisyonu'ndan geldi. Komisyon, "insan haklarına tam anlamıyla saygı gösterileceği ve demokratik kuruluşların kısa sürede yeniden kurulacağı ümidini" açıkladı. Bundan daha ılımlı bir tepki herhalde olamazdı. 15 Eylül günü AB ülkeleri dışışleri bakanlarından oluşan Konsey toplandı. Burada Almanya Dışışleri Bakanı Genscher şu değerlendirmeyi yaptı:¹

"Türkiye'de 12 Eylül öncesinde demokrasi yoktu, şimdi demokrasi başladı." Ardından şunları söyledi: "... Türk ordusunun demokrasiyi kurtarmak için geldiği ortadadır. Dünya üzerinde askeri darbenin otomatik olarak demokrasinin sonu diye niteleyemeyeceğimiz tek ülke Türkiye'dir. Bu nedenle Türk ordusunun bu geçici dönemine destek vermeliyiz."

Danimarka, Fransa ve Hollanda Dışışleri Bakanları ise, "Yunanistan'da askerler yönetime el koyduklarında, hemen AET komisyonu ilişkilerin dondurulmasını önermiş ve biz de kabul edip Yunanistan'la ilişkileri askıya almıştık. Bugün ise neredeyse tebrik edeceğiz askerleri. Haksız bir yaklaşım bu..." dediler.

"Askeri müdahaleyle birlikte Türkiye, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne başvurmuş ve 15. maddeyi işletmişti.

1 Bu konuyla ilgili alıntılar için bkz. M. Ali Birand, a.g.e. s.367-70.

Buna göre, savaş durumunda veya devleti tehdit eden bir gelişme karşısında, üye ülkenin olağanüstü durum ilan edip Konsey'in kurallarına belirli bir süre uymama hakkı olmaktadır."

Yunanistan'daki cunta bunu nedense düşünememiş, Avrupa Konseyi de kendisine hatırlatmamıştı(!).

Son yıllarda hükümet yetkilileri ve basın tarafından "AB'nin Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı kayırdığı" iddiası sık sık dile getiriliyor. Bu bir oranda doğrudur ve nedeni de açıktır: Yunanistan üye, Türkiye değildir. Birlik doğal olarak üyesine öncelik tanımaktadır; ama iki ülkenin de üye olmadıkları yıllarda, Türkiye, Yunanistan'a göre bazen önemli oranda kayırılmıştır. 12 Eylül'ün hemen sonrasında AB'nin Türkiye'ye gösterdiği "anlayış" inanılmaz boyutlardadır. Bu "anlayış", AB'nin başlangıçtaki kuruluş amacına uygun olarak, komünizm tehlikesine karşı, SSCB'ye karşı önemli bir ileri karakol olan Türkiye'nin iç yapısının sağlamlığı için gösterilmektedir.

Türkiye ne kadar çabalasa, AB'ne bile girse, nüfusu ve yüzölçümüyle Birlik'in en büyük ülkeleri arasında olduğu zaman bile "büyük ve az gelişmiş" belirlemesinden kurtulamayacaktır. Buradaki az gelişmişlik sadece ekonomiyi değil, kurumsal işleyişi ve demokratik gelenekleri de kapsar. AB dışında kaldığı sürece kendisine "ikinci sınıf ülke" muamelesi yapılmasından şikayetçi olan Türkiye, benzer bir durumla Birlik içinde de karşılaşacak.

"Bizde olamaz ama Türkiye'de olabilir" anlayışı birçok konuda geçerlidir. Türkiye'ye gösterilen "anlayış" da bu çerçevede şekillenir. Örneğin 1982 Anayasası'nın halkoylamasına sunulup onaylatıldığı dönemde, Almanya'da CDU Genel Sekreteri olan Geissler şöyle bir değerlendirme yapmıştı: "Böyle bir anayasa Almanya'da gündeme gelse olay çıkar ama

Türkiye'de olabilir." Danışma Meclisi'nin açılması, yeni anayasa, bazı parti ve politikacıların yasaklanarak seçimlere girdilmesi gibi uygulamalar, AB tarafından "yetersiz ama olumlu gelişmeler" olarak değerlendirildi.

AB'nin 12 Eylül 1980 sonrası dönemde Türkiye'ye tavır almaya başlaması DİSK ve Barış Derneği davalarıyla başlar. Bunda, Avrupa sendikalarının ve o yıllarda Avrupa ülkelerinde oldukça güçlü olan Barış Hareketi'nin de payı vardır. AB, Türkiye'ye yapılan ekonomik yardımı askıya almış ve ülkede genel seçimler yapıp TBMM kuruluncaya kadar Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun Avrupa Parlamentosu kanadını iptal etmişti. Ama, "Askeri müdahalenin başladığı 1980 Eylül'ünden bu yana tüm eleştirilere ve tehditlere rağmen Avrupa, Türkiye'yi organlarının hiçbirinden çıkartmamış veya çıkartmamıştı. Özellikle Avrupa Konseyi, bütün baskılara rağmen Ankara'nın üyeliğini Parlamenter Assamblesi'nde sadece askıya almış, ancak hükümetler kanadından -Yunan cuntasına yapılanın aksine- atılmasını önermemişti. Avrupa (AET) Parlamentosu da, ilişkileri askıya almış, ancak katma protokol veya Ankara Anlaşması'nı feshetmek gibi dramatik girişimlere başvurmamıştı."¹

Cunta yönetimi altında Yunanistan'a "haksızlık" yapılmış, Türkiye ise kayırılmıştı. Bu kayırmada Türkiye'deki çatışmaların boyutlarının Yunanistan'a göre çok fazla olması, ülkenin AB çevresi ve NATO'dan kopma olasılığının fazla olması önemli bir faktördür. Diğer önemli faktör ise, Yunanistan'daki darbenin ardından ülkenin -sağ dahil- çeşitli politikacıları ve sanatçılarının -Theodorakis gibi- Avrupa ülkelerine gidip, ülkelerindeki askeri yönetime karşı savaş açmalarıdır. AB, Yunanistan'daki Albaylar Cuntası'na ciddi tepki göster-

1 a.g.e. s.389.

meseydi eğer, Avrupa ülkelerindeki çeşitli kitle örgütlerinin, sanatçıların, bazı politikacı ve yayın organlarının ciddi baskısı altında kalırdı.

Türkiye için ise durum farklıdır. AB organlarının en ciddi tutumu aldığı dönemlerde bile "demokrasiye dönüş" ve "insan haklarının iyileştirilmesi" konularında takvim belirlenmesi istenmiş, takvim yeterli bulunmasa da "olumlu" görölmüş-tür.

Benzer bir durum sonra da sürdü. 141-142. maddelerin kaldırılıp yerine Terörle Mücadele Yasası'nın gelmesi, bu yasanın bazı maddelerinin düzeltilmesi hep "olumlu gelişmeler" olarak göröldü. Bu konuda işleyiş genellikle şöyledir: Avrupa Parlamentosu bir konuda -diyelim DEP milletvekillerinin tutuklanması, ya da yazıları nedeniyle hapse giren insanlar hakkında- tepki gösterir. Türkiye yönetimi önce "işçilerimize karışılıyor" diyerek biraz homurdanır, sonra kişi hak ve özgürlükleriyle ilgili yasalarda iyileştirmeler yapılacağını ilan eder. Küçük bazı değişiklikler yapılır. Birkaç kişi -kısa süre sonra yeniden hapse girmek üzere- tahliye olur. AP ve AB organları Türkiye'de "olumlu gelişmeler"den sözeder ve bir sonraki "tepki" ve "iyileştirme"ye kadar işler böyle gider.

Türkiye'deki demokrasi eksikliği ve sürekli insan hakları ihlallerinin ülkenin AB'ne üye olmasının önündeki en önemli engellerden birisi olduğunun söylenmesi, gerçeği ve görüntüyü birlikte içerir. AB ülkelerinde de insan hakları ihlalleri var, ancak bunlar genel görüntüyü bozacak düzeyde değildir. Türkiye'de çok kullanılan bir deyimle "münferit olaylar"dır, "devlet politikası değildir, devlet memuru bazı kişiler tarafından yapılmıştır". Bunlar hakkında soruşturma açılır, bazen ceza da verilir ve olay kapanır. Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ise "münferit" kapsamı için fazlasıyla büyüktür. İşken-ce, gözaltında kayıplar, faili meçhul infazlar konusunda bu

kadar çok olay ve iddianın olduğu ÷lkede, yapılanların devlet politikası olmadığı iddia edilemez, edilse de kimse inanmaz. Türkiye'de ağır insan hakları ihlalleri görüntüyü, hiçbir toleransın düzeltmeyeceği kadar fazla bozmaktadır. Gerçek olan yan budur.

Diğer yandan, AB'nin Türkiye'deki demokrasiyle fazla ilgilendiği söylenemez. İlgilenir gibi görünmesi, işin görüntü yanısıdır. Türkiye'den istenen, demokrasi eksikliği ve insan hakları ihlalleri konusunda, kendisi için hayli geniş tutulan sınırlar içinde kalmasıdır. AB'nin görüşüne göre; Türkiye farklı bir ÷lkedir, orada demokrasi ve insan hakları kavramı biraz başka türlü olabilir. Sorun bu biraz'ın oldukça fazla olmasından kaynaklanıyor. Demokrasi ve insan hakları konusunda Türkiye'nin görüntüsü bile oldukça bozuktur.

AB ile ilişkinin Türkiye'deki çeşitli anti-demokratik uygulamaları biraz engelleyeceği, Türkiye yönetimleri aleyhine dava açılabilceği ve bunun belirli bir baskı unsuru oluşturacağı doğrudur. Sadece bunu abartmamak gerekir. AB, Türkiye'de demokrasinin gelişmesinin, insan hakları ihlallerinin iyice azalmasının güvencesi değildir. ÷lkemizin yakın tarihinde önemli olaylardaki tutumu da bunu açıkça göstermektedir.

Son olarak, sosyalizmin yıkılmasının Türkiye'nin Batı'daki demokrasi ve insan hakları sicilini iyi etkilemediği belirtilmelidir. Güçlü bir SSCB'ye karşı Batı'nın ileri karakolu durumundaki Türkiye'ye gösterilen tolerans, bugünkine göre daha fazlaydı. Garip ama gerçektir, Türkiye'nin insan hakları ihlallerinde daha "serbest" olması, sosyalizmin gücüne doğrudan bağlıdır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

AB VE TÜRK KİMLİĞİ

Türkiye'de çağdaşlaşma ve Batılı'laşma birbirine bağlı iki kavramdır. Batılı'laşma olmadan çağdaşlaşma olmaz. Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyıldan başlayarak Batı'ya yetişmenin yollarını aradı. 19. yüzyılda bu arayış hızlandı. Batılı'laşma hem kolay görüldüğü hem de Batı'nın yanbaşında ondan oldukça geri kalınması sonucu yapılacak başka şey olmadığından dolayı, görüntüyü, kurumları, yasaları almak olarak anlaşıldı. Osmanlı'da Batılı'laşma aynı zamanda yarı-sömürgeleşme sürecidir.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşu, Osmanlı'da en az yüz yıldır süren "Batı'ya nasıl yetişiriz? Batı'dan ne alınır, ne alınmaz?" sorularına verilen belirli bir yanıtı temsil eder. Cumhuriyet'in amacı "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak"tır ve bu hedef de Batı'da bulunmaktadır.

Türkiye'nin AB'ne girişı bu nedenle "150 yıllık Batılılaşma çabasının somut sonucu" olarak değerlendirildi. Yaklaşık bir tarihle 1990'a kadar Türk kimliğiyle AB arasında belirgin bir sorun olmadı. Aslında, bu tarihe kadar, Türk kimliğinin kendisiyle önemli bir sorunu da yoktu, ya da öyle zannediliyordu.

SSCB'nin dağılması Türkiye için özel bir önem taşıyordu. "Esir Türkler" diye nitelenen halkların büyük bölümü SSCB sınırları içindeydi. Aynı yıllar Türkiye'nin cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki ekonomik gelişme anlayışını bırakmasının, dolayısıyla Batı'ya yetişemeyeceğini kabul etmesinin de iyice ortaya çıktığı dönemi kapsar. Türkiye, yeni uluslararası işbölümünde yerini alarak ihracata yönelik üretimi esas alacaktı. Bu, aynı zamanda, az çok içine kapalı ülkenin dünyaya açılması, Batı'nın tüketim kalıplarının Türkiye'ye de yansımaları anlamına geliyordu.

Burada Türkiye ile Almanya arasındaki önemli bir benzerlik üzerinde durmak gerekir. Her iki ülke de resmi sınırları belli, etkinlik sahaları her önemli olayla değişen ülkelerdir.

"... Almanya, Avrupa'nın yaşadığı sistem değişikliği dönemlerinde her defasında yeniden tanımlanmıştır ve bugün de bu yeniden tanımlanma söz konusudur."

"Ünlü Alman tarihçi Heinrich Meinecke 1949 yılında işte Almanya'nın 'Avrupa'nın tam ortasındaki' bu coğrafi konumunun Almanya'yı ya sorunlu bir bölge olarak kalmaya ya da bir göç devleti olmaya zorladığını öne sürmüştür. Almanya'nın kesin sınırlarının olmayışı bu zorlukların ana kaynağı olarak görüldüğü için bir 'Alman coğrafyası'ndan söz edilmektedir. Tarihçi A. J. P. Taylor, bunu şöyle ifade etmektedir: 'Tarihte çizilmiş bütün Alman sınırları yapaydır ve süreklilik göstermez. Süreklilik gösteren şey Alman coğrafyasıdır.'"¹

1 Hüseyin Bağcı, *Alman Dış Politikası ve Türk-Alman İlişkileri: Sorunlar, Beklentiler, "Türkiye ve Avrupa"* içinde, İmge Yayınları, 1997, s.280-1.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yaklaşık 60 yıl sonra resmi sınırlarla olası etki alanı arasında büyük fark ortaya çıktı. Bir yandan "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk dünyası" gündeme gelirken, Körfez savaşı sonucu Kuzey Irak'ta ortaya çıkan otorite boşluğu, Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ün de bulunduğu bu bölgeye özel bir ilgi göstermesi sonucunu doğurdu. Anadolu Türk kimliğinin birikmiş sorunları, olası olanaklarla birlikte neredeyse patladı.

Konumuzla ilgili olarak bizi en çok ilgilendiren, Türk'ün imparatorluk özlemidir. Bunu anlamak zor değil. 20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu, zorlukla ayakta dursa da, üç kıtaya yayılmış geniş bir alanı kapsıyordu. Türkler Sevr ile İç Anadolu'da küçük bir alana sıkıştırıldılar. Lozan'la sınırlarını genişlettiler ama bu sınırlar yine de imparatorluğa göre hayli küçüktü. Türkiye'nin etki alanı da yaklaşık olarak sınırlarıyla çakışıyordu.

1990 sonrasında Kuzey Irak'a yönelik operasyonlar ve bu alana Türk nüfus yerleştirme, Azerbaycan'da darbe teşebbüsüne katılma, Çeçenlerle Rusya arasındaki savaşta ilkine aktif destek, Çin sınırları içinde kalan Doğu Türkistan bölgesinde halkı ayaklandırmaya çalışmak, eski Yugoslavya'daki iç savaşa karışmak, Özbekistan'da faaliyetler... Devlet bu faaliyetleri genellikle MİT aracılığıyla ve ona destek olan sivil faşist güçlerle yürütüyor. Silahlı kuvvetlerin operasyonları sadece Kuzey Irak'a yöneliktir ve Türkiye'nin geniş faaliyetinin görünen küçük bir bölümüdür.

Burada MİT ile imparatorluğun üç kıtada devamını sağlamaya çalışmak için faaliyet yürüten Teşkilat-ı Mahsusa arasında zihniyet bakımından fark olmadığı görülür. İkisinde de imparatorluk bilinci var ve ikisi de devlete bağlı olarak bunu yapmaktadır.

Alman halkıyla Türkiye halkı arasında bir benzerlik daha var: İkisi de yakın tarihle hesaplaşmak yerine, unutmayı ve hatırlatılınca tepki göstermeyi yeğliyor. Türkler için bu tarih 20. yüzyılın başı, imparatorluğun çöküşü ve cumhuriyetin kuruluşu, Almanlar için Nazi dönemidir. Türk kimliğinin bugünkü ana sorunu, olmak isteğiyle gerçekte olduğu arasındaki büyük açıktan kaynaklanır. Almanya "lebensraum" da denilen etkinlik alanını sürekli genişletiyor. Türkiye istiyor ama isteği oranda yapamıyor. O zaman kızıyor, hırçınlaşıyor, bazen de saçmalıyor; ama sonuç değişmiyor. Anadolu Türklerinin Avrupa, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'dan oluşan karmaşık kültür mirasının yükünü kaldıracak birikimleri ve kapasiteleri yok ama var sanıyorlar ve bunda ısrarlılar. Gerçekte ise çokkimliklilikten, bunların sentezlenemeyip yan yana durmasından doğan bir kargaşa içindeler.

"Türkiye'nin İslamcı Doğu ile Batı arasında bir köprü olduğu fikri, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi aydınları arasında cumhuriyetin başından beri kabul gören yaygın bir kanıdır. Coğrafi konumu itibariyle, Türkiye bir anlamda elbette Avrupa ile İslami Ortadoğu arasında bir köprü görevi görmektedir. Ancak siyasi ve felsefi açıdan bu, kolaylıkla sürdürülebilir bir iddia değildir. İki kıtayı ve kültürü anlayıp, sonuçta ikisinin de yorumlayıcısı olmak gibi az bulunur bir role sahip olmak yerine, Türkiye'nin, iki kıta ve kültür arasındaki derin farklılıkları ve yanlış anlamaları gitgide daha ciddi ve sorunlu bir biçimde yansıttığı görülmektedir. Müslüman devletlerin büyük bir kısmıyla ilişkileri, dengesiz, kararsız ve tereddütlüyen, Batı ile ilişkilerini de gittikçe artan bir şekilde kuşku, dargınlık ve tepkisel bir kendini beğenmişlik belirlemektedir."¹

1 Bülent Gökay, Giriş, *"Türkiye Avrupa'nın Neresinde?"* içinde, Ayraç Yayınları, s.14-15.

AB ile ilişkilerde de aynı durum var. Türkiye halkı inanılmayacak derecede basit şeylere kanıyor, bunlara inanmaya, kendini güçlü hissetmeye ihtiyacı var. Örnek çok: "Türkiye'de yapılan Opel marka arabalar Avrupa'ya ihraç edilecek." Herhalde öyle olacak! General Motors, Türkiye'deki ucuz emek-gücünden yararlanmak için bu yatırımı yapmış. Türkiye pazarının bu üretimi ememeyeceğini baştan beri biliyor. Amaç, arabayı daha ucuza üretip, Avrupa'ya "ihraç etmek". Ya da, "AB bizi almazsa kendisi bilir, Türkiye'nin Karadeniz'de, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da geniş ilişkileri var." O ilişkilerin hiçbirine güvenilemeyeceğini, bu pazarlarda istikrar olmadığını, AB kadar geniş ve sağlam pazar bulunmadığını kendileri de biliyorlar. Yalan söylemiyorlar, söylediklerine kendilerinin de inanmaya ihtiyacı var.

Tarihte önemli rol oynamış halklar vardır. Türkler de bunlardan biridir. Ortadoğu'nun, İslam'ın ve Avrupa'nın tarihinde önemli yerleri var. Türklerin dönemi 17. yüzyılda bitti. 20. yüzyılın başına kadar önceki büyük dönemin uzantısı sürdü, sonra güçlüler arasındaki çelişkiler nedeniyle en az yüz yıl fazla yaşayan imparatorluk büyük bir hızla dağıldı. Türkler bunu resmi söylemde bile kabul ettiler. "Emperyalizme karşı ilk ulusal kurtuluş savaşı vermiş ve bağımsızlığını kazanmış ülke" Türkiye'dir ama bu söylemde bile artık imparatorluk yok, emperyalizmden "kurtuluş" vardır.

Türkler, imparatorluktan cumhuriyete geçişi -düşüşü- halen sindirebilmiş değiller; bu nedenle sürekli geçmişe kaçıyorlar. Malazgirt Savaşı'nın 927. yıldönümü törenlerinde (bir savaşın 927. yılını kutlayan başka devlet herhalde yoktur!), Cumhurbaşkanı Demirel, "Türkler'i Viyana kapılarına kadar kimsenin durduramadığını," söyledi. Oraya kadar gitmiş bir imparatorluğun mirasçıları olarak şimdi AB'ne alınmamak ağır geliyor ama ne yaparsınız!

AB'nin değişik ülkelerinden politikacılar zaman içinde Türklerle nasıl ilişki kurmak gerektiğini öğrendiler. Türklerin övülmeye, "özel olmaya" karşı büyük bir zaafı var. "Türkiye bizim için çok önemli", "size haksızlık yapıldı", "Türkiye büyük ve güçlü ülke" hatta "Türkiye'den çekiniyoruz" gibi sözleri hangi Batılı politikacı söylese gazetelerin manşetlerine, TV haberlerine çıkar. Bu arada esas sorun ya unutulur ya da Türkler uyutularak durum idare edilir. Son dönemde Batı'nın bu taktiğinin -biraz geç de olsa- farkına varıldı, ama kızmaktan başka elden bir şey gelmiyor.

AB'ne girmek, bu anlamda, Türklerin kimlik sorununda hiçbir çözüm getirmez. Türkiye, AB üyeleri arasında, şu anda beşinci sınıftadır. İlk sınıf Birlik'in esas ülkeleri, ikinci sınıf Yunanistan, Portekiz vb. ülkeler, üçüncü sınıf Macaristan gibi ilk listedeki adaylar, dördüncü sınıf ikinci listede olanlardır. Türkiye daha listeye bile girememiştir. Bir gün girer de AB üyesi olursa, en fazla ikinci sınıf olabilecektir.

Türkiye'nin yeni yönelimi, askeri yönü ağır basan alt emperyalist bir ülke olmak, önemlilik ve güçlülük isteğine biraz olsun çözüm getirebilir. Türkiye silahlanması, İsrail'le yeni bölgesel ittifakı ve büyük bir silah sanayisi kurmasıyla bu yönde ciddi adımlar atıyor. Türkiye ekonomik olarak bölgesel bir güç olabilecek durumda değil ama askeri olarak olabilir. Bu da "döveriz, yeneriz" motifinin yoğun olduğu bir kültüre oldukça uygun düşer.

ONUNCU BÖLÜM

AB VE TÜRKİYE SOLU

Burada sol, sosyal-demokrasi değil, devrimci ve sosyalist soldur.

1960'lı yıllarda sosyalist blokun gücü ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürge sisteminin çökerek birçok ülkenin politik bağımsızlığını kazanması, kapitalist sistemin genel bir gerileme içinde olduğunun düşünülmesine, geri bırakılmış ülkelerin kalkınarak emperyalist ülkelerden ekonomik olarak da bağımsızlaşabileceklerinin düşünülmesine yol açmıştır. Dönem, bu ülke halklarının uyanma dönemidir. Kalkınmak, sanayileşmek, dönemin ağır sanayisinin (demir-çelik, petrokimya) kurulması demektir. Benzer bir durum Türkiye'de de vardı. Her politik görüş, ülkenin sanayileşme ve bağımsızlaşma çabasına yanıt verebildiği ölçüde ciddiye alınıyordu.

"... bu dönemde dünyada yaygınlaşan kalkınmacı ideoloji, Türkiye'nin sanayileşmesi ve kalkınmasını temel değer haline getirmişti. Her siyasal akım, Türkiye'de kabul görebilmesi için kendi ideolojisinin bu temel amacı daha başarılı olarak gerçekleştirebileceğini göstermek için yarışıyordu. Bu AET ile ilişkilerin de bir başka gözlükle görülmesine yol açacaktır. Türkiye'nin ilk başvuru yaptığı sıralarda AET'ye üye olmak, Yunanistan'ın gerisinde kalmamak gibi bir amaçla değerlendirilmesinde yeni bir ölçüt, sanayileşme ön plana geçmeye başlayacaktır."¹

TİP, DİSK, devrimci gençlik hareketi ve çeşitli meslek odaları bu dönemde AB'ne karşı tavır almış, Birlik'e girilmesine ve Batı ile bütünleşilmesine karşı çıkmışlardır. O zamanki adıyla "Ortak Pazar'a Hayır!", "NATO'ya Hayır!" ile birlikte yürüyen bir kampanyaydı. Türkiye'nin ABD ve NATO ile ilişkileri yoğun, AB ile yeniydi. ABD ile SSCB arasındaki Küba krizi, Türkiye'de gizli ikili anlaşmalarla konuşlandırılmış nükleer başlıklı ABD füzelerinin olduğunu açığa çıkarmıştı. ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü savaş, Türkiye'de ABD'ye yönelik muhalefeti daha da keskin duruma getiriyordu. Bu nedenle, bu dönemde AB'ne karşı yürütölen kampanyaların geri planda kaldığı söylenebilir. Yine de AB ile ilişkilerin irdelenmesi, Türkiye solunun konuya bugünkü ilgisizliğinden daha ileri düzeydeydi.

AB ile Ankara Anlaşması imzalandıktan sonra girilen Hazırlık Dönemi sırasında, 7 Kasım 1965'de Mehmet Ali Aybar, TİP Genel Başkanı sıfatıyla TBMM'de yaptığı konuşmanın bir bölümünde şunları söyledi: "... yabancı sermaye geri kalmış bir memlekete endüstrileşme konusunda yatırım yapmaz. Yapması menfaatine uygun değildir. Yaptığı yatırımlar ya liman tesisleri gibi, ulaştırma şebekeleri kurmak gibi, veyahut

1 İ. Tekeli-S. İlkin, c.2, s.14-15.

da turizm alanını teşvik etmek gibi veyahut özel tarımsal ürünleri teşvik etmek gibi milletlerarası alış verişte daima kendi lehine sonuç verecek neticeleri istihsal etmek, elde etmek amacı ile yatırımlarını bu alanlara tahsis eder. Bütün bu düşünceler karşısında, yabancı özel sermaye aleyhtarlığını, ki, bunu açıkça ve iftiharla yapıyoruz- memleketimizin Batı ile ilişkilerini önlemek isteği şeklinde göstermek ve nitelemek anlaşılır bir zihniyet değildir. Biz Batı ile, onun peyki, uydusu ve sömürgesi olarak değil, fakat bağımsızlığımız, kalkınmamız ve kişiliğimiz için pençeleşerek ve ancak bu taktirde, gerçekten eşit bağlar kurabileceğimize kaniyiz."

19 Şubat 1969'da Behice Boran TBMM'de konuyla ilgili yaptığı konuşmanın bir bölümünde şunları söyler: "... Ortak Pazar'a üye olmayı kabul etmemek demek, kendi içine kapalı otarşik bir ekonomiyi müdafaa etmek demek değildir. (...) Halbuki bizim gibi az gelişmiş bir memleketin başlıca sorunu kalkınma yani sanayileşmedir. Bu kalkınma ve sanayileşmeyi de keyfimize, tercihlerimize göre yapamayız; bunun bir takım sosyolojik, ekonomik zorunlu geçiş şartları vardır. Hele politik şartlar ve gerekler çok serttir, öyle politik manipülasyonlara gelmez."¹

TİP Merkez Yürütme Kurulu üyesi Sadun Aren, 29 Kasım 1970 tarihli Milliyet gazetesinin "Düşünenlerin Forumu" bölümünde yayınlanan yazısında şöyle diyordu:

"Ortak Pazar kapitalist bir topluluktur ve kapitalist süreci kuvvetlendirmek hedefini güder. Oysa biz Türkiye'nin kapitalist yolla kalkınamayacağı kanaatindeyiz. Türkiye'yi kalkındıracak yolun ancak bir sosyalist yol olduğuna inanıyoruz. Böyle olunca da Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesi kapitalizmi bir

1 Esra Çayhan, *Türkiye-AB İlişkileri ve Siyasi Partilerin Konuya Bakışı*, Boyut Kitapları, 1997, s.53, 54, 59.

ideoloji olarak benimsemesi ve kendi kapitalist sınıfını, batı kapitalist sınıfı ile bütünleştirmek suretiyle, kapitalizmi adeta teminat altına almak istemesi bahis konusudur. Biz bu tutuma ideolojik olarak karşıyız. Kapitalist bir gelişmeyi esas aldığı ve Türkiye'yi devamlı olarak böyle bir yolda geliştirmeyi hedef edindiği için Ortak Pazar'a karşıyız."¹

24 Kasım 1970'de DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler konuyla ilgili demecinin bir bölümünde şunları söyledi: "Türkiye, Ortak Pazar'a girmeyi kabul etmekle, Anayasamızın öngördüğü (1961 Anayasası kastediliyor b.n.) ekonomik ve sosyal reformların yapılması yolunu hukuken ve fiilen kapamış bulunmaktadır. Artık Türkiye'nin ağır sanayiini kurarak çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması imkânları tamamen ortadan kaldırılmıştır. Artık Türkiye'nin dışa bağımlı kapitalizmi, daha da bağılı hale gelecek, Türkiye'nin geri kalmışlığı daha da artacaktır... Ortak Pazar'la Türkiye arasındaki ilişkiler, tam bir hâkim ülke-tabi ülke ilişkileri haline gelecektir. DİSK, Türkiye'nin Ortak Pazar üyelerinin at oynatacağı bir sömürge haline getirilmemesi için sonuna kadar mücadele edecektir."²

AB ile ilgili bir de eylem haftası vardır. 24-30 Aralık 1968 günlerinde ODTÜ İdari İlimler ve Mimarlık Fakülteleri, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Gazi Eğitim Enstitüsü, Fen Fakültesi, Sosyal Hizmetler Akademisi Öğrenci Dernekleri ile Fikir Kulüpleri Federasyonu "Montaj Sanayii ve Ortak Pazar'a Hayır!" haftası düzenlediler. "'Onlar ortak, biz pazar' demek olan 'Ortak Pazar'a girilmesine sonuna kadar karşı çıkıyoruz... 'Emperyalizmin sömürü aracı olan Montaj Sanayiine Hayır!' haftanın başlıca sloganları oluyordu."³

1 İ. Tekeli-S. İlkin, c.2, s.97.

2 a.g.e. s.115.

3 a.g.e. s.59.

1975-80 döneminde AB konusu Türkiye solunun gündeminde çok az yer kapladı. Bu yıllarda hem -yoğunlaşan ekonomik kriz nedeniyle- Türkiye-AB ilişkileri gelişmiyordu hem de ülkedeki çatışma başka her şeyi gölgeliyordu. 1980-85 döneminde ise, Türkiye solunun büyük oranda güç kaybetmesi sonucu, AB hakkında değerlendirmeler yapılmaz oldu. Benzer bir durum sonraki yıllarda da görüldü. AB konusu Türkiye gündeminde yeniden ön sıralarda yer almaya başlamasına karşın, solda 1970 öncesindeki ilgi ve değerlendirme düzeyi yoktu. Konuyla ilgili çeşitli yazılar yayınlanmadı değil¹ ancak çeşitli sol örgütlerin yazılarında ve eylemlerinde AB'ni bulmak oldukça zordu.

Ülke çapında özel ya da dünya çapında fazlasıyla genel düşünmek bu durumun nedenlerinden birisi olsa gerektir. Bir diğer neden de, solun kendi sorunlarına fazla kapanması ya da "dışarıya açılma"yı oldukça genel bir söylem çerçevesinde yapmasıdır.

AB'ne karşı tutum konusunda, Türkiye solunun 1970 öncesindeki TİP'ten devrimci gençlik hareketine, DİSK'ten meslek odalarına kadar aldığı tutum -aradan geçen otuz yılın getirdiği değişik verilerle zenginleştirilerek- sürdürülmelidir: "Avrupa Birliği'ne Hayır!"

Kapitalist ekonomi çerçevesi içinde -bugünün koşullarında- Türkiye için ısrarla AB üyesi olmaya çalışmaktan başka yol olmadığı doğrudur. Türkiye gelecekte AB'ne üye olamasa bile, olabildiğince onun çevresinde bulunmak, uygun olmayan koşullarda anlaşmalar imzalamak, ülke içinde artan oranda AB'nin isteklerine uygun yönelimlere girmek zorundadır. Her alandaki devlet işletmelerinin özelleştirilmesi, emekgücünün maliyetinin daha da ucuzlatılması için sendikasılaştırma ve

¹ İşaya Üşür, Avrupa Birliği'ne Giden Yol İktisadi Bir Problem mi?, Marksizm ve Gelecek, 1996 Yaz, s.128.

toplu sözleşmelerde enflasyon oranının oldukça altında ücret artışını dayatma, sadece IMF'nin değil, AB'nin de isteğidir.

Tekeller Avrupası, tekeller Türkiye'si demektir. AB'ne katılmayı savunmanın zorunlu sonucu, Türkiye'de işbirlikçi tekelci kapitalizmi savunmaktır. Terside söylenebilir: Türkiye tekelciliğinin AB'ne girmekten, bu yapılamıyorsa AB ile olabildiğince sıkı ilişkiler geliştirmekten başka gelişme yolu görünmemektedir. Yapabileceğinin en fazlası, değişik emperyalist mihraklar arasında oynayarak olabildiğince ödün koparmaya çalışmaktır. Bunda bile "başarılı" olunduğu söylenebilir.

AB, dünyanın bir bölümündeki tekelci sermayenin, kapitalizmin ulaştığı gelişme aşamasına verdiği yanıttır. Bölgesel pazarları, kapitalist küreselciliği, eski ağır sanayinin ve üretim sanayinin bir bölümünün emekgücünün ucuz olduğu ülkelere taşınmasını, bunları temsil eden bir örgütlenmeyi ve buna katılmayı savunmak bize düşmez.

SONUÇ

Kitapta, kısaca, AB'nin ne olup ne olmadığını anlatmaya çalıştık. Sonuçlar şöyle maddelendirilebilir:

1. AB, dünya ekonomik bloklarından bir tanesidir ve ancak bu çerçevede gerçekten anlaşılabilir.

2. Sadece AB'ni oluşturan başlıca ülkeler dikkate alınsa bile, bu ülkeler arasında ciddi çelişkilerin olmadığı doğru değildir. AB halen gelişme yönünü kuvvetle etkileyecek kadar ciddi iç çelişkilerle yüklüdür.

3. AB'ni şekillendiren asıl anlaşma Maastricht'tir. Bu anlaşma olmasaydı, Roma Anlaşması'nın fazla anlamı olmazdı.

4. Avrupa'nın Maastrichtleştirilmesi için yapılanlar, Türkiye'de 24 Ocak Kararları'yla hayata geçirilen ekonomik politikanın farklı koşullarda uygulanması anlamına gelmektedir. Avrupa halklarında Maastricht'e karşı çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bir direniş vardır.

5. Ortak bir Avrupa kimliğinin oluştuğu doğru değildir. Tekeller Avrupasının kimlik oluşumu, halkların ortak kimliğinin oluşumundan ilerdedir.

6. AB, organları arasındaki işleyiş yönünden demokratik değildir. AB, hiçbir şekilde Türkiye'deki kısıtlı demokrasinin güvencesi olarak görülemez.

7. Türkiye'nin AB içindeki yeri, en fazla yeni uluslararası işbölümüne uygun bir periferi olabilir. AB açısından Türkiye şu anda öncelikli bir ülke değildir, bu nedenle iyi bir periferi olacağı bile kuşkuludur. Türkiye'nin AB içinde geleceğini merak eden, Doğu Avrupa'ya yakından bakmalıdır.

8. AB içinde, "tekeller Avrupası"na karşı ciddi bir sol alternatifin olduğu söylenemez, ancak düşünce üretimi ve birlikte örgütlenme konusunda bazı adımlar atılmaktadır. Türkiye'de bundan bile söz edilemez. AB içindeki ülkelerde Avrupa çapında ne yapıldığını anlamadan ve mücadele etmek için örgütlenmeden, ülkede ne olduğunu anlamak ve onu değiştirmeye yönelmek gittikçe zorlaşmaktadır. Türkiye de AB'ne yaklaştıkça giderek bu noktaya gelmektedir.

Sonsöz: Sadece ülke ya da dünya çapında değil, yaşanan bölge çapında da düşünmek ve üretmek gerekir. Türkiye "çok bölgesi" bir konumda bulunuyor. Ortadoğu ve Avrupa'yı anlamadan, yakında yaşadığımız ülkeyi de gittikçe zor anlar duruma geleceğiz.

ABSTRACT

The work which follows herein is the result of an out of the ordinary approach, which hopes to share with its readers a basic difference in understanding compared to the myriad of studies undertaken here and abroad re Türkiye's efforts towards EU membership. The author aims to shed light on the following questions: Just what is the European Union, what exactly was its point of inception and what came about during its stages of evolution; What are the inner dynamics at play here, what is the EU's strategy in expansion, what is the gist of the power relationships at play here, and especially the power relationships at work with the United States? Taking this as the basis, what is the EU's approach to Türkiye? What exactly are the underlying reasons that cause Türkiye to want to enter union membership in such an absolute, practically unconditional manner? And finally, what are the genuine

obstacles that Türkiye is confronted with in its endeavors at membership?

While Türkiye's "struggle for membership" shall briefly be taken up, the author has concentrated on the real fundamental questions outlined hereabove, as they form the essence of the matter at hand. The literary market has long been chock full of books, explaining and expounding Türkiye's "EU adventure". Therefore the aim of this book is not to retell the same story using different verbiage. While the chronology of historical events has been written many times, this author has chosen to tell the rest of the saga with what holds genuine. The underlying characteristics of the union, most recent developments therein, along with a well-founded probable forecast of its future are subjects which have been sorely neglected until now. Thus, well-rounded and in-depth literary research and evaluations in the Turkish language have been too few, when any. The case being such, the questions as to how one needs to evaluate the EU, as to what stand one should take up regarding Türkiye's membership to the EU are left unanswered. Moreover, if we add incorrect information to the already insufficient knowledge re the subject at hand, one ends up having the most essential questions left in limbo. The main reason underlying such deficiency here is the simple fact of viewing isolated events through the Turkish viewpoint, without having comprehension of what the EU is actually all about.

Another approach towards the EU which is sorely lacking in focus and well-rounded knowledge, is to imagine that uniting in the political sense will automatically develop after a certain time following economic unification. In reality, this doesn't even come close to the truth in how the process works. Throughout the history of the EU, a great deal of

contradictions and conflicts have been gone through re this very matter, with some of these still ongoing today.

We will also be taking up the evaluations and manner of conduct towards the EU, by a myriad of leftist parties in Europe, who define themselves as communist, democratic socialist and other genres of the left.

There is a great deal of material written in English and German on the EU. The country most important for the EU is Germany. This country also carries considerable importance for Türkiye. It is for this reason that the author has in principle chosen to benefit from German resources to a much greater degree than from sources written in other languages.

Elinizdeki kitap,
Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı
Özgür Üniversite Kitaplığı'nın
“Güncel Sorunlar Dizisi”nin bir
yayınidir.

“Güncel Sorunlar Dizisi”,
”Yeni Dünya Düzen(sizliğı)i”nin
damgasını vurduğu dünya koşullarında
çağın sorunlarına ilişkin temel kavramları
yeniden tartışmaya açmanın yanısıra,
bu kavramların tarihsel biçimlenişı konusunda,
özellikle genç okurlar kuşağını bilgilendirmek amacıyla
hazırlanmıştır.

”Yeni Dünya Düzen(sizliğı)i”nin “İdeolojilerin Sonu”,
“Bilgi Toplumu”, “Küreselleşme” gibi
çağdaş söylemlere egemen kılmaya çalıştığı
“teslimiyet/biat kültürü”ne karşı özgürlükçü,
eşitlik ve insanca yaşamı savunan
“başkaldırı kültürü”nün önem ve güncelliğini vurgulayan
ve bu kültürün yaygınlaşmasında,
“bilginin toplumsallaştırılması”nın önemi
ve bilincinde olan TOFV,
“Güncel Sorunlar Dizisi”yle
emekçilerin/ezilenlerin
“karşı hegemonya odak(lar)ı” oluşturma çabalarına
bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

ISBN 975-584-092-3

9789755840925

Elinizdeki kitap,
Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı
Özgür Üniversite Kitaplığı'nın
"Güncel Sorunlar Dizisi"nin bir
yayınidir.

"Güncel Sorunlar Dizisi",
"Yeni Dünya Düzen(sizliğı)i"nin
damgasını vurduğu dünya koşullarında
çağın sorunlarına ilişkin temel kavramları
yeniden tartışmaya açmanın yanısıra,
bu kavramların tarihsel biçimlenişi konusunda,
özellikle genç okurlar kuşağını bilgilendirmek amacıyla
hazırlanmıştır.

"Yeni Dünya Düzen(sizliğı)i"nin "İdeolojilerin Sonu",
"Bilgi Toplumu", "Küreselleşme" gibi
çağdaş söylencelere egemen kılmaya çalıştığı
"teslimiyet/biat kültürü"ne karşı özgürlükçü,
eşitlik ve insanca yaşamı savunan
"başkaldırı kültürü"nü önemi ve güncelliğini vurgulayan
ve bu kültürün yaygınlaşmasında,
"bilginin toplumsallaştırılması"nın önemi
ve bilincinde olan TOFV,
"Güncel Sorunlar Dizisi"yle
emekçilerin/ezilenlerin
"karşı hegemonya odak(lar)ı" oluşturma çabalarına
bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

ISBN 975-584-092-3

9 789755 840925